

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

SİİRT İLİ VE ÇEVRESİ YAYGIN HALK İNANIŞLARI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Davut KILIÇ

HAZIRLAYAN
İbrahim TAŞPINAR

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

SİİRT İLİ VE ÇEVRESİ YAYGIN HALK İNANIŞLARI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Bu tez .../.../2006 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Davut KILIÇ

ÜYE

ÜYE

Bu tezin kabulü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun .../.../.... tarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

SIİRT İLİ VE ÇEVRESİ YAYGIN HALK İNANIŞLARI

İbrahim TAŞPINAR

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

Dinler Tarihi Bilim Dalı

2006, Sayfa: +IX

“Siirt İli Ve Çevresi Yaygın Halk İnanışları” adlı çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Giriş kısmında ilin tarihi ve coğrafyası hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde, Siirt ilindeki Yaygın Halk İnanışları gözlem ve mülakat yoluyla araştırılmıştır. İkinci bölümde ise bu yaygın halk inanışlarının Eski Türk İnanıcıyla bağlantısı ortaya konmuştur.

Bu çalışma bibliyografya ve ekler kısmıyla sona ermektedir.

Anahtar Kelimeler: Siirt, Halk inanışları, Din, İlahiyat, Dinler Tarihi.

SUMMARY

Master Thesis

COMMON PUBLIC BELIEFS OF SIIRT AND ITS ENVIROMENT

İbrahim TAŞPINAR

Firat University

Social Sciences Institute

Main Science Branch of Philosophy and Religion Sciences

2006, Page: 93+IX.

The research named “Common Public Beliefs of Siirt and Its Environment” Consists of introduction and two parts.

In the introduction part, there is knowledge about the history and geography of the city. In the first part, Common Public Beliefs in Siirt have been researched by means of observation and interview; in the second part, the relation between these common public beliefs and old Turkish beliefs has been explained.

This study ands with bibliography and additional parts.

Key Words: Siirt, Public Beliefs, Religion, Theology, History of Religions.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
SUMMARY	II
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	VII
ÖNSÖZ	VIII
METOT VE KAYNAKLAR.....	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİİRT İLİNDEKİ YAYGIN HALK İNANIŞLARI

1.DOĞUMLA İLGİLİ HALK İNANIŞLARI	10
1.1. Doğum Öncesi Halk İnanışları	10
1.1.1. Kısırlığın Giderilmesi İle İlgili Uygulamalar	10
1.1.2 Hamilelik Dönemindeki Uygulamalar	12
1.2. Doğum Ve Doğum Sonrası Halk İnanışları.....	14
1.2.1. Doğum Esnasındaki Halk İnanışları.....	14
1.2.2. Doğum Sonrası Halk İnanışları.....	15
1.2.2.1. Çocukla İlgili Halk İnanışları	15
1.2.2.2. Kadınlı İlgili İnanışlar	19
2. EVLENME İLE İLGİLİ YAYGIN HALK İNANIŞLARI	20
2.1. Evlenme Öncesi Halk İnanışları.....	20
2.1.1. Kız İsteme	22
2.1.2. Söz Kesme-Nişan.....	24
2.1.2.1. Söz Kesme	24
2.1.2.2. Nişan	24
2.2. Düğünle İlgili Halk İnanışları.....	26
2.2.1. Hamli Yük	26

2.2.2. Çeyiz Dizme	26
2.2.3. Kına Gecesi	27
2.2.4. Gelin Alma.....	29
2.3. Düğün Sonrası Halk İnanışları.....	32
3. ÖLÜMLE İLGİLİ YAYGIN HALK İNANIŞLARI.....	34
3.1. Ölüm Öncesi Halk İnanışları	34
3.2. Ölüm Esnası Ve Ölüm Sonrası Halk İnanışları	35
4. ZİYARET VE ZİYARET YERLERİ İLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARI	38
4.1. Ziyaret İnancı.....	38
4.2. Siirt İlindeki Ziyaret Yerleri ve Burada Yapılan Uygulamalar	39
4.2.1. Veysel Karani Türbesi	39
4.2.2. İbrahim Hakkı Türbesi	41
4.2.3. İsmail Fakirullah Türbesi.	43
4.2.4. Şeyh Ebu'l Vefa Türbesi	43
4.2.5. Molla Halil Türbesi	44
4.2.6. Şeyh Muhammed El Hazin Türbesi.....	44
4.2.7. Şeyh Musa Türbesi	45
4.2.8. Şeyh Halef Türbesi.....	45
4.2.9. Şeyhü't Türkî Türbesi.....	46
4.2.10. Şeyh İlyas Türbesi.....	46
4.2.11. Şeyhetü'z-Zeynep Türbesi.....	47
4.2.12. Şeyhü'n-Neccar Türbesi.....	47
4.2.13. Şeyh Süleyman Türbesi	47
4.2.14. Şeyhü's-Sibre Türbesi	48
4.2.15. Şeyhü'l-Horani Türbesi.....	48
4.2.16. Şeyh Muhammed Tarmili Türbesi.....	48
4.2.17. Şeyh Saad Türbesi	49
4.2.18. Şeyh Cerrah Türbesi	49

4.2.19. Şeyh Üvendire Türbesi	49
4.2.20. Şeyh Münkedir Türbesi.....	49
5. BEREKET, UĞUR VE UĞURSUZLUKLA İLGİLİ İNANIŞLAR	50
6. HAC VE ASKERE UĞURLAMA İLE İLGİLİ YAYGIN HALK İNANIŞLARI	53
6.1. Hacca Uğurlama İle İlgili Halk İnanışları.....	53
6.2. Askere Uğurlama İle İlgili Halk İnanışları.....	55

İKİNCİ BÖLÜM

SİİRT İLİNDEKİ YAYGIN HALK İNANIŞLARINDA

ESKİ TÜRK İNANCININ İZLERİ

1. DOĞUM İLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARINDAKİ ESKİ TÜRK İNANCININ İZLERİ	58
1.1. Eski Türk İnancında Doğum	58
1.2. Doğumla İlgili Halk İnanışlarındaki Eski Türk İnancının İzleri.....	61
2. EVLENME İLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARINDAKİ ESKİ TÜRK İNANCININ İZLERİ	63
2.1. Eski Türk İnancında Evlenme.....	63
2.2. Evlenme İle İlgili Halk İnanışlarındaki Eski Türk İnancının İzleri	65
3. ÖLÜMLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARINDAKİ ESKİ TÜRK İNANCININ İZLERİ	67
3.1. Eski Türk İnancında Ölüm.....	67
3.2. Ölümle İlgili Halk İnanışlarında Eski Türk İnancının İzleri	70
4. ZİYARET VE ZİYARET YERLERİ İLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARINDAKİ ESKİ TÜRK İNANCININ İZLERİ	71
4.1. Eski Türk İnancında Ziyaret.....	71
4.2. Ziyaret İle İlgili Halk İnanışlarındaki Eski Türk İnancının İzleri	73
5. BEREKET, UĞUR VE UĞURSUZLUKLA İLGİLİ HALK İNANIŞLARINDAKİ TÜRK İNANCININ İZLERİ.....	74
5.1. Eski Türklerde Bereket, Uğur ve Uğursuzlukla İlgili Halk İnanışları.....	74

5.2. Bereket, Uğur ve Uğursuzlukla İlgili Halk İnanışlarında Eski Türk İnancının İzleri	75
SONUÇ	77
BİBLİYOGRAFYA	79
A. KAYNAK KİŞİLER	79
B. KAYNAK ESERLER	85
EKLER	87
ÖZGEÇMİŞ	

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Hz.	: Hazreti
H.	: Hicri
km.	: Kilometre
m.	: Metre
s.	: Sayfa
vd.	: Ve devamı
vs.	: Ve saire
yy.	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

Toplumlar tarafından kabul edilen ve benimsenen halk inançları, ait oldukları toplumların kültürel yapısını ortaya koyan önemli bir olgudur. Halk inançları bir milleti, başka milletlerden ayıran en önemli bir unsurdur. Bununla beraber zaman zaman aynı dini ve dili paylaşan toplulukların farklı bölgelerinde, şehirlerinde hatta köylerinde bile bu inançlar, örf ve adetler değişiklikler gösterebilmektedir. Halk inanışları, uzun bir zaman diliminde gerçekleşmekte ve kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır.

Günümüzdeki teknolojik gelişmeler ve iletişim araçlarının çoğalması, toplumların birçok yeniliklerle karşılaşmasına neden olmuştur. Böylece, toplumların sahip olduğu kültürel değerler, zaman içerisinde farklılıklar göstermiştir. Varlığını devam ettirmek ve geleceğe güvenle bakmak isteyen milletler, ortak değerlerini tespit edip, kültürlerini olabildiğince yaşatmaya çalışmalıdırlar. Çünkü doğum, evlilik ve ölüm gibi adetler, gelenekler zamanla değişikliklere uğrayıp varlıklarını sürdürmektedirler.

Kültürümüzün ayrılmaz bir parçası olan halk inanışlarının, bizden sonraki nesillere sağlıklı ve kalıcı bir şekilde aktarılmasına katkıda bulunmak için bu çalışmayı yapmayı uygun bulduk ve Siirt il merkezindeki süregelen halk inanışlarını araştırarak, eski Türk inanışlarıyla karşılaştırmaya çalıştık.

Çalışmamız, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında; Siirt ilinin tarihi, coğrafi, ekonomik ve kültürel yapısı hakkında kısaca bilgi verdik. Birinci bölümde, yöredeki birçok kişiyle birebir görüşüp bilgi alınmak suretiyle; doğum, evlilik, ölüm, ziyaret ve ziyaret yerleri, hac ve askere uğurlama, bereket, uğur/uğursuzluk ile ilgili inanışları ele aldık. İkinci bölümde ise, eski Türk inanışlarıyla bağlantılarını ortaya koymaya çalıştık.

Araştırmamız sırasında, bizden yardımını ve sıcak ilgisini esirgemeyen yöre halkına ve bana daima destek olan eşime teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmamın hazırlanmasında bilgi ve görüşlerinden faydalandığım sayın hocam Yrd. Doç. Dr. Davut KILIÇ'a saygı ve şükranlarımı sunarım.

METOT VE KAYNAKLAR

A – METOD

Siirt ili yaygın halk inanışları isimli çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, Siirt'in coğrafi yapısı, tarihi, nüfusu ve ekonomik durumu hakkındaki bilgiler literatür taraması yoluyla elde edilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde Siirt ilindeki doğum, evlenme, ölüm, ziyaret ve ziyaret yerleri, hac ve askere uğurlama, bereket, uğur ve uğursuzlukla ilgili yaygın halk inanışları alan taraması ile bizzat gözlemlenerek ortaya konulmuş, yerinde gözlenemeyen inanışlar ise yöre halkı ile mülakat yapılması sonucunda elde edilmiştir. Mülakat yapılan kişiler konuya vakıf insanlardan seçilmiş ve objektif olarak yazıya geçirilmiştir.

İkinci bölümde Siirt ilindeki yaygın halk inanışları ile eski Türk inanışlarının karşılaştırılması yapılmıştır. Eski Türk inanışları ile ilgili bilgiler literatür taraması sonucu elde edilmiş, birinci bölümdeki gözlem ve mülakat yoluyla elde edilen bilgilerle karşılaştırma metodu kullanılarak oluşturulmuştur.

B. KAYNAKLAR

Araştırma genel olarak bir alan çalışması olduğu için konuyla ilgili mülakat yapılan kişiler bibliyografyada gösterilmiştir. Tezimizin giriş bölümü olan Siirt ilinin coğrafi konumu, fiziki yapısı ve tarihi hakkındaki bilgiler; Ömer Atalay'ın "Siirt Tarihi", Cumhuriyet Kılıççıoğlu'nun "Her Yönüyle Siirt", Nurettin Özgen'in "Kuruluş Yeri Bakımından Siirt Şehri ve Yakın Çevresinin Doğal Ortam Özellikleri", Bekir Sami Seçkin'in "Başlangıçtan Günümüze Siirt Tarihi", adlı kitaplarından faydalanılarak oluşturulmuştur. Ayrıca "Yurt Ansiklopedisi", 1998 Siirt il yılı ve www.siirtbld.gov.tr, www.siirt.gov.tr sitelerinden de faydalanılmıştır.

Siirt ilindeki halk inanışları eski Türk inanışlarıyla karşılaştırılırken, Abdulkadir İnan'ın "Eski Türk Dini Tarihi" ile "Tarihte ve Bugün Şamanizm", Bahaeddin Ögel'in "Türk Mitolojisi" Harun Güngör, Ünver Günay'ın "Türk Din Tarihi", Ziya Gökalp'in "Türk Medeniyet Tarihi", Halil Cin'in "İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme", Yaşar Kalafat'ın "Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri", Murat Uraz'ın "Türk Mitolojisi" adlı eserlerinden ve burada sayamadığımız diğer eserlerden faydalanılmıştır.

GİRİŞ

Siirt, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan küçük bir ildir. 41°-57' doğu boylamı, 37°-55' kuzey enlemi üzerinde yer alır. Doğusunda Şırnak ve Van, kuzeyinde Batman ve Bitlis, batısında Batman, güneyinde ise Mardin ve Şırnak illeriyle çevrilidir. Siirt'in yüzölçümü 6186 km² dir.¹ (Bkz. Ek. 1)

Merkez ilçe ile birlikte Aydınlar, Baykan, Eruh, Kurtalan, Pervari ve Şirvan ilçeleri olmak üzere 7 ilçeye ayrıca 7 bucak, 279 köy ve bu köylere bağlı 213 mezraya sahiptir.²

İl toprakları, Güneydoğu Toroslar'ın çizdiği geniş yayın Dicle Havzası'na giren bölümünde yer almaktadır. Bu görünümünü de "III. Zaman"da kazanmıştır. Bu dönemde Doğu Anadolu yükselirken, ilin bulunduğu alan da yükselmiş ve Güneydoğu Toroslar oluşmuştur. Bu dönemde ayrıca çöküntü alanları oluşmuş, özellikle "IV. Zaman"da düzlükler meydana gelmiştir.³

Siirt yeryüzü şekilleri bakımından daha çok yüksek dağ platolarından oluşmaktadır. İlin kuzeyi ve doğusu yüksek ve sarp kesimlerdir. Güneydoğu Toroslar olarak bilinen bu dağ sırası, doğudan güneydoğuya genişçe bir yay çizerek Hakkâri Dağları ile birleşmektedir. Dicle vadisine eğimli bu bölümde önemli dağlar bulunur. Siirt'in doğusuna kalan bu dağlar, 2838 m yüksekliğindeki Yazlıca (Herekul) Dağı, 2444 m yüksekliğindeki Meydan-ı Süleyman Tepesidir. Onu daha düşük yükselti ile Kör Kandil Dağı izlemektedir. Güneydoğu bölümüne kalan dağlar ise daha dağınık ve alçaktadır. Bunlar örnek olarak Yassı Dağı 2280 m. ve Şeyh Ömer Dağı 1409 m. gösterilebilir.⁴

Siirt'te bu dağların dışında, bazı yükseltiler de bulunmaktadır. Bunların en önemlisi; Kurtalan'ın güneyindeki Dilek Tepesi'dir (1550m). Bu yükseltiler genellikle çıplak olmakla beraber, kuzey yamaçlarında yer yer meşe ağaçlarından oluşan ağaç toplulukları görülmektedir.⁵

¹ Siirt İl Yıllığı, Ankara 1998, s. 55.

² Siirt Tarım Master Planı 2003, s. 24.

³ Yurt Ansiklopedisi, "Siirt", İstanbul 1982-83, IX, 6666.

⁴ Siirt İl Yıllığı, Ankara 1998, s. 55.

⁵ Siirt İl Yıllığı, Ankara 1998, s. 55.

⁶ Siirt Tarım Master Planı 2003, s. 25.

Dağlardan sonra ilde en ağırlıklı yeryüzü şekli platolardır. Bu platoların büyük bir bölümü düzlüklerden oluşur ve Siirt'in doğusundaki dağların kuzey bölümünde yer alır. Başlıcaları Çemikarı, Ceman, Herakol ve Bacavan yaylalarıdır. Yaz-kış yağış alan bu yaylalar zengin çayırlarla kaplıdır.⁶

İl platoları genel olarak değerlendirildiğinde 1200m ile 2000 m arasında dağıldıkları ve bozkır kuşağı dışındakilerin hayvancılık açısından önemli oldukları görülür.⁷

İlin vadi oluşumunda ise genellikle dik vadiler hâkimdir. Bu sebeple ovalık alanlar dardır. Türkiye'nin en dik ve sarp vadileri burada bulunur. Geniş tabanlı ovaları yok denecek kadar azdır. Botan Vadisi tabanında bulunan Kurtalan Ovası az da olsa geniş ova özelliği gösterir.⁸

Siirt toprakları, Dicle Irmağı'nın önemli su toplama alanlarından biridir. İl topraklarının hepsi Dicle Havzası'na girmektedir. İldeki akarsuların en önemlisi Botan Suyu'dur. Bu su; kaynağını, bölgeyi oluşturan yüksek dağlardan alır. Aydınlar İlçesi ve il merkezinin doğusundan geçip Eruh yöresinde, Zorava Çayı ve Bitlis Çayı ile birleşerek Dicle Irmağı'na katılır. Mevsime göre değişiklik göstermekle birlikte her mevsim bol su taşır. İl topraklarındaki uzunluğu 150 km'dir. İldeki bir başka çay Kezer Çayı'dır. Bitlis'in doğusundan çıkıp, Kırkçeşme sularıyla birleşerek oluşur. Siirt'in batısında bir kavis çizerek daha sonra Başur Çayı ile birleşir ve Botan Çayı'na karışır. Kezer Çayı'nın vadisindeki tarlalarda, bağ, bahçe tarımı için bu sudan yararlanır. Botan ve Kezer Çayları'nın ortak özellikleri; sıcak ve kurak dönemlerde bile sularının kurumadan denize ulaşmasıdır. İl sınırlarındaki diğer akarsular Reşinon, Garzan ve Başur Çayları'dır.⁹

Bunların dışında ilde yeraltı suları ve kaynakları bulunmaktadır. Şehir merkezinde veya merkezin yakınlarındaki pınarlardan ve adi kuyulardan yararlanan sular da vardır. İl merkezinde ve etrafındaki bağ - bahçe alanlarında bulunan

⁷ www.meteor.gov.tr

⁸ Siirt İl Yıllığı, Ankara 1998, s. 60.

⁹ Siirt Tarım Mastır Planı, Siirt 2003, s. 26 .

¹⁰ Nurettin Özgen, **Kuruluş Yeri Bakımından Siirt Şehri ve Yakın Çevresinin Doğal Ortam Özellikleri**, Siirt 2003, s. 84-85

kaynaklardan bazıları; Aynyamat ve İbreyke yeraltı su kaynağı, Cemehılfiha Suyu, Defe Suyu, Erdeh Suyu bunlardan birkaçıdır.¹⁰

İldeki akarsulardan istenilen ölçüde yararlanılamamaktadır. Bunun nedenleri ise morfolojik etkenler, sulama alanlarının yeteri kadar büyük olmaması ve yeterince yatırım kaynağının olmayışıdır.¹¹

İlde karasal iklim hakimdir. Dört mevsim en belirgin özellikleriyle yaşanmaktadır. Yazları sıcak ve kurak geçer. En fazla yağış Baykan İlçesi'nde, en az yağış ise Kurtalan İlçesi'nde görülür. GAP'ın devreye girmesiyle, iklimde değişmeler meydana gelmiş, ilkbaharda daha çok yağış olmuş ve nem oranı yükselmiştir.¹² İlin kuzeyinde bulunan dağlara kışın çok kar yağar. Yazın bile bu dağlarda kar bulunur. Yaz ve kış arasındaki ısı farkı oldukça fazladır. Güney bölümlerinde ise yazlar çok sıcaktır. Güneyde kuzeye oranla kışlar ılık geçer. Sıcaklık 42,8 dereceye kadar çıkar.¹³ Kış mevsimi normal şartlarda, diğer karasal iklim yörelerine kıyasla daha ılımandır. Dolayısıyla Siirt şehri, yakın çevresiyle birlikte bozulmuş Akdeniz İklimi ile Orta Kuşak Karasal İklimi'nin özelliklerini taşımaktadır. Ayrıca Siirt ve çevresi Arap Yarımadası'nın devamı niteliğinde olduğu için Basra termik alçak basınç merkezinin yaz mevsimindeki etkisinden dolayı da yaz mevsimi aşırı sıcak ve kurak geçip yılın üçte biri bu basınç merkezinin etkisinde kalır. Siirt ve yakınlarının yağışsız dönemlerde aşırı sıcak olmasının en önemli nedeni, güneye doğru uzanan sade topoğrafyanın devamı olmasıdır.¹⁴

Siirt'in bitki örtüsü, Doğu Anadolu'nun geniş yapraklı orman kuşağı ile Güneydoğu Anadolu'nun bozkır kuşağı üzerinde geçiş özelliği gösterir. Güneydoğu Toroslar ile buradan kuzeye doğru uzanan plato ve dağlarda önemli ölçüde azalmış meşe ağaçları vardır. Siirt ilinin kuzey ve doğusunu bütünüyle kaplayan dağlar bu meşe ormanlarının yoğun olduğu yörelerdendir. Bu bitki örtüsü güneyinde çalılıklar ve bodur ağaçlardan oluşan bir örtüye döner. Meşe türlerinden Mazı Meşesi ve bazı kesimlerde tek ya da grublar halinde ardıc ağaçları da bulunur.¹⁵

¹¹ Nurettin Özgen, **a.g.e.**, s. 86

¹² www.siirtbeld.gov.tr

¹³ Renkli Büyük Türkiye Ansiklopedisi, "Siirt", İstanbul 1982, X, 1011

¹⁴ Nurettin Özgen, **a.g.e.**, s. 53–54–55

¹⁵ Siirt Tarım Master Planı, Siirt 2003, s. 27

Ormanlık alanların dağılışı ile yükselti arasında yakın bir ilişki vardır. Yüksek yerlerde meşe ormanları, güney yamaçlara doğru(Aydınlar etrafı, Siirt merkezi) çıplak alanlar yoğundur. Bilinçsizce yapılan tahribatlar bitki örtüsünü azaltmış, yöre halkının geçim ve yakacak ihtiyacı için ağaç kıyımı yapılarak önemli ormanlık alanlar güneyde fundalık ve bodur ağaççıklardan oluşan bir örtüye bürünmüştür. İlde step alanlardan sonra en geniş yer kaplayan bitki formasyonu çalılık(fundalık) alanlardır. Alansal olarak en geniş yer kaplayan ise, step (ot) formasyonudur. Şehrin yakın çevresi ile Pınarca Köyü ve çevresinde bu tür step alanları oldukça yaygındır. Siirt'te ayrıca tarımsal amaçlar ve yeşilliği geliştirmek için insanlar tarafından yetiştirilen kültür bitkileri mevcuttur. En fazla yetiştirilen kültür bitkileri bittin (menengiç) ve üzüm ağaçlarıdır.¹⁶

İlin ekonomisi; tarım, hayvancılık, el sanatları ve kısmi olarak sanayiye dayanır. Bunlar arasında Siirt'in en önemli geçim kaynağı hayvancılıktır. İlde yaklaşık 526.000 küçükbaş hayvan bulunmaktadır.¹⁷ Hayvancılık nüfusun büyük bir kısmının temel geçim kaynağıdır. İlde mera hayvancılığı yapılmaktadır. Besi hayvancılığı fazla gelişmemiştir. İlde küçükbaş hayvancılık yaygın olup, özellikle koyun ve keçi beslenir. Yörede hayvancılık asıl olarak göçerlerin elindedir. Göçerler, sürekli yerleşim yerleri olmayan yazı yaylalarda, kış mevsimini ise kışlaklarda geçiren ve yıl boyunca sürüleriyle dolaşan topluluklardır.¹⁸ İlin yüzey şekilleri dağlık bir yapıya sahip olduğundan topraklarının ancak %14'ü tarım arazisi niteliğindedir. İldeki önemli tarımsal ürünler Siirt fıstığı, Pervari balı, Zivzik narı buğday, arpa, mercimek, pamuk, tütün, pirinç ve soğandır. Ekilebilir 85.896 hektar tarım arazisininin 5715 hektarlık kısmında sulu tarım yapılır. Tarımsal faaliyetler dışında kalan vatandaşları tarımsal üretimin içine çekmek amacıyla il valiliği tarımsal projeler hazırlayıp yürürlüğe koymuştur. Bunlar fidanlık tesisi ve fidan üretimi, sosyal ağaçlandırma ve yem bitkileri projeleridir. Ayrıca hayvancılığın ıslahı ve geliştirilmesi için çalışmalar da yapılmıştır.¹⁹

Siirt'in verimlilik düzeyi Türkiye ortalamasının altında olduğu için tarıma dayalı sanayi oluşmamıştır. Mevcut tarımsal işletmelerin sahip olduğu araziler küçük ve çok parçalıdır. İlde 16.557 adet tarım işletmesi bulunur. Bunların tamamı aile işletmesidir. Siirt'te tarım işletmeleri genellikle bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yapmaktadır.

¹⁶ Nurettin Özgen, a.g.e., s. 96–97–98

¹⁷ www.siirtliler.net.

¹⁸ Siirt İl Yıllığı, Ankara 1998, s. 68

¹⁹ www.siirt.gov.tr

Yüksek ekonomik değere sahip ürün olmasa da hayvansal ürünler içerisinde ses getiren, tiftikten üretilen Siirt battaniyeleri, Pervari balı, yöresel üzüm çeşitleri ve pamuk ülke genelinde önem taşır.²⁰ Şehir merkezinde geçimini battaniye ve seccade gibi dokuma tezgâhlarından sağlayan önemli bir nüfus kitlesi de mevcuttur. Siirt ilinde şehrin ihtiyacını karşılayacak düzeyde ve büyüklükte sanayi kuruluşları yoktur. Küçük ölçekli sanayi atölyeleri içerisinde fıstık işletme atölyelerinde fıstık atıkları ve menengiç ağacı meyvesinden elde edilen banyo sabunu da geçim kaynağı niteliğindedir. Ayrıca doğrama, et kombinasi, dokuma, un ve birkaç metal üretim atölyesi vardır.²¹

Siirt'in yeraltı kaynakları bakımından en önemli ürünü petroldür. Petrol, Kurtalan ilçesinde çıkarılır. İlde krom ve bakır yatakları da bulunmaktadır. Baykan ve Şirvan ilçelerinde ince damarlar halinde bakır yatakları vardır. Ancak rezerv çalışmaları tamamlanmamıştır. Baykan ilçesinde zaman zaman üretime açılan krom yatakları bulunmakta, etüt ve arama çalışmaları yapılmaya devam edilmektedir.¹

Siirt ili turizm açısından yeterli zenginliğe sahip olup inanç turizmi itibariyle ön plana çıkmaktadır. Baykan'da bulunan Veysel Karani Türbesi, Aydınlar ilçesindeki İsmail Fakirullah, İbrahim Hakkı Hazretleri Türbeleri ve müzesi Türkiye'nin her yerinden ziyaretçi çeker. Bunun yanında özellikle Selçuklulardan kalma eserler göze çarpar. Ulu Cami minaresi buna örnektir. Ayrıca ilde kaplıcalar da bulunmaktadır.²³

Siirt, bölgesel ulaşımında önemli bir etkiye sahip değildir. Şehirlerarası karayolu ile Batman'a ve Diyarbakır'a bağlanır. Doğu Anadolu ile doğrudan bağlantıya sahip değildir. Bitlis ile bağlantısı, Siirt-Diyarbakır karayolundan Baykan İlçesi'ne vardıktan sonra yapılır. Şırnak yolu da var olmasına rağmen yeterli güvenlik koşulları olmadığından günde yalnızca bir geçiş için izin verilmektedir. Çevre il, ilçe ve köylere her gün belli saatlerde yolcu taşınır. Şırnak, Batman, Van, Diyarbakır ve daha batıdaki şehirlere büyük firmalar aracılığıyla ulaşım gerçekleştirilir. Gökçebağ Beldesi, Aydınlar, Şirvan, Pervari, Kurtalan, Baykan ve Erüh ilçeleri ile yakın köylere ulaşım için gerekli karayolu ağı yapılmıştır. Şehir içerisinde ise minibüsler ve özel halk otobüsleri iki hattan çalışmaktadır. Şehir içi ulaşım aktif değildir. Bunun nedeni de nüfusun fazla olmaması, şehrin kapladığı alanın az olması ve ulaşım için gerekli

²⁰ Siirt Tarım Master Planı, Siirt 2003, s. 37-39-40

²¹ Nurettin Özgen, a.g.e., s. 119

¹ www.siirtbld.gov.tr

²³ www.siirt.gov.tr

yolların mevcut olmayışıdır.²⁴ İlde karayoluna paralel olarak Diyarbakır ve Batman üzerinden demir yolu da bulunur ve bu yol Kurtalan'da son bulur.²⁵

Siirt'te okuma yazma son yıllardaki faaliyetlerle %86'ya ulaşmıştır. İl genelinde 10 bağımsız anaokulu, 7 YİBO, 3 PİO, 1 özel ilköğretim okulu, 324 ilköğretim okulu, 11 genel lise, 10 meslek lisesi olmak üzere toplam 366 okul bulunur. Bu okullarda 84458 öğrenci okumakta, 2047 öğretmen görev yapmaktadır. Ayrıca yerleşime açık ve geriye dönüşü sağlanan tüm köy ve mezralardaki okulların tümü eğitim ve öğretime açılmıştır. İlde mecburi eğitim çağında olup da sosyal nedenlerden (yoksulluk, göçebelik, terör, iç göç) dolayı okula gidemeyen çocukların okula kazandırılması amacıyla yapılan çalışmalar sonucu okullaşma oranı %94'leri bulmuş, kız öğrencilerin okullaşma oranı ise %88'lere ulaştırılmıştır. İlde ayrıca Dicle Üniversitesine bağlı Eğitim Fakültesi, Sağlık Meslek Yüksekokulu ve Siirt Meslek Yüksek okulu bulunmaktadır. Eğitim Fakültesinde öğretmen yetiştiren bölümler (sınıf, sosyal bilgiler, fen bilgisi ve matematik öğretmenlikleri) mevcuttur. Fakültede 2272 öğrenci, 40 öğretim görevlisi bulunmaktadır. Sağlık Meslek Yüksekokulunda hemşirelik ve sağlık memurluğu; Siirt meslek yüksekokulunda ise mobilya dekorasyon, elektrik, muhasebe ve makine bölümleri bulunmaktadır.²⁶

Siirt'in 2000 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre nüfusu 263676 kişidir. Bunun 153522 si şehirlerde, 110154'ü ise köylerde yaşar. İlde km²'ye düşen nüfus yoğunluğu 43'tür. Yıllık nüfus artış hızı ise Türkiye'de binde 18,28 iken, ilde binde 7,98'dir. Doğurganlık hızı binde 6,05, bebek ölüm hızı da binde 63'tür. 0-19 yaş arasındaki nüfus oranı %60-70'lerde bulunmaktadır. Türkiye'de bu oran %45,97 arasındadır. Nüfus bakımından il 81 il içinde 64. sırada, il merkezi ise 47. sırada gelir.²⁷ Şehir her yıl dışarıya oldukça fazla göç vermektedir. Bunun başlıca nedeni işsizlik ve ekonomik sıkıntılardır. Bunun yanı sıra az da olsa Siirt'e de göçler olmaktadır. 2000'li yıllarda az da olsa şehirden kırsala doğru yaşanan göç dalgası, işsizliğin sonucu olarak görülmektedir. Şehirdeki nüfusun hızla artması çeşitli sıkıntıları ve yoksulluğu

²⁴ Nurettin Özgen, a.g.e., s. 129

²⁵ Siirt İl Yıllığı, Ankara 1998, s. 70

²⁶ www.siirt.gov.tr

²⁷ www.siirt.gov.tr

doğurmuş, sonuç olarak da hayat şartlarının daha uygun olduğu kırsal alanlara doğru göçler gerçekleşmiştir.²⁸

Siirt ili eski zamanlarda şimdiki Siirt'in güneyinde bulunan Botan Suyu kıyısında ve kuzeyindeki kayalarda kurulmuştur. Şimdiki Siirt, eski Siirt'in üstündeki sırtlarda kurulduğu için "Sırt" kelimesi, ilgisi bakımından il adının kökeni olarak görülmektedir.²⁸ Ayrıca Siirt adının Sami Dili'nden geldiği de öne sürülerek bazı kaynaklarda bu adın Keldani dilinde kent manasındaki Kert (Kaa'rat) sözcüğünden kaynaklandığı yazmaktadır. Bu ad, İslam kaynaklarında Esard, Saird, Siird, Siirt gibi biçimlerde kullanılmıştır. Süryaniler kente Se'erd demişler XIX. yy. da Sert, Seerd, Sört (Sö'ört) ve Sairt şeklinde kullanılmış, günümüzde de Siirt biçiminde benimsenmiştir. Siirt adının nerden geldiği konusundaki değişik görüşlerden biri de "Seert" anlamındaki "Üçyer" manasından geldiğidir.²⁹

Siirt'in içinde bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi, yeryüzü uygarlığının ilk oluştuğu ve ortaya çıktığı Yukarı Mezopotamya'nın bir parçasıydı. Bu bölge tarih öncesi kültürlerin gelişme alanıydı.³⁰ İl ve çevresinde yapılan kazı çalışmaları ve yüzeysel çalışmalarda elde edilen bulgularda, Neolitik Dönem'den başlayıp Helenistik, Roma, Bizans, İslam ve yakın çağı kapsayan dönemlere ait kalıntılar ortaya çıkmıştır.³¹ Şimdiki kültürel yapı Türk-İslam Kültürü'nün etkisiyle oluşmuştur. Tarihsel kaynaklar Siirt ilinin yerleşim alanı olarak M.Ö.3000'li yıllara dayandırmaktadır. Bu bölgeye yerleşen en eski halk da Hurriler olarak geçer. Hurriler'den sonra sırasıyla Hitit, Urartu, Asur, Med ve Persler de bu bölgede hâkimiyet kurmuşlardır. Bölgeye hâkim olan medeniyetler kendi kültür ve inançlarını buralara yaymışlardır. Şimdiki kültürel yapı, Türk- İslam kültürünün etkisiyle oluşmuştur.³²

Siirt'te İslam hâkimiyeti Emeviler ile başlamıştır. Miladi 661'de kurulan Emevi Hilafeti, Siirt şehrinin de içinde bulunduğu bölgeyi ele geçirmiştir. Siirt zaman zaman Bizanslılar ve Türklerin istilasına uğrasa da Abbasiler'e kadar Emeviler'in hâkimiyetinde kalmıştır.³³ Daha sonra Abbasi hâkimiyeti yaşayan bölge 927'de Bizans

²⁸ Nurettin Özgen **a.g.e.** , s. 115

²⁸ Ömer Atalay, **Siirt Tarihi**, İstanbul 1946, s. 9

²⁹ Siirt İl Yıllığı, Ankara 1998, s. 33

³⁰ Bekir Sami Seçkin, **Başlangıçtan Günümüze Siirt Tarihi**, İstanbul 2005, s. 17

³¹ Yurt Ansiklopedisi, "Siirt", İstanbul 1982-1983, X, 6679

³² Siirt İl Yıllığı, Ankara 1998, s. 33

³³ Ömer Atalay, **a.g.e.**, İstanbul 1946, s. 59

yönetimine, 1071’de de Selçuklular ile birlikte Türkler’in hâkimiyetine girmiştir. Dönem dönem Artuklular, Moğollar ve Eyyübiler hâkimiyeti altına giren il, daha sonra Akkoyunlular ve Safeviler’in eline geçmiştir.³⁴

Siirt Artuklular’ın yönetimi altındayken bu devlete bağlı göçebe Türkmenler yöreye yerleşmiş, Artuklu beyleri ve askerleri, kentlerde Türkleşme’nin çekirdeğini oluşturmuşlardır.

Akkoyunlu Devleti hâkimiyetinde de yöreye Türkmenler yerleştirilmiştir. Safeviler döneminde Doğu ve Güneydoğu bölgelerindeki Şiilik propagandasından dolayı Yavuz Sultan Selim’in buraya düzenlediği seferde Siirt ili de Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Böylece XVI. yy dan itibaren Siirt, Osmanlı yönetimine geçmiş, Osmanlı imparatorluğu’nun yıkılışına kadar bu devlete bağlı kalmıştır.³⁵

XIX. yy.da Siirt, Diyarbakır’a bağlı bir sancak konumundayken, daha sonraki yıllarda Bitlis vilayetine bağlanmıştır. Siirt; milli mücadele döneminde toprak ağalığı ve aşiret ilişkilerinin hâkim olduğu tipik bir kasabayken Anadolu’nun her il ve ilçesinde olduğu gibi Siirt’te de Müdafa-i Hukuk Derneği kurulmuştur.³⁶

Cumhuriyet döneminde Pervari ve Garzan’da Şeyh Said ayaklanmasının etkisiyle isyanlar çıkmış, kısa zamanda bastırılmıştır. Bu dönemde Siirt komşu olduğu illerle bile ilişkisi pek az, ticaret yollarından uzak olan bir yerde bulunmaktaydı. Ancak Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ilde geleneksel, toplumsal ve kültürel yapı uzun süre korunmuştur.³⁷ Siirt 26 Eylül 1919’da 48 sayılı Heyet-i Umumiye kararıyla bağımsız sancak haline getirilmiş, 1923’te vilayet olmuştur.³⁸ 1944’te demiryolunun Kurtalan’a ulaşması ve ardından petrolün bulunması, kapalı-ekonomik toplumsal yapının çözülmesinde başlangıç olmuş, geleneksel ve çağdaş kültür unsurlarının iç içe yaşadığı bir il görünümüne kavuşmuştur. 1990 tarihinde batman ve Şırnak ilçelerinin il olmalarıyla da günümüzdeki şeklini almıştır.³⁹

³⁴ Yurt Ansiklopedisi, “Siirt”, İstanbul 1982–1983, X, 6691

³⁵ Siirt İl Yıllığı, Ankara 1998, s. 33

³⁶ Cumhur Kılıççioğlu, **Her Yönüyle Siirt**, Ankara 1992, s. 21–25

³⁷ Siirt İl Yıllığı, Ankara 1998, s. 36

³⁸ www.siirt.gov.tr

³⁹ Siirt İl Yıllığı, Ankara 1998, s. 36

BİRİNCİ BÖLÜM

SIİRT İLİNDE YAYGIN HALK İNANIŞLARI

1. DOĞUMLA İLGİLİ HALK İNANIŞLARI:

Doğumla hayata ilk adımını atan insan, bu önemli olayın gerçekleşmesinde ve sonrasında bazı inanışlara sahip olmuştur. Özellikle kısır olan kadınlar çocuk sahibi olma arzusuyla birçok uygulamalar yapmış, gebe kaldıktan sonra da bir takım inanışlarını devam ettirmişlerdir. Çok eskiden beri var olan doğum ile ilgili bu tür inanç ve adetler günümüzde de hala varlığını sürdürmektedir. Çalışmamızın bu bölümünde, doğumla ilgili halk inanışlarını; doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olarak üç bölümde ele alacağız.

1.1. DOĞUM ÖNCESİ HALK İNANIŞLARI:

Evliliğin akabinde ortaya çıkan doğum olayı konusunda, eskiden olduğu gibi günümüzde de yapılan bazı uygulamalar mevcuttur. Düğünden sonraki aylardan itibaren eşler ve bunların yakın akrabaları bebek beklemeye başlarlar. Çocuk olma süresinde uzama olursa ve eşler bebek sahibi olmaya çalışıp da sonuç alınmadıysa, var olan şüphe, yerini kısırlığı giderici birtakım önlemlere bırakır. Bu dönemler tıbbi tedaviler ya da kısırlığı giderici halk inanışları olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan bazı uygulamalar neticesinde bu hamilelik olayı gerçekleşirse, hem bu devrede, hem de doğum ve doğum sonrasında uygulamalar sürdürülür.

1.1.1. Kısırlığın Giderilmesiyle İlgili Halk İnanışları:

Her yörede olduğu gibi Siirt İlinde de kısırlığın ortaya çıkması durumunda, nesli devam ettirmek için birçok yöntemlere başvurulur. Bu tür uygulamalar, kadının kısır olduğunun anlaşılması veya sebepsiz yere çocuğunun olmaması durumunda yapılır.

Siirt'te kısırlığı gidermek için yapılan uygulamalardan en belirginini, kısır olan kadını bazı türbelere ya da camilere götürmektir. Siirt'teki Camiül-Fuhar'a kısır olanlar yedi cuma götürülür ve oradaki havuza girdirilir. Eğer kadın gidemezse, oradan getirilen su ile yıkanılır. Zira bu suyun kısırlığı gidereceğine inanılır. Başak bir uygulama ise şudur; Şeyhü'l-Hazin Türbesine kısır olan kadın götürülür. Bu türbenin yanındaki -kutsal olduğuna inanılan- ağacın üzerine başka bir kadın çıkarılır. Kısır kadın ise ağacın altında ve üzerinde elbiseleri olmaksızın bekletilir. Orada bulunan kadınlar da

onun etrafında halka oluşturur. Ağacın tepesine çıkan kişi elindeki suyu kısır olan kadının üzerine döker. Bu su; ağacın yapraklarından, dallarından süzülerek kadının üzerine dökülür. Böylece kısırlığın giderileceğine inanılır. Hamile kalırsa, o türbeye kurbanlık götürülüp kesilir ve orada pişirilerek, halka dağıtılır. Kısır kadınların götürüldüğü bir başka türbe de il merkezi dışındaki Şeyh Ali Garisi türbesidir. Buraya gelen kadın, çocuğunun olması için dua eder ve kurban adar. Çocuğu erkek olursa adını Ali koyar ve kurban keserek o türbede ziyaretçi olarak bulunan insanlara ikram eder. Bir başka uygulama da bazı hocaların kısırlığı gidermek amacıyla yaptığı anahtar, kadının bir ipe bağlayıp beline sarmasıdır. Kadın hamile oluncaya kadar bunu çıkarmaz. Şayet hamile kalırsa, adaklarını yerine getirir. Ayrıca Veysel Karani Türbesinin yanındaki dilek ağacına da bu amaçla kadınlar giderler ve ağacın dallarına bez bağlarlar.¹

Türbeler konusunda diğer bir uygulama da, mezarlık ziyaretlerinin yapılmasıdır. Kısır olan kadın, mezarlıktaki tanınmış bir zatın mezarının her iki ucuna ip bağlayıp beşik yaparak, beşiğin içine taş atar. Eğer beşik sallanırsa, çocuk sahibi olunacağına, sallanmazsa olunamayacağına inanılır. Bunun yanında bazı hocalara da, kısırlığı gidermek için muska yazdırılır. Kısır olan kadın bu muskayı, hamile oluncaya kadar üzerinde taşır. Ayrıca kadın üç adet dönemi boyunca bir türbeye sürekli olarak götürülür. Bu türbeden çocuk olsun diye isteklerde bulunulur. Bu süre sonunda hala çocuk olmazsa, başka ziyaretlere götürülür. Çocuk olması için adaklar adanır, bazı gidilen ziyaret yerlerinde yemekler yapılır ve dağıtılır. Çocuk olana kadar bu şekilde uygulamaya devam edilir.²

Kısırlığı giderici sıkça yapılan bir başka uygulama da, bazı otların karıştırılıp kaynatılarak elde edilen suyla kısır kadına banyo yaptırılmasıdır. Özellikle maydanoz ve süt kaynatılıp uygulanırsa kısırlığı gidereceğine inanılır. Bu şekilde yapılan uygulamalardan en önemlisi ise “Habbaze” denilen otun kaynatıldıktan sonra, bir tencereye konulup sıcak iken kısır olan kadın üzerine oturtulur ve kadın battaniyeye dolandır. Bu şekilde yumurtalıklarının açılacağına inanılır.³

¹ Nesrin Çalapkulu, 1960 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı.

² Derya Bağçeçi, 1955 Siirt doğumlu, Okuryazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

³ Ayfer Çelik, 1953 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

Yörede başka uygulamalar da vardır. Çocuğu olmayan kadın, kırk evden sabun toplar ve bununla banyo yapar. Ya da kırk hamileden para istenir ve bu parayla iç çamaşır alınarak giyilir. Bu şekilde çocuk sahibi olunacağına inanılır. Ayrıca “zemet kaldırma” işlemini de yaptırırlar. Bu işlem kasık bölgelerinin, yukarıya doğru çekilmesidir. Bunun neticesinde hamile kalınacağına inanılır. Bir de, kısır olan kadın yeni doğum yapmış bir kadının plasentasının üzerinden atlatılır. Ayrıca kısır olan kadın, daha önce doğum yaparken ölmüş bir kadının mezarına götürülür ve dualar edilir. Özellikle ölen kadının ruhuna çocuk olması için de dua edilir ve kurban adanır. Sonra ölen kadının mezarından bir avuç toprak alınır. Üç cuma günü suya karıştırılıp üçer defa kısır olan kadının üzerine dökülür ve bunu yaparken dua edilir. Diğer bir uygulama da yağmur suyunun bir bardağa koyularak dualar okunup, çocuğu olmayan kadına içirilmesidir.⁴

Bütün bu uygulamalara rağmen gebelik gerçekleşmezse “kuma” alma yoluna gidilir. Hatta bazı ailelerde bunu bizzat kısır kadın teklif eder. Böylece nesillerin devam edilmesi için ikinci bir eş alınır.⁵

1.1.2.Hamilelik Dönemindeki Uygulamalar:

Hamile olan kadının, çocuğunu sağlıklı bir şekilde doğurabilmesi ve hamilelik süresini sorunsuz geçirebilmesi için bazı uygulamalar yapılır. Bu dönem içerisinde olan kadına, “hamile, iki canlı, gebe” gibi tabirler kullanılır. Hamile kalan kadının artık her türlü davranışlarına dikkat etmesi gerekir. Aile fertleri de onun ağır iş yapmamasına, fazla hareket etmemesine ve günün çoğunu dinlenerek geçirmesine özen gösterirler. Akşam, dışarı yalnız çıkmaması, evde tek başına kalmaması sağlanır. Çünkü bu davranışların gerçekleşmesi durumunda halk dilinde; “al karası, al basması” adı verilen kötü ruhların hamile kadına musallat olacağına, hatta hamilelik sürecinin tehlikeye girerek çocuğun düşebileceğine veya sakat doğabileceğine inanılır.⁶

Kadın, hamilelik döneminde, özellikle hamileliğin ilk üç ayında bazı yiyeceklere aşırı istek duyar. Buna “aşerme” denir. Aşerme bazı kadınlarda doğuma kadar da devam edebilir. Aşeren kadın istek duyduğu yiyeceği yiyemezse, çocuğun vücudunun herhangi bir yerinde o yiyeceğe benzeyen bir leke oluşacağına veya çocuğun sakat olma ya da

⁴ Makbule Demirel, 1935 Siirt doğumlu, Okuryazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı.

⁵ Kumru Erdoğan, 1936 Eruh doğumlu, Okuryazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

⁶ Şengül Erten, 1966 Siirt doğumlu, Ortaokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

ölü doğacağına inanılır. Dolayısıyla istediği yiyecekleri yemesi sağlanır. Bazı yiyecekleri de, hamile olan kadının yememesi düşüncesi mevcuttur. Özellikle tuzlu yiyecekler, çay, kahve gibi içeceklerden kısıtlanır. Tuzlu yemesi durumunda kadının el ve ayaklarında şişmeler oluşacağı düşünülür.⁷

Hamilelik döneminde ortaya çıkan başka inanışlar da vardır. Bunların gerçekleşmesi durumunda çocuğun kişilik ve karakterinin, huyu ve fiziksel özelliklerinin etkileneceğine inanılır. Hamile kadın bol bol elma, ayva, nar, üzüm gibi meyvelerden yerse çocuğun güzel ve gamzeli olacağı, zeytin yerse kara gözlü olacağı inancı hakimdir. Çocuk anne karnındayken ilk kıpırtılarının hissedilmesi sırasında anne, karakter ve fiziki güzellik bakımından olumlu kişilere bakarsa, çocuğun da ona benzeyeceğine inanılır. Yanındaki insanlar bu özelliklerde değilse, hamile kadın orada bulunanların yüzüne bakmamaya çalışır. Eğer bakarsa, onlarda bulunan kötü özelliklerin çocuğuna da yansıtacağını düşünür. Hamile kadın hayvanlara da dikkatlice bakmaz. Hangi hayvana dikkatlice bakılırsa, çocuğun o hayvana benzeyeceğine inanılır. Deniz suyundan içerse, çocuğun gözlerinin mavi olacağı düşünülür. Hamilelik dönemi boyunca kadın yalan, hırsızlık, dedikodu gibi davranışlardan da uzak durur. Bunlara dikkat etmezse, çocuğun bu kötü davranışlara sahip olacağına inanılır.⁸

Çocuğun cinsiyetine yönelik inanışlar da vardır. Hamile kadın hamileliği boyunca tatlı ve acı yiyeceklere aşırı istek duyuyorsa, doğacak çocuğun erkek olacağına, ekşi yiyeceklere istek duyarsa kız olacağına inanılır. Hamileliğin son aylarında hamile kadının vücut yapısında çok fazla değişiklik olmamışsa ve karnı öne doğru yuvarlak bir şekil almışsa erkek çocuğu olacağına, karnı öne doğru değil de yassı bir biçimdeyse ve vücudunun diğer bölgeleri ve özellikler kalçaları kilo almışsa kız çocuğu olacağına inanılır. Hamile kadının gördüğü rüyalar da, çocuğun cinsiyetinin belirtisi olarak yorumlanır. Rüyasında Veysel Karani türbesini görürse, doğacak çocuğun erkek olacağına inanılır. Hamileyken mutlaka Veysel Karani türbesine götürülür. Doğumdan sonra erkek olursa, adını Veysel koyarlar. Ayrıca cinsiyetinin işareti olarak hamile kadının başına, ona fark ettirmeden bir miktar tuz dökülür. Kadın

⁷ Süreyya Kuzu, 1961 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

⁸ Emine Özorpak, 1969 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

bundan sonra ilk olarak burnuna ya da yüzünün her hangi bir yerine dokunursa çocuğun erkek, vücudunun diğer yerlerine dokunursa kız olacağına inanılır.⁹

1.2.DOĞUM VE DOĞUM SONRASI HALK İNANIŞLARI

1.2.1.Doğum Esnasındaki Halk İnanışları:

Doğum olayının gerçekleşmesi, doğumu olacak aile için çok önemli bir safhadır. Doğum sırasında, çocuğun sağlıklı ve normal olabilmesi için yapılan inanışlar ve uygulamalar vardır. Günümüzde doğumlar, genellikle hastanelerde olsa da, eskiden bu olay evlerde gerçekleştirilirdi. Evde yapılan doğumlarda, doğum anı gelince ebe çağrılır ve bu ebe, o yörede genellikle yaşlı ve tecrübe sahibi biri olurdu. Doğum sırasında odaya ebeden başka bilgili bir iki kadından başkası alınmazdı. Doğumdan önce çocuğun giyecek eşyaları, yatağı hazırlanır, süslenir, evin temiz olması sağlanır, özellikle çocuğun kalacağı odanın temiz olmasına çok dikkat edilir.¹⁰

Doğumun kolay olması için bazı uygulamalar yapılır. Bir tencereye su konularak kaynatılır. Doğum yapacak kadın bu tencereye oturtulur. Doğum zor olursa kadın hamama götürülerek, oradaki sıcak taşın üzerine oturtulur. Evde zembek suyu varsa, kadına içirilir. Yoksa komşulardan, tanıdıklardan istenilerek kadının içmesi sağlanır. İçerse doğumun kolaylaşacağına inanılır.¹¹

Kadının doğumu kolay geçsin diye sırtı sıvazlanır. Özel ayetler yazılı taslara su konur ve içirilir. Ayet yazılı taslar bulunamazsa, Yasin gibi bazı sureler veya dualar okunup üflenir ve kadına içirilmesi sağlanır. Bu şekilde kadının kolaylıkla doğum yapacağına inanılır. Doğum zor olup, gerçekleşmesi daha da gecikirse, kadının kocasına itaatsizliği sebebiyle doğumun zor olduğu düşünülür ve kocasının ayakkabısına su konulup topuk kısmından doğum yapacak kadına içirilir. Böylelikle doğumun kolaylaşacağına inanılır. Ayrıca kadının çabucak kurtulması için dua edilir.¹²

⁹ Sevinç Yeşildağ, 1974 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

¹⁰ Ayfer Batur, 1940 Siirt doğumlu, Okuryazar Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

¹¹ Behice Erten, 1935 Siirt doğumlu, Okuryazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

¹² Hatun Oduncu, 1937Siirt doğumlu, Okuryazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

Doğum hastanede gerçekleşecekse, bebeğin önceden hazırlanmış elbiseleri, annenin giyecekleri bir çanta içerisinde hastaneye götürülür. Doğum yapan kadının eşi, kayın validesi ve diğer bazı yakınları da yanında olurlar.¹³

Doğum gerçekleştikten sonra çocuğun cinsiyeti ebe tarafından veya orada bulunan diğer kişiler tarafından babasına müjdelendir. Çocuğun babası, müjdeyi veren kişiye bir takım hediyeler verir. Çocuk erkek olursa, bu müjde daha büyük olur. Erkek doğuran anneye de eşi tarafından altın takılır. Çünkü erkek çocuk soyun devamını sağladığı düşüncesiyle ayrı bir önem taşımaktadır.¹⁴

1.2.2.Doğum Sonrası Halk İnanışları:

İldeki doğum sonrası halk inanışlarını; çocukla ilgili ve kadınla ilgili inanışlar olarak iki bölümde ele alacağız.

1.2.2.1.Çocukla İlgili Halk İnanışları:

Doğum olayı gerçekleştikten sonra, bebeğin göbeği kesilir ve bağlanır. Göbek bağı bir hafta içinde düştükten sonra bebeğin altına saklanır ve uyku verdiğine inanılır. Göbek bağının yerin altına veya akarsuya atıldığı da olur. Göbek yeri kuruyunca, içine sürme doldurulur. Bazı aileler bebeği üç gün boyunca buğday eleğinin üstünde yatırırlar. Çocuğun korkmaması için, yastığının altına da bıçak, ekmek, makas ve tarak bırakılır. Üç gün boyunca bebek, buğday eleğinin üstünde kalır. Üç günün sonunda bebek yeni beşiğe alınır ve beşik süslenir. Bu şekilde kötü ruhlardan muhafaza olduğuna inanılır. Göbeği camiye veya okula atanlar da olur. Özellikle günümüzde üniversite bahçesine atılarak çocuğun büyüyünce iyi bir meslek sahibi olması amaçlanır. Göbeğin kesilen yerine kahve süren aileler de, yarasının çabuk iyileşeceğine inanırlar.¹⁵

Yeni doğan bebeğin gözlerine limon sıkılır. Üç gün buna devam edilir. Böyle yapılırsa, çocuğun gözlerinin parlak olacağına ve göz renginin güzelleşeceğine inanılır. Doğumdan hemen sonra ve ilk üç gün bebek tuzlanır. Üçüncü günden sonra sabunla yıkanır. Böylece vücudunun dirençli olması ve teninin güzel kokması amaçlanır. Gözlerine kırkı çıkıncaya kadar sürme çekilir, gözlerinin canlı ve güzel olacağına inanılır. İki kaşının ortasına da siyah dik çizgi çekilerek, bu şekilde çocuğun nazardan

¹³ Muhittin Kuzu, 1957 Siirt doğumlu, Ortaokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Emekli memur

¹⁴ Celal Özorpak, 1960Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Öğretmen

¹⁵ Necla Susam, 1964 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

korunacağına inanılır. Bebeğin vücudunda ve yüzünde kırmızı benekler oluşursa çocuğun yüzü de dahil bütün vücuduna kına yakılır.¹⁶

Çocuk doğduktan sonra yapılan en önemli işlerden biri de, çocuğa isim verilmesidir. Anne ve babanın yanı sıra büyük anne ve büyük baba, ailede diğer ileri gelenler çocuğa ne isim verileceği konusunda istişare ederler. Eğer yakınlarından ölen birisi varsa, onun adının konulması kararlaştırılırsa, bu ismin parayla satın alınacağına inanılarak, ismin karşılığında ölen kişi adına ya mevlit okutulup yemek dağıtılır ya da fakirlere bir miktar para verilir. Bu şekilde hem ölen kişinin adı sürdürülmüş, hem de fakirlere yardım edilmiş olunur.¹⁷

Yörede belirli günlerde ve gecelerde meydana gelen çocuklar için de bu günlerle ilgili isimler verilmektedir. Mesela bayramda doğanlara Bayram, Kadir Gecesinde doğanlara Abdulkadir, Beraat kandilinde doğanlara Berat, Ramazan ayında doğanlar Ramazan, Cuma gününde doğanlara Cuma gibi isimler verilir. Fazla çocuğu olup artık çocuk istemeyen aileler Songül, Dursun gibi isimler koyarlar. Kızları çok olanlar da en son olan kıza Songül ya da Yeter adını verip bundan sonra doğacak olan çocuğun erkek olmasını amaçlarlar. Eğer ailenin erkek çocuğu doğup da yaşamıyorsa, ya da ölü doğuyorsa, doğan erkek çocuk yaşasın diye yedi yaşına kadar saçlarını uzatırlar ve ona yeni elbise giydirmezler. Başka ailelerin çocuklarının eski elbiselerini giyerek yedi yaşına kadar yaşarsa artık yeni elbise almaya başlarlar.¹⁸

Ayrıca yeni doğan bebeğin sağ kulağına, bağlı olunan şeyh tarafından ya da imam veya aile büyüklerinden biri tarafından ezan okutulur, sol kulağına ise kamet getirilip çocuğa verilecek isim üç kere tekrar edilir. Bebeğin adı belli değilse şeyh tarafından bir isim konulduğu da olur. Yörede genellikle erkek çocuklara Abdulkadir, Veysel, Muhammed, Emin, Sefa, Beşir, Agit, Ahmet gibi isimler, kız çocuklarına da Elif, Şeyma, Kübra, Zeynep, Merve, Tuba gibi isimler konulmaktadır. Hamilelik döneminde veya öncesinde Veysel Karani Hazretleri'nin türbesine gitmiş olanlar erkek çocuk doğururlarsa adını Veysel, Veysi ya da Üveys koyarlar.¹⁹

¹⁶ Suna Turhan, 1941 Siirt doğumlu, Okuryazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

¹⁷ Turgay Ekinci, 1958 Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Emekli memur.

¹⁸ Rıfat Demirel, 1959 Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Öğretmen

¹⁹ Agit Demir, 1961 Siirt doğumlu, Ortaokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, İşçi

Bebek dünyaya gelmeden önce bebeğin anneannesi bebek çeyizi hazırlar. Buna “iftadat” adı verilir. Bebek eğer ilk çocuksa, bu çeyiz çok kabarık olur. Hatta maddi imkana göre, yedi yaşına gelene kadar ki giyeceği her şey bulunur. Bebeğin doğmasıyla anneanne hazırladığı iftadatı bir teneke karışık kuruyemiş ile birlikte bebeğin bulunduğu eve getirir. Orada bulunan diğer misafirlere bu çeyiz gösterilir ve kuruyemiş dağıtılır. Komşulara, diğer yakınlarla ve tanıdıklara da gönderilir. Sonraki günlerde gelmemiş olan yakın akrabalar, tanıdıklar da çocuğu görmeye gelirler. Onlar da çocuğa bir takım hediyeler getirerek beşiğinin içine bırakırlar. Gelenlere, o zamana kadar gelmiş olan hediyeler ve anneannenin getirdiği her şey gösterilir.²⁰

Doğumdan itibaren kırk gün boyunca anne ve bebek evden dışarı çıkmaz ve evde yalnız da bırakılmazlar. Başka yeni doğum yapmış olan biriyle de karşılaştırılmaz. Eğer karşılaşırlarsa, karşılaşılan kırklılardan birinin kızı, birinin oğlu olmuşsa kırk basmasından korkulur. Ancak ikisinin çocuğunun cinsiyeti de aynıysa kırk basmayacağı düşünülür. Ayrıca al basmasından korunması için çocuğun yastığının altına kuru ekmek, küçük Kur’ân ve hilal konur. Sert bir metalden yapılmış bu hilale ‘polef’ denir. Beşiğinin altına da cinlerden ve kötü ruhlardan koruması için demir makas bırakılır. Doğumun kırkıncı günü anne ve çocuğa banyo yaptırılır. Anne banyoda oturtulur, bebek annenin kafasının üzerinde tutularak yıkanır. Bu sırada Kelime-i Şahadet getirilir, bazı dualar okunur. Bebeğe dökülen sular annenin vücudundan süzülerek akar ve bu şekilde kırktan çıkıldığına ve kötü ruhlardan temizlendiğine inanılır. Kırkı çıkan bebek ve anne gezmeye götürülür. İlk gittikleri evin sahibi bebeğin kundağının içine sabun veya tülbent koyarak, bu şekilde, bebeğe küçük bir hediye verir. Böylece çocuğun sancısının olmayacağına inanılır. Bebek sarılık olursa suya altın konur ve bu suyla yıkanırsa sağlığına kavuşacağına inanılır.²¹

Çocuğun dişi çıkınca bunu ilk gören kişi çocuğa bir hediye alır. Daha sonra ev halkı nohut ve buğdayı kaynatarak diş hediği yaparlar. Üzerine de fındık, fıstık ve ceviz koyup süslerler. Bu diş hediğine bazı çevrelerde “nuhkudani” de denilmektedir. Gelen misafirler hedikten yerler ve çocuğa hediyeler getirirler. Gelemeyenlere de bir tabakla gönderilir, onlar da tabağın içine çocuğun dişleri çabucak çıksın diye para koyarak geri getirirler. Hedik yapıldığı gün eve gelen misafirlerin yanında büyük bir tepsi getirilerek

²⁰ Nesrin Çalapkulu, 1960 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

²¹ Reyhan Yılmaz, 1930 Eruh doğumlu, Okuryazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

üzerine altın, kalem, makas, tarak, Kur'an koyarlar, bebeği de tepsiye oturturlar. Bebek ilk olarak hangisine uzanırsa gelecekteki mesleğini ona yorumlarlar. Çocuk bir yaşına geldiğinde saçları üç kere kesilir ve kesilen saçlar kâğıt parayla tartılır. Bu parayla çocuklara şeker alınıp dağıtılır. Ya da karşılığı olan altın bir fakire sadaka olarak verilir.²²

Çocuğun yürümesi gecikirse çocuk şeyh Musa türbesine götürülür. Oradaki duvarda çocuk elinden tutularak yürütülür. Üç Cuma günü bu şekilde gidilmeye devam edilir. Üç Cuma gününden sonra çocuk yürümeye başlarsa, bir tepsi pasta ya da börek yapıp türbeye götürülür ve orada bulunanlara dağıtılır. Konuşamayan çocuklar ise Şeyhü'l-Halef türbesine götürülüp oradaki kuyudan su çekilerek çocuğa içirilir, böylece kısa zamanda konuşacağına inanılır. Çok ağlayan çocuklar Şeyhü's-Sibre'ye götürülür. Üç Cuma günü buna devam edilir. Her gidişte oraya bir iğne atılır. Türbeye çocukların yemesi için kuru üzüm bırakılır. Ağlayan çocuklar için de Şeyhü'l-Hazin türbesinden yeşil bez kesilerek yastığının altına konur. Ya da bu bez, bir hilalle omzuna asılır ve böylece ağlamasının kesileceğine inanılır.²³

Ailede doğan erkek çocuk kısa zamanda ölüyorsa veya ölü doğuyorsa yaşaması için aile fertlerinden biri çarşaf giyerek, dilenci kılığında yedi evden bir şeyler ister ve tanınmamaya çalışır. Toplanan parayla bebeğe herhangi bir şey alınır ve giydirilir. Bir de bebeğe yedi ayrı kumaştan yedi yamalı elbise yapılır. Bunu giyerse yaşayacağına inanılır.²⁴

Yeni doğan çocukların nazardan korunmaları için de birtakım uygulamalar yapılır. Bebeğe nazar değmesin diye bir kalbura kuru ekmek, soğan, makas, ayna, şiş ortasında bir tas su konur. Bu şekilde biri, kalburu elinde tutar; diğer elinde de bebeği taşır. Başka biri de, kalburdaki tasa kurşun döker. Bu kurşunlu su yedi ayrı yola dökülür. Bu şekilde bebeğin ağırlığının ve üzerindeki nazarın gideceğine inanılır. Buna kurşun dökmesi denir. Ayrıca nazardan korunması için bebeğin omzuna muska ve nazar boncukları da takılır.²⁵

²² Emine Özorpak, 1968 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

²³ Necla Ecevit, 1956 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

²⁴ Nurcan Demirel, 1969 Siirt doğumlu, Ortaokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

²⁵ Mediha Uludemir, 1925 Siirt doğumlu, Okuryazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

Çocuk kızamık olmuşsa iyileştikten sonra ciğer yahnisi yapılır. Aile fertleri bu yahniden yerler. Ayrıca komşulara ve diğer yakınlarla da dağıtırlar. Böylece bebeğin ciğerlerinin iyileşeceğine inanırlar.²⁶

Siirt ilinde çocuklar belli bir yaşa gelince törenler düzenlenerek veya mevlit okutularak sünnet ettirilirlir. Bazı çevrelerde çocuk doğumundan sonraki ilk hafta içerisinde hemen sünnet ettirilmektedir. Ancak genellikle bu yaş üç ila sekiz yaşları arasında değişiklik gösterir. Maddi imkânları iyi olan aileler kendi çocuklarının yanı sıra çevrelerindeki fakir çocukların da masraflarını karşılayarak, onları sünnet ettirirler.²⁷

Sünnet olmadan önce, çocuğun sünnet çeyizi (elbise, yatak, iç çamaşır ve odası) hazırlanır. Sünnet günü, genellikle Cuma günü olarak seçilir. Bu günün iki gün öncesinde, eğlence olarak kına gecesi yapılır. Bazı aileler de mevlit okuturlar. Cuma günü gelince, Cuma namazından sonra sünnet olayı gerçekleştirilir.²⁸ Sünnet, günümüzde daha çok hastanelerde yaptırılsa da eskiden olduğu gibi seyyar sünnetçilere yaptırılanlar da hala bulunmaktadır. Ayrıca sünnet töreninden önce, sünnet sırasında çocuğu kucağında tutacak bir kirve seçerler. Bu kişi de kirve olmayı kabul ederse, sünnet düğünü sırasında bazı masrafları o karşılar ve kirve olan kişi ailenin bir ferdi olarak kabul edilir. Sünnet olayı gerçekleştikten sonra çocuk yatağa yatırılır, misafirler çocuğu ziyaret ederek, yatağına hediyeler bırakırlar.²⁹(Bkz. Ek-2)

1.2.2.2.Kadınla İlgili Halk İnanışları:

Yeni doğum yapan kadına yörede “nefse” adı verilmekle birlikte, loğusa da denilir. Loğusa olan kadın, kırk gün boyunca her hareketine dikkat etmelidir. Bu sürede bazı davranışlardan kaçınır. Özellikle evden dışarıya çıkmaz, evde yalnız bırakılmaz, eşiklerden geçerken, sıcak su dökerken besmele çeker. Bunları yapmadığı takdirde kırk basmasından, halk arasındaki diğer adıyla al basmasından* korkulur.³⁰ Kırkı çıkıncaya kadar kadın namaz kılmaz, çorapsız dolaşmaz, ayrıca kadına ağır işler de yaptırılmaz.

²⁶ Mesude Çalapçıkay, 1950 Siirt doğumlu, Okuryazar, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

²⁷Levent Erkoyuncu, 1971 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, İmam

²⁸Servet Demirel, 1961 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, İşçi

²⁹Turgay Ekinci, 1958 Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Emekli memur

³⁰ Ayfer Batur, 1940 Siirt doğumlu, Okuryazar, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

³¹ Mesude Çalapçıkay, 1950 Siirt doğumlu, Okuryazar, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

* Al basması; kötü ruhların çocuğa ve anneye zarar vermesi anlamına gelmektedir.

On gün yatağından kaldırılmamaya çalışılır. Evin işlerini gelinin bir yakını veya kayın valide yapar. Kırkı çıkmadan başka bir loğusa ile de karşılaştırılmaz. Özellikle biri kız biri de erkek doğurmuşsa, bir araya getirilmemeye özen gösterilir. Tesadüfen bir araya gelirlerse, çocuklarının bir daha olmayacağı veya olan çocuklarının hasta ya da zayıf olacağına inanırlar. Loğusa ile kırk gününü doldurmamış yeni bir gelin de bir araya gelmezler. Bir araya geldikleri takdirde, yeni gelinin çocuğunun olmayacağı inancı vardır. Yine de bir araya gelinmişse, karşılıklı iğne değiştirirler. Bu şekilde kırk basmasından korunacaklarına inanırlar.³¹

Loğusa olan kadının, doğumdan üç gün sonra üç günlük kırkı çıkarılır. Ancak doğumdan itibaren kırkıncı günde asıl kırkı çıkarılmaktadır. Kadına bu dönemde soğuk su içirilmez, ekşi yiyecekler de yedirilmez. Soğuk su içen kadının sararacağına ve bebekte gaz ve sancı olacağına inanılır. Kırkıncı gün banyo yaptırılır. Loğusa kadın ilk sütü emzirmeden önce göğsü yıkanır ve besmele ile çocuğu emzirir. Sütünün bol olması için, yağda yumurta, un ile bulamaç ve helva yapılır yedirilir. Bu şekilde bebeğin de midesinin ağır yiyeceklere alışması sağlanır ve mide rahatsızlığı olmayacağına inanılır.³²

2. EVLENME İLE İLGİLİ YAYGIN HALK İNANIŞLARI

Evlenme tabiri Türkçe'de izdivaç için kullanılır. Bu tabir kızın ve erkeğin ailesinden ayrılarak yeni bir aile oluşturmalarının ifadesidir.³³ Evlilik her zaman için üzerinde titizlikle durulan, her dönemi ayrı merasimlerle, ayrı adetlerle süslenen bir olay olarak önem kazanmıştır.³⁴

Araştırma alanımız olan Siirt'te de evliliğe büyük önem verilmiş, hayatın yeni bir safhasına geçişin önemli basamağı olarak görülmüş ve bu süreç içerisinde pek çok gelenek ve görenek yapıla gelmiştir. Siirt'in düğün adetleri, geçmişin izlerini korumakla beraber -kısmen de olsa- değişikliklere uğramıştır.

2.1. Evlenme Öncesi Halk İnanışları

Siirt'te evlenme genellikle görücü usulü olmaktadır. Ancak günümüzde kız ve erkeğin tanışarak evlenmesi şekli de görülmektedir. Eskiden erkeklerde evlilik yaşı

³² Reyhan Yılmaz, 1930 Eruh doğumlu, Okuryazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

³³ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, İstanbul 1993, s.216

³⁴ Günay Ünver-Harun Güngör, **Türk Din Tarihi**, İstanbul 1998, s. 83

ergenlik dönemini kapsayan 17–18 yaşları iken, kızlarda ise bu yaş 13-15'lere kadar inmekteydi.

Eğer ergenlikten hemen sonra gençler evlendirilmezse, anne ve babanın her gün için evin önünde bir domuz kurban etmiş gibi günaha gireceklerine inanılırdı. Erken evlendirilmede aynı zamanda soyun devamını sağlamak da amaçlanmıştır. Son zamanlarda evlilik yaşı, sosyo-ekonomik sebeplerden dolayı erkeklerde askerlik sonrasına, kızlarda ise 18–23 yaşlarına kadar yükselmiştir.³⁵

Yaşları ilerleyen kız ya da erkeklerin evlenememesi durumunda Siirt'te bazı uygulamalar yapılmaktadır. Bu uygulamaların en başında türbe ziyaretleri gelirken, gelinin ayakkabısının altına isim yazılması, nişan kurdelesinin evlenmemiş kız tarafından yutulması, kına gecesi geline yakılan kınanın artanıyla evde kalmış kızların ellerine bu kınadan yakılması çokça uygulanan pratiklerdir. İlde kısmeti açılmamış kızların götürüldüğü en önemli türbe Meyme'l-Hasya'dır. Kız buraya götürülür ve en kısa zamanda namusuyla evlenmesi için dua edilir. İki tülbent adar. Duası kabul olursa tekrar aynı türbeye giderek, oraya gelen ziyaretçilerin kullanması için iki tane tülbent bırakır.³⁶

İlin bazı kesimlerinde ise, kızın kısmetinin açılması için, aileden herhangi biri cami minaresine çıkarak bazı dualar okuyup aşağıya ip yumağı sarkıtır. İpin ucu yere değerse, kızın kısmetinin üç gün içerisinde açılacağına inanılır. Üçüncü günün sonunda kısmet açılmazsa, türbelere gidilip adaklar adanır. Kız, türbenin yakınında bulunan ağaca elbisesinden kopardığı bir parça bezi bağlar. Kısmetin açılması için muska yaptırınlar da mevcuttur.³⁷

İlde evlenecek olan gençlerin meslek sahibi olmalarına eskiden pek dikkat edilmezken, Şimdilerde dikkat edilmektedir. Ancak işi olmayan erkeğe günümüzde kız verilmesi, çok nadir de olsa görülür. Yörede evlenme yaşına gelen erkek, bu isteğini ailesine söylemeye çekinirse, yakınlarından birinin yardımıyla anne ve babasına duyurur. Çok sık traş olma, süslenme gibi bir takım hareketlerle de bu isteğini, hissettirmeye çalışır. Artık bu aşamadan sonrası, aile büyüklerine kalmıştır. Böylece çocuklarının mürüvvetini görmek isteyen anne-baba ve diğer yakınlar, oğulları için kız

³⁵ Kemalettin Yeşildağ, 1958 Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Memur

³⁶ Vahide Evin, 1938 Siirt doğumlu, Okur-yazar, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

³⁷ Nebahat Genç, 1941 Siirt doğumlu, Okur-yazar, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

düşünmeye başlarlar. Ancak evlenme yaşına gelmiş genç kızların böyle bir istekleri olursa, bunu duyurmak erkeklerinki kadar kolay olmaz. Çünkü yörede kızların evlenmek istemeleri pek hoş karşılanmamaktadır.³⁸

2.1.1. Kız İsteme

Oğulları evlenme çağına gelen aileler kız aramaya başlarlar. Öncelikle yakın çevreden ve akrabalardan uygun görülen kızlar düşünülür. İlk akla gelen, erkeğin amcasının kızıdır. Hatta bir kız istemeye geldiklerinde, kızın anne ve babası kızlarına talip çıkan bir aile olduğunu, amcasının oğlu varsa, ona duyururlar. Görücülere de amcasının oğlu talip çıkmazsa kendilerini düşüneceklerini söylerler. Çünkü yörenin büyük kesiminde eğer kızın amcaoğulları varsa ilk olarak kızla evlenme onun hakkıdır. Amcaoğlu talip olursa, diğer görücülere bildirilir. Amcaoğlu talip olmazsa, diğer talipler araştırılır, uygun görülürse söz kesilir, nişan yapılır, ancak dini nikâh düğünden önceki güne bırakılır. Düğüne kadar amcaoğlunun nişanı bozup kızla evlenebileceği ihtimali düşünülür. Ancak günümüzde bu ayrıntıya pek fazla dikkat edilmemektedir.³⁹

Aileler, oğulları evlenme yaşına geldiğinde, kız armaya başlarlar. Erkeğin istediği bir kız varsa, -anne baba da uygun görmüşse- öncelikle ona gidilir. Ancak herhangi bir kız adayı yoksa erkeğin yakınları gittikleri düğünlerde ve aile toplantılarında beğendikleri kızları araştırmaya başlarlar. Ayrıca ilde Mayıs ayında başlayan ve “Şehir” adı verilen gezmelerde de evlilik yaşındaki kızlara dikkat ederler. Bu şekilde beğenilen kızlar etraflıca araştırılır. Kızın kimlerden olduğu, nerede oturdukları öğrenildikten sonra istenmeye karar verilirse, erkeğin annesi, varsa ablası, yengesi... vs. en fazla üç kişi sabah üzeri haber vermeden, kız görmek için evine giderler. Habersiz gitmelerinin sebebi, evlerinin temiz olup olmadığını, kızın sabahları kaç kadar uyduğunu anlamak içindir. Kız, misafirlerin yanına elinde bir sürahi su ve bardakla gelir ve onlara hoş geldiniz demeden su ikram eder. Çünkü görücülerin geldiği ilk gün kızın onlara hoş geldiniz diyerek kahve yapması, kızlarını biran önce vermek istedikleri anlamına geldiği için ayıp sayılmaktadır. İlk gün, sadece su ikramı yapılır. Su içerken kız beğenirse, ona bazı sorular sorarak konuştururlar. Konuşma tarzını, ağzının kokusunu, kulağının iyi duyup duymadığını kontrol ederler. Kızı ve ailesini

³⁸ Emrullah Evin, 1932 Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Emekli öğretmen

³⁹ Nihal Ekinci, 1966 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

beğenirlerse, ikinci gün oğlanın annesi farklı kişilerle tekrar gider. Kız ikinci gün de sürahi ve bir bardakla karşılarına çıkar, hoş geldiniz demez. İkinci gün gidenler de kızı beğenirlerse, üçüncü gün sabah tekrar gidilir. Kızın ailesine “Bize yol verin” , “Bizi gidip araştırın”, “Oğlumuzu sorun” denilerek artık kız tarafından haber beklenmeye başlanır. Kızın babası, amcası ya da abisi erkek tarafını, özellikle de damat adayını araştırılır. Sonuç olumlu olursa, erkek tarafına haber gönderilerek kızlarını isteyebileceklerini bildirirler.⁴⁰

İlde kız istemeye, genellikle Cuma veya Pazartesi akşamları gidilir. Damat adayının anne ve babası aile büyüklerinden birkaç kişi, özellikle hatırı sayılır büyükler, kız tarafına önceden haber vererek istemeye giderler. Erkekler ayrı kadınlar ayrı sohbet ederken kız hoş geldiniz dedikten sonra yaptığı kahveleri ikram eder. Kahveler içildikten sonra sözü tutulur kişi, konuyu açarak “Allah’ın emri peygamberin kavliyle kızınızı oğlumuz istiyoruz” diyerek kızı ister. Kız babası veya dedesi tarafından verildikten sonra, kadınlara da bu olay duyurulur. Damat adayı, kız isteme olayına katılmaz. İsteme olumlu sonuçlanınca tatlı ve meyve ikramı yapılır. Kız tarafı isteklerini erkek tarafına bildirirler. Altın olarak kızlarına neler alınacağını da belirtirler.⁴¹

İsteme gecesi konuşulan konulardan biri de, “Na’de” adı verilen başlık parasıdır. Başlık isteme olayı, eskiden olduğu gibi günümüzde de bazı aileler tarafından hala sürdürülmektedir. Özellikle maddi durumu iyi olmayan aileler, kız istenirken erkek tarafına, şu kadar altın veya para istiyoruz diyerek taleplerini dile getirirler. Bunun yanında “Süt parası” adı altında annenin kızı emzirme hakkı olarak da pay istenebilmektedir. Bu parayı da kızın anne ve babası genellikle düğün masrafları için harcarlar. Böylece başlık parası konusunda da anlaşma sağlanırsa, bir müddet daha sohbete devam edildikten sonra erkek tarafı evlerine giderler. Eğer evlenme görücü usulüyle oluyorsa, kızla erkek birbirlerini görmemişlerse, istemeden sonraki günler de onları bir araya getirirler. Birbirlerini beğenmeme durumunda ise söz bozulur.⁴²

Yörede başlık parası yerine, “Berdel evliliği” yapıldığı da olur. Karşılıklı değiştirme anlamına gelen berdel evliliği; başlık parası alınmayıp, yerine erkek tarafından -genellikle- damat adayının kız kardeşinin ya da halasının, istenecek kızın

⁴⁰ Mehbare Bağış, 1936 Siirt doğumlu, Okur-yazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

⁴¹ Şaban Can Dirikolu, 1961 Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Kült. Turizm Md.

⁴² Naci Çevik, 1948 Siirt doğumlu, Okur-yazar, Siirt merkezde ikamet etmekte, Esnaf

yakınlarından uygun görülen birine verilerek yapılan bir evlenme şeklidir. Bu evlenme türünde, kızlar bazen istemedikleri ya da kendilerinden yaşça büyük biriyle evlenmek zorunda kalabilirler. Hatta evlendirilecekleri erkeğin ikinci, üçüncü eşi de olabilmektedirler. Yörenin bazı kesimlerinde, başlık parası olarak tarla, koyun, fıstık ağacı verildiği de olur.⁴³

2. 1. 2. Söz Kesme – Nişan

2.1.2.1.Söz Kesme

Kız verildikten sonra, “Temlihkeyye” adı verilen söz kesme merasimi yapılır. Erkek tarafı, bir akşam aile büyükleriyle, yakın akrabalarla kız tarafına giderler. Çikolata ve söz yüzüğü götürürler. Erkeğin yüzüğünü de kız tarafı hazırlar ve o gece aile büyüklerinden biri, yüzükleri takar. Kahveler içilir, baklava yenir. Baklavadan sonra su ikram edilmez. Su ikram edilmemesinin sebebi ise, bu şekilde ağızlarının tadının kaybolmayacağı inancıdır. Bu gece kadınlar kendi aralarında, erkekler de kendi aralarında sohbet ederler. Bir eğlence yapılmaz.⁴⁴

Söz kesme merasimi yapıldıktan sonra, nişan tarihi tespit edilir. Nişana bir hafta kala “Çeyiz kesme” denilen olay gerçekleştirilir. Bu, bir nevi düğün alışverişidir. Erkeğin annesi, ablası ve yengesi, gelin olacak kız ve ablası veya başka bir yakınıyla çarşıya çeyiz alışverişine götürülür. Bu alışveriş sırasında kıza birkaç takım elbise, ayakkabı, terlik, çanta, havlu ve bazı gerekli çeyizlik eşyalar alınır. Ayrıca orada bulunan misafirlere de hediyeler alınır. Gelin adayının nişanda giyeceği kıyafeti de alırlar. Kız tarafı da erkeğe iki takım elbise alır.⁴⁵

2.1.2.Nişan

Nişan günü gelmeden, gelinin ve damadın kıyafetleri çeyiz kesme alışverişinde alınır. Nişan yüzükleri de hazırlanır. Nişan günü geldiğinde kızı giydirip süslerler. Günümüzde erkek tarafı kızı kuaföre de götürür. Erkek tarafı nişan günü, gelin evine bir torba kesme şeker, kahve, baklava götürülür. Erkekler ve kadınlar ayrı ayrı oturur. Misafirlere ikramlarda bulunulur.⁴⁶ Daha sonra imam nişan duasını okur. Üç defa

⁴³ Suna Turhan, 1941 Siirt doğumlu, Okur-yazar, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

⁴⁴ Nuri Dirikolu, 1936 Siirt doğumlu, Okur-yazar, Siirt merkezde ikamet etmekte, Esnaf

⁴⁵ Nejla Susam, 1964 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

⁴⁶ Süreyya Kuzu, 1961 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

⁴⁷ Remziye Tan, 1946 Siirt doğumlu, Okur-yazar, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

“Oğlumuz (falan’a) kızımız (falan’ı) veriyor musunuz?” diye tekrarlar. Kız tarafının cemaat arasında bulunan bir büyüğü, “atayna (verdik)” der. Bu söz üzerine damadın kardeşi veya gençlerden başka bir yakını hemen yerinden kalkarak verdik diyen kişinin ve hocanın elini öper ve Fatıha Suresi okunur. Bu merasimin bitirilmesiyle kadınlara haber iletilir ve kadınlar sevinç çılgınlıkları olarak bilinen “zılgıt”, yöresel söylenişleriyle “hel-hil”lerle eğlenmeye başlarlar. Geline de alınan takılar takılır. Nişan gecesi bu şekilde, kadınların kendi aralarında eğlenmeleriyle son bulur.⁴⁷ (Bkz. Ek-3)

Nişandan tam bir hafta sonra, Perşembe gecesi, erkek tarafından yakın akrabalar toplanarak, kız evine giderler. Kız, yaşına göre gelenlerin elini öper ve onlar da hediye verirler. Erkek tarafı ve yakın akrabaları nişanlılık boyunca, onbeş günde bir kızın evine giderler. Yemek, meyve, çerez götürürler ve eğlenirler. Ayrıca yine nişanlılık boyunca kaç bayram geçmişse, erkek tarafı kız evine giderek bayramlık elbise, harçlık vs. götürürler. Bayram arifesinde de, damat tarafından kadınlar kızın evine giderler. Çerez, kına, para götürürler ve eğlenirler. Ayrıca her gidişte kıza, erkek tarafının akrabalarından hediye verenler olur. Kız, nişanlılık süresince kendisine hediye verenlere, düğünden bir gün sonra verilmek üzere, hediye olarak bohça hazırlar. Hazırlanan bu bohçaya “sabahiye” adı verilir. Nişanlılık boyunca erkek tarafından gelen misafirlere, çeyiz eşyaları ve sabahiye denilen bohçalar tek tek gösterilir. Bu bohça, gerdeğin ertesi günü sahiplerine verilir.⁴⁸

Yörede dini nikâh, eskiden düğün günü kıyılırdı. Bundaki amaç; düğüne kadar herhangi bir olayın olabilmesi, amcasının oğlunun kıza talip olma ihtimalinin mevcut olmasıdır. Ancak günümüzde nişandan kısa bir süre sonra dini nikâh, düğüne yakın bir tarihte de resmi nikâh kıyılmaktadır.⁴⁹ Dini nikâh sırasında yapılan bazı uygulamalar ve inanışlar vardır. Nikâh, kızın evinde kıyılır ve erkeğin yakın akrabaları bulunur. Nikâh kıyılacak odaya ise gelin veya vekili, damat, imam ve şahitler dışında kimse alınmaz. Odada bulunanlar dizleri üzerine oturup, ellerini dizlerinin üzerine açık bir şekilde bırakırlar. Odanın ve evin kapıları bu esnada açık bırakılır. Odaya kimsenin alınmamasındaki amaç ise, kötü niyetli insanların kollarını bağlayarak, ellerini açık

⁴⁸ Hatice Turhan, 1942 Siirt doğumlu, Okur-yazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

⁴⁹ Ömer Arslan, 1974 Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Esnaf

tutmuyarak, gelin ve damada zarar getirebilecekleri, damadın büyüleneceği ve mutsuzluklarına sebep olabileceği düşüncesidir.⁵⁰

2.2. Düğünle İlgili Halk İnanışları

Siirt'te düğün öncesi hazırlıklar pazartesi günü başlar ve Çarşamba günü kına gecesi, Perşembe günü düğün şeklinde devam eder. Adetler, düğünden sonra da bir takım uygulamalarla sürer.

Öncelikle erkek tarafı ve kız tarafı, düğüne bir-iki hafta kala akrabalarını, eş-dostlarını, komşularını, tanıdıklarını düğüne davet ederler. Düğünler genellikle eğlenceli ve yemekli olmaktadır. Çok nadir de olsa mevlitli düğünler de yapılmaktadır.⁵¹

2.2.1. Hamli Yük

Düğünden önceki haftanın Pazar günü; gelinin annesi, geline hazırladığı çeyizi sandıktan çıkarır, bohçalara koyar, alınan hediyeleri dizer ve bunları bir odaya yerleştirir.⁵²

Pazartesi günü düğünün başlangıcı sayılır. Damat tarafından bir grup kadın, hazırlanan eşyalarla birlikte kız evine gelirler. Erkek tarafının hazırladığı bütün eşyalar; (sandık, havlular, eskiden güğüm ibrik, ayakkabı, manto, çanta, elbiseler vb.) kız tarafının evine getirilir. Çeyizi, kız evine eskiden hamallar götürdüğü için, bu olaya "Hamli Yük" denilmiştir. Kız tarafında toplanan kadınlara, iki tarafın çıkardığı eşyalar tek tek gösterilir. Kaynana, eşyaları gösteren kişiye para verir. Bu çeyiz gösterme işine; yöresel söylenişle "Şebeş" denir. Kız tarafının, damadın yakın akrabaları için aldığı "Sabahiye" adı verilen hediyeler de misafirlere gösterilir. Hel-hil' ler çekilir, kadınlar kısa süreli de olsa müzik eşliğinde eğlenirler. Kız evine gelen bütün misafirlere çeyiz, o gün tek tek gösterilir. Misafirlere baklava, pasta ikram edildikten sonra herkes evine dağılır.⁵³

2.2.2 Çeyiz Dizme

Salı günü sabahında, damat tarafından birkaç kadın ve damadın arkadaşları kız evine giderler. Kız evinde bulunan çeyizleri alarak gelin ve damadın oturacağı eve

⁵⁰ Mehpare Bağış, 1936 Siirt doğumlu, Okur-yazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

⁵¹ Aynur Ömür, 1960 Siirt doğumlu, Okur- yazar, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

⁵² Belgin Güngör, 1964 Siirt doğumlu, İlkul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

⁵³ Beyaz Ekinci, 1928 Siirt doğumlu, Okur- yazar değil, İstanbul'da ikamet etmekte, Ev hanımı

götürürler. Ancak kız tarafından biri, genellikle de kızın kardeşi, çeyiz sandığının üzerinde oturarak sandığı vermeyerek erkek tarafından para istediğini ima eder. Erkek tarafından biri para vererek sandığı alır. Bu sandıkta gelinin çamaşırları, el işleri, düğün sabahında erkek tarafına verilecek hediyeler bulunur. Eskiden evlenecek olan çiftler, genellikle erkeğin babasının evinde oturacakları için çeyiz oraya götürülür, evin bir odasına serilirdi. Ancak şimdi; evlenen çiftler ayrı bir eve yerleştirilirler. Bu yüzden yerleştirme işi, o gün akşama kadar, kız tarafından da gelen kadınların yardımıyla, tamamlanmaktadır. Evi yerleştirme işine eskiden gelin gitmezken, günümüzde gelin de giderek evin hazırlanmasına yardım etmektedir. Evin veya odanın düzenlenmesinden sonra, erkek tarafının ikram ettiği yemeklerden yenir ve herkes evine yolcu edilir. Aynı gün kız tarafı ve erkek tarafı kendi aralarında eğlenirler.⁵⁴

2.2.3 Kına Gecesi

Salı günü evi dizme işi biter. Çarşamba günü öğlen damadın ablası, yengesi veya halası kızın evine gelerek gelini hamama götürürler. Gelinin de yakınlarından birkaç kişi yanında olur. Hamamda temizlenirken erkek tarafından gidenler gelinin vücuduna yakından bakarak bir kusurunun olup olmadığını anlamaya çalışırlar. Hamama götürme âdeti günümüzde çok nadirde olsa devam etmektedir. Daha sonra damat tarafı, hamama dondurma ve bazı meyveler getirirler. Gelin ve orada bulunanlar bu yiyeceklerden yerler ve hamamda işleri bitince, gelini evine götürürler. Ancak günümüzde erkek tarafı gelin ve yakınlarından birkaç kişiyi hamamdan sonra, kına gecesine hazırlık yapmak için kuaföre götürür. Gelin kuaförde süslenerek kına gecesi için önceden hazırlanan elbiseyi giyer. Sonra gelini evine götürürler. Damat tarafı kız tarafına kına torbası ve bir miktar para gönderir.⁵⁵

Akşam olunca erkek tarafından kalabalık bir erkek ve kadın topluluğu, kız evine giderler. Kına gecesi başlar. Kadınlar kendi aralarında müzikli, defli eğlenirken; erkekler de, erkek tarafının evinin önünde eğlenirler.⁵⁶ (Bkz. Ek-4)

Eskiden gelin kına gecesinde “Hamisi’l-hinni” denilen yöresel bir elbise giyerdi. Ancak günümüzde gelinler kına gecesinde gece elbisesi giymeye başlamışlardır. Bu gece, kadınlar erkek tarafından gelen kadın misafirlerle eğlenirken, geline damadın

⁵⁴ Hatice Çevik, 1946 Siirt doğumlu, Okur- yazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

⁵⁵ Nurcan Anık, 1966 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

⁵⁶ Veysi Alp, 1965 Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Serbest meslek

ablası veya yengesi tarafından kına yakılır. Kınayı, hangisi mesut ve mutluya ona yaktırırlar ki, gelin ve damat da ileriki hayatlarında onlar gibi mesut ve mutlu olsun. Kına yakılırken; gelin elini açmazsa, eline altın konulur. Bu altın daha sonra gelinin erkek kardeşine verilir. Kına yakıldığı sırada gelinin çevresine arkadaşları ve akrabaları içerisinden akranları gelir. Gelini ağlatacak bazı türküler söylerler. Söylenen türkülerin başlıcası şöyledir:

Kınayı getir aney, parmağın batır aney,

Bu gece misafirim, koynunda yatır aney.⁵⁷

Diğer bir türkü de; “yüksek yüksek tepeler”dir. Gelin bu esnada yüzünde kırmızı bir örtü ile arkadaşlarının ortasında oturur. Onlar bu türkülerini söylerken amaçları, gelini ağlatmaktır. Gelin ağlamazsa misafirler tarafından ayıplanır. Kızın annesi ve yakınları da ağlarlar. Gelinin ağlatılması için ilde söylenen bir diğer türkü de şöyledir:

Narini ayağa kaldırın,

Her iki yanağını öpün,

Yaban ellere gidecek,

Narinin annesi, babası nerede?

Çeyizi nerede?⁵⁸

Kız evinde böylece geline kına yakma işi sona erince, misafirlere erkek tarafından gelen çerezler dağıtılır. Onlar yenildikten sonra eğlenceye devam edilir, misafirlerin dönme zamanları gelince, evlerinde yakmaları için kına dağıtılarak misafirler uğurlanır. Erkek tarafından gelen grup, eğlenceye damadın evinde devam eder. Damada da kına yakarlar. Erkek tarafındaki kına eğlenceleri daha renkli geçmektedir. Erkekler bazen geceleri geç saate kadar eğlenir, sabaha karşı da damadı hamama götürürler. Yıkanma işi bitince de sabah, damadın evine giderek sabah yemeği yerler.⁵⁹

Bu gecelerde ayrıca bazı eğlenceli şakalar da yapılmaktadır. Erkeklerden biri kız kılığına, ya da kadınlardan biri erkek kılığına girerek kız kaçırma veya erkek kaçırma

⁵⁷ Emine Özorpak, 1968 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

⁵⁸ Zübeyde Serin, 1951 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

⁵⁹ Reyhan Yılmaz, 1930 Eruh doğumlu, Okur-yazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

gibi oyunlar oynarlar. Bazen de içlerinden biri, yüzünü siyaha boyayıp elini de yanık tencerenin altına sürerek kına gecesinde bulunan misafirlerin yüzlerine sürüp davetlileri güldürür. Hatta yaşlı kılığına girerek, küçük bir torbaya kül doldurup külü orada bulunanların yüzüne atarak da misafirleri eğlendirirdi. Ancak günümüzde bu tür şakalar çok nadir olarak gerçekleştirilmektedir ve bunlar genelde erkek evi tarafında yapılmaktadır.⁶⁰

Gecenin ilerleyen saatlerinde davetliler evlerine giderler. Gelin doğduğu evde son gecesini geçirirken, yanında yakın arkadaşları kalarak gece onu yalnız bırakmazlar. Hatta bazen sabaha kadar sohbet ederek gelini rahatlatmaya çalışırlar. Kız evi için bu gece hüzünlü geçerken, erkek tarafı için tam bir eğlence havasındadır.⁶¹

Yörenin bazı kesimlerinde kına gecesi için damat tarafından iki kadın gündüzden kız tarafına gider ve çerez götürürler. Bu kadınlara “Oti” adı verilir. Bunlar kınanın bir kısmını yoğururlar, bir kısmını kuru bırakırlar ki, akşam gelen misafirlere dağıtılsın. Yapılan kına çocukların ellerine sürülür. Gece kınayı yakma görevi de “Oti” olan kadınlardan en mutlusunu ve bir kere evlenmiş olanındır. Böylece gelinin de mutlu olacağına ve boşanma olmayacağına inanılır. Gelinin saçına da kına yakılır. Damadın da başparmağına ve ayak parmaklarına kına yakılır. Her iki taraftaki eğlencelerden sonra misafirler dağılır.⁶²

2.2.4. Gelin Alma

Yörede pazartesi günü başlayan düğün öncesi hazırlıklar, Perşembe günü yatsı namazı zamanı, gelinin alınmasına kadar sürer. Perşembe günü damat tarafı ve kız tarafı gelen misafirler için yemek hazırlarlar. İkindiye doğru damadın traşı yapılır. Gelin de süslenerek hazırlanır. Artık gelinin baba evindeki son saatleridir. Gelinler eskiden düğün günü yöresel bir kıyafet giyerken, günümüzde gelinlik giymektedirler. Gelinin evine yakınları, akrabaları gelerek eğlenirler. Ancak hüzünlüdürler. Gelin yatsıya kadar gelinlik veya duvağıyla oturur. Günümüzde salon düğünleri sıkça yapıldığı için, gelin akşam olunca bütün misafirlerle birlikte salona götürülür. Gelini salona götürmeye

⁶⁰ Ayfer Batur, 1940 Siirt doğumlu, Okur-yazar, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

⁶¹ Nurcan Anık, 1966 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

⁶² Derya Bahçeci, 1955 Siirt doğumlu, Okur-yazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

damat tarafından bir grup gelir. Salonda yapılan düğünün ardından da damadın evine götürülür ve salâvatlarla içeri girilir.⁶³

Düğün günü damat tarafındaki hazırlıklar daha fazla olur. Yörenin bazı kesimlerinde damat evinin bilinmesi için evin bir köşesine çam ağacı dikilir ve ipe dizilmiş kuru üzüm, ceviz, fındık, fıstık, kuru incir gibi çerezlerle çam ağacı süslenir. Kurbanlar kesilir. Hatta bazen bir dal parçasına elma, portakal, armut gibi çeşitli meyveler yerleştirilip bu dal, damat evinin herhangi bir köşesine dikilir. Bunun sebebi; davetlilerin düğün evini bulmalarını kolaylaştırmaktır.⁶⁴

Düğün günü damat giydirilirken; sağdıç ve arkadaşları salâvat getirirler. Damadın giydirilmesi sırasında elbisesi, ayakkabısının biri ve gömleği arkadaşları tarafından saklanabilir. Sağdıç, düğün boyunca damadın yanında bulunup ona yardım eden kişi olduğu için, bu konularda uyanık davranıp elbiseleri kaptırmamaya çalışır. Eğer elbiseler kaybolursa, sağdıç para karşılığında onu saklayan kişiden alır. Ancak sağdıçlık olayına, yörenin çok az bir kesiminde rastlanmaktadır.⁶⁵

Damadın giydirilmesi sona erince, eğlenceler başlayıp yatsıya kadar devam eder. Düğünler, genellikle yemekli olur. İkindiden sonra başlanılan düğünlerde, misafirlere akşam yemeği ikram edilir. Yatsıya kadar eğlenilmeye devam edilir. Yatsı olunca gelini almak için erkek tarafı hazırlanır ve yola çıkılır. Gelin almaya eskiden atlarla gidilirdi. Atın başında damadın erkek kardeşi veya amcası bulunurdu. Gelinin atı beyaz olur, süslenir ve üzerinde Türk Bayrağı da bulunurdu. Günümüzde arabalarla konvoylar halinde gidilmektedir. Konvoy gelinin evine geldiğinde, onları amcası, babası gibi aile büyükleri karşılar. Gelinin evine gidilirken “Belidaye” denilen bir halka oluşturulur, evin önünde de erkekler halka olup tefler eşliğinde halay çekerler (Bkz. Ek-5). Evde ise, belidaye’yi oluşturanlardan biri, (genellikle damadın halası veya teyzesi) damat için aşağıdaki manalara gelen dizeleri söyler, halkadakiler ise yüksek sesle tekrar ederler:

⁶³ Makbule Demirel, 1935 Siirt doğumlu, Okur-yazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

⁶⁴ Fereç Turhan, 1934 Siirt doğumlu, Okur-yazar, Siirt merkezde ikamet etmekte, Serbest meslek

⁶⁵ Nuri Dirikolu, 1936 Siirt doğumlu, Okur-yazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Serbest meslek

“ Elinde altın bıçağı elma soyuyor,
 Ağaların caddesinde gelini gezdireceğiz,
 Elinde altın bıçağı armut soyuyor,
 Vali konağının etrafında gelini gezdireceğiz.”⁶⁶

Damadın gelinin evine gelişi ise hel-hil ve salâvatlarla olmaktadır. Damat geldikten sonra gelinin yanına oturturlar. Kısa bir eğlenceden sonra gelin anne- babası ve diğer akrabalarıyla vedalaşır. Erkek kardeşiyle vedalaşırken, gelin gittiği yerde saygılı ve evine bağlı olması için erkek kardeşi, gelinin beline kırmızı kuşak bağlar ve bunu üç kere söküp tekrarlar. Evden çıkarken gelinin başına kırmızı bir örtü örtülür. Yüksek sesle salâvatlar getirilir.⁶⁷ Gelin tam kapıdan çıkacağı sırada erkek kardeşi, kapının açılmasına izin vermez, erkek tarafından damat ya da yakınlarından birinin hediye veya para vermesiyle kapı açtırılır. Verilen bu hediyeye “Uperruve” denilmektedir. Gelin evden çıkınca, önceden süslenerek hazırlanmış gelin arabasına bindirilir. Kız tarafından biri araba hareket edince, arabanın üzerine su döker. Bunu yapmasındaki amaç; uzun yıllar kocasıyla mutlu bir hayat süreceğine inanılmasıdır. Arabanın önünü çocuklar veya büyükler kesebilirler. Bunlara zarflara konulmuş para atılarak arabanın yolu açtırılır.⁶⁸

Gelin, damadın evine ulaştığı zaman eskiden kurban kesilirdi, gelin ve damat kesilen bu kurbanın üzerinden atlatılırdı. Bundaki amaç, yeni kurulacak aileyi nazardan, kazadan ve beladan koruyacağına inanılmasıdır. Eskiden gelin, damadın evine gireceği zaman damat, evin damından gelinin başına üç tane elma atardı. Bu, erkeğin kuvvetini gösterirdi. Gelin, damat evine gelince damadın kardeşi, veya yakınlarından biri gelinin elinden tutup eve girdirir. Tam içeriye girerken, içinde bozuk para, arpa, buğday ve şeker bulunan bir testi, geline verilerek kırması istenir. Bunun sebebi, gelinin kayınbaba evinden korkmasını sağlayacağına inanılmasıdır. Ayrıca testideki her şeyin bir anlamı vardır; Arpa, gelinin erkek çocuk doğurması içindir. Buğday, bereket içindir. Şeker, tatlı dilli olması içindir. Para da geçim sıkıntısı çekmeden, bolluk içinde bir hayat

⁶⁶ Mehpare Bağış, 1936 Siirt doğumlu, Okur-yazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

⁶⁷ Turgay Ekinci, 1958 Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Emekli memur

⁶⁸ Ömer Arslan, 1974 Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Esnaf

geçirmeleri içindir. Ayrıca gelin eve gelince ayağının altına balta konur. Böylece eve bereket getireceğine inanılır.⁶⁹

Gelinin eve girmesiyle Kur'an-ı Kerim getirilerek, gelinin başının üzerinde tutulur ve gelin üç kere öperek başına koyar. Parmağını bala batırır ve kapıya sürer. Bunun sebebi ise tatlı dilli olması içindir. Daha sonra gelin, misafirlerin yanına getirilerek damatla karşı karşıya kibleye doğru hazırlanmış sandalyelere oturtulur. Üzerlerine şeker atılır. Çocuklar da bunları toplarlar. Sonra damat, gelinin duvağını misafirlerin önünde açar ve üzerlerine atılan şekerlerden bir tanesini alarak ısırır, geri kalan kısmını da gelin yer. Bu da gelin ve damadın birbirine ısınması ve hiç ayrılmaması için uygulanmaktadır.⁷⁰

Kısa bir eğlenceden sonra gelin ve damada misafirler takılar takarak ya da hediyeler vererek tebrik edip ayrılırlar (Bkz. Ek-6). Daha sonra kız tarafından gelen misafirler, onlara saadetler dileyerek ayrılır. Gelin ile damat odalarına girerler. Yakınlarından biri gelerek yataklarına bir erkek çocuk yatırır. Böylece ilk çocuklarının erkek olacağına inanılır. Gelinle damat yalnız kaldıklarında, erkek önceden hazırladığı altın cinsinden bir hediye geline takar. Buna “yüz görümlüğü” adı verilir. Ayrıca damadın yakın arkadaşlarının hazırladığı damat mendili anlamındaki “Mendil-i haten” açılır. Bunun içerisinde, her çeşit çerez ve çikolata olur. Damat ve gelin bunlardan yerler.⁷¹

2.3. Düğün Sonrası Halk İnanışları

Damat, gerdeğin ertesi günü sabah namazından önce, arkadaşları tarafından uyandırılarak hamama götürülür. Sabah namazını birlikte camide kıırlar. Daha sonra damat evine bırakılır. Gelin gerdeğin sabahında büyüklerinin ellerini öper. Düğünden çok önce kız tarafının hazırlamış olduğu ‘Sabahiye’ denilen bohçalar sahiplerine verilir. Kahvaltıdan sonra öğlene doğru, kız tarafından, kızın annesi ve ninesi hariç, kızın yakınları gelinle damadın evine gelirler. Baklava ve çeşitli hediyeler getirirler. Kadınlar öğle yemeğini burada yerler.⁷²

⁶⁹ Vahide Evin, 1938 Siirt doğumlu, Okur- yazar, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

⁷⁰ Nebahat Genç, 1941 Siirt doğumlu, Okur- yazar, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

⁷¹ Fethi Çalapçıkay, 1973 Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Okul müdürü

⁷² Nurcan Genç, 1973 Siirt doğumlu, İlkokul Mezununu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

Düğünden sonraki üçüncü gece, yani cumartesi günü akşamı, damat ve yakın akrabaları, gelini annesi ve babasına el öpmeye götürürler. Damat ve gelin oradakilerin de ellerini öperler. Damadın kayınbabası ve kayınvalidesi ona bir hediye verirler. Bu hediye genellikle ya bir kol saati ya yüzük, veya elbise olur. Gelinin anne ve babası ile yakınları da, düğünün yedinci gecesini damat tarafına, kızını görmeye giderler. Beraberlerinde damat tarafına hediyeler götürürler. Gelinin amcaları, teyzeleri ve yengeleri de kıza hediye vermek için gelirler. Verilen hediyeler genellikle para ve altın şeklindedir.⁷³

Düğünden onbeş gün sonra gelin, babasının evine bir geceliğine yatmaya gider. Düğüne katılmayan tanıdıkları ve akrabaları gelini görmeye gelerek ona hediyelerini takarlar. Evliliğin kırk günü tamamlandıktan sonra, gelin babasının evine bir hafta süresince gezmeye gider. Bir hafta babasının evinde kaldıktan sonra gelinin evine döneceği gün kız tarafı, damat tarafını yemeğe çağırır. Böylece iki tarafın daha iyi kaynaşması olanağı sağlanır. Yemek yendikten sonra gelin eve uğurlanırken babası geline hediye verir.⁷⁴

Eskiden yörede, yeni gelinler bazı davranışlardan kaçınırlardı. Örneğin; gelin bahçeye, balkona çıkmaz, kayınbabasının ve diğer aile büyüklerinin yanında yüksek sesle konuşmaz, sohbete katılmaz, kocasını ismi ile çağırılmazdı. Bunlar ayıp sayılırdı. Kadın genellikle kocasına bey, hacı şeklinde hitap ederken, kocası hanım, hatun ifadelerini kullanırdı. Çocukları olunca aile büyüklerinin yanında bir yıla kadar bebeği sevmeyiz, özellikle kaynana ve kayınbabasının yanında, saygıdan dolayı damat ve gelin bebeği öpmeyizdi. Ancak günümüzde, gelin ve damat bu konuda rahat davranır, birbirlerine isimleriyle hitap edebilirler, sohbete karışabilirler. Özellikle damadın maddi imkânı yerinde olup da ayrı bir eve yerleşmişse bütün bu uygulamalar fazlaca tatbik edilmez. Ancak maddi imkânından veya başka sebeplerden dolayı gelin ve damat, damadın ailesinin evinde kalıyorlarsa gelin hal ve hareketlerine dikkat edip, yukarıda saydığımız davranışlardan bir kısmını yapmaz.⁷⁵

⁷³ Emrullah Evin, 1932 Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Emekli öğretmen

⁷⁴ Kemal Genç, 1926 Siirt doğumlu, Okur-yazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Emekli memur

⁷⁵ Fereç Turhan, 1934 Siirt doğumlu, Okur-yazar, Siirt merkezde ikamet etmekte, Serbest meslek

⁷⁶ Sevinç Yeşildağ, 1974 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

Siirt yöresinde boşanma olayı da çok nadir olup, genellikle boşanabilecek kadar geçimsiz olan çiftler, akrabalarından sözü geçen büyükler aracılığıyla barıştırılmaya çalışılır. İkinci evlilik ise yörenin bazı kesimlerinde çocuk olmazsa veya erkek çocuk olması amacıyla yapılmaktadır.⁷⁶

3. ÖLÜM İLE İLGİLİ YAYGIN HALK İNANIŞLARI

Hayatın son safhasını teşkil eden ölüm ile ilgili bütün toplumlarda, en ilkel topluluklardan beri uygulanan çeşitli halk inanışları bulunmaktadır. Bu inançlar çoğu zaman dinin bir gereği olarak ortaya çıkarken, o toplumun kültüründen de etkilenmiştir. Araştırma alanımızda da ölüm olayına büyük önem verilmiş, insanı son yolculuğuna uğurlarken çeşitli uygulamalar yapıla gelmiştir. Ölümle ilgili var olan bu uygulamaları biz ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası olarak iki başlık altında ele alacağız.

3.1. Ölüm Öncesi Halk İnanışları

Yörede ölen bir insanın rüyada görülmesi, bazı anlamlar ifade eder. Ölen kişi rüyada bir şey isterse, rüyayı gören kişi ölünün istediği cinsten bir şeyi satın alarak sadaka vermelidir. Eğer vermezse, rüya sahibinin veya ailesinden birinin öleceğine yorumlanır. Ayrıca ölümü yaklaşmış olan birine, Azrail'in rüyada veya uykuyla uyanıklık arasında o kişinin öldükten sonra gideceği yeri göstereceği inancı vardır. Eğer o insan iyi biriye, cennetten bir yerin, kötü ise cehennemden bir yerin gösterileceğine inanılır. Ayrıca rüyada bir şeyhi görmek, mezarlık görmek de ölüme yorumlanır.⁷⁷

Yörede çevredeki hayvanların çıkardıkları bazı sesler, ölümün habercisi sayılmaktadır. Bir evin yakınında baykuş öterse, o evden bir ölü çıkacağına inanılır. Köpek ulması ve eşek sesi de, (gece karanlığında olursa), ölüme yorumlanır.⁷⁸

Haftanın belli günlerinde yöredeki bazı aileler birtakım işleri yapmazlar. Cumartesi günü pamuk satın alınır veya sabun kullanılırsa, evden birinin öleceğine inançlar. Hatta hemen hemen yöredeki her aile, evlerine kaşık ve çatal da satın almazlar. İhtiyaçları varsa bunu, akrabalarının dışındaki yakınları temin ederler. Turşu yaparken tuzlama işini de aileden biri değil de komşulara yaptırırlar. Bütün bu inanışların ölüme yorumlanmasının sebebi, bir evden biri ölünce o gün herhangi bir iş yapılmışsa, “işte bugün kaşık almasaydık ölmeyecekti” ya da “pamuk aldığımız için öldü” şeklindeki

⁷⁷ Ördeki Ömür, 1928 Siirt doğumlu, Okur-yazar, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

⁷⁸ Zübeyde Serin, 1951 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

yorumlardan ortaya çıkıp, günümüze kadar devam etmiş olmasıdır. Çocuklara da doğumlarından itibaren bir yıl bileklik, boncuk gibi süsler takılmaz. Takılırsa çocuğun öleceğine inanılır⁷⁹

Bütün bu olayların ölümle sonuçlanmaması için yöre halkı sadaka verme, kırk bir yasin okutma, ziyaretlerde bulunma, kurban kesme, hatim indirme gibi uygulamalar yapmaktadırlar.⁸⁰

3.2. Ölüm Esnası Ve Ölüm Sonrası Halk İnanışları

Siirt yöresinde, ölüm döşeğinde olduğu belli olan hastalar, gece gündüz yalnız bırakılmaz. Onları ziyarete gelenler, hastaya moral verici bir takım güzel sözler söylerler ve ona Kur'an-ı Kerim okur, Kelime-i Şahadet'i hatırlatırlar. Ayrıca hasta, ölüm anında susuz kalırsa, şeytanın ona ikram edeceği suyu içmesin diye sürekli su verirler. Su içebilecek durumda değilse dudakları pamukla ıslatılır, bal sürülür, ağzına şerbet damlatılır. Kibleye doğru çevrilir. Şahadet hatırlatılmaya devam edilir. Eğer hastanın şuuru yerindeyse, helallik alınır. Ruhunu teslim ederken, tertemiz olarak ölsün diye temizliği yapılır.⁸¹

Bazı hastalar, ölümlerinin yaklaştıklarını hissettiklerinde, mirası çocukları arasında paylaşırken, bazıları da bunu ölümlerinden sonraya bırakırlar. Bir de, hasta bir türlü ölmüyor ve çok acı çekiyorsa, Faraç Duası okunur. Bu duadan sonra, hastanın eceli gelmişse daha fazla acı çekmeden öleceğine, gelmemişse iyileşeceğine inanılır. Eskiden bu duayı müezzinler minareden hasta olan kişi erkekse, erkek için; kadınsa da kadın için diyerek okuyup, hastanın acı çekmeden ölmesi için dua ederlerdi. Hastanın uzaktaki yakınlarına haber verilerek onların da, ölmeden önce helallik almaları için gelmeleri istenir. Hasta ölünce oradakiler yüksek sesle salâvatlar getirirler. Hel-hil çekenler de vardır. Bazı kadınlar ise, yüksek sesle ağlayarak, bağırırlar. Daha sonra hastanın gözleri kapatılır, çenesi bağlanır. Gece öldüyse, karnının üzerine sabaha kadar şişmemesi için ekme, bıçak, makas gibi bazı eşyalar konur. Ekmeğin konulması, ona kötülüğün dokunmaması içindir. Ölüm haberini alanlar, gece dahi olsa, ölü evine giderler. Kur'an-ı Kerim okurlar, salâvatlar getirirler.⁸²

⁷⁹ Şirin Alp, 1926 Siirt doğumlu, Okur-yazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

⁸⁰ Nuri Dirikolu, 1936 Siirt doğumlu, Okur-yazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Serbest meslek

⁸¹ Levent Erkoyuncu, 1971 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, İmam

⁸² Recep Honaz, 1962 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, İmam

Ölüm olayı gece gerçekleşmişse, ölü hemen yıkanarak sabaha kadar bir hatim indirilir. Sabah olup sala verildikten sonra, cenazeye gelenlerle beraber tabut, camiye götürülür. Ölen kadınsa, tabutun üzerine elbisesi ve başörtüsü, erkekse ceket ve takkesi, öğrenci ise önlüğü konur. Ölen genç ise tabutu çeşitli renklerle boyanır. Yaşlı ise yeşile boyanır. Küçük yaşta ölenler için tabut yapılmayıp üzeri örtülerek, kucakta götürülür.⁸³

Cenaze çabucak şişmiş veya kokmaya başlamışsa, yörede gece de gömülebilmektedir. Ölüm sırasında çok acı çekerek ölmüş ise ve öldükten sonra rengi morarmış veya kararmışsa amelinin kötü olduğuna inanılır. Ancak rengi sarı veya beyaz olmuşsa, ölümü de kolay bir şekilde gerçekleşmişse, amelinin salih olduğuna inanılır. Ölüm sırasında, öldükten sonra gideceği yerin gösterildiği inancıyla; ölüm anında tebessüm ederse cennete, tebessüm etmezse mekânının kötü olacağına inanılır.⁸⁴

Cenaze namazı kılındıktan sonra, ıskatı yapılır. Ölü'nün günahlarına kefarete olsun diye para çıkarılarak, bu paralar bir mendile konulur. Ölenin yaşı kadar kişi, cemaat oluşturur. Bu kişilere tek tek mendil dolaştırılır. Mendili bir kişi taşır. Verilen paraları, herkese hibe ederek, tekrar hibe ile geri alır. İskatı için toplanan paralar, orada bulunan imama, müezzine, fakire ve fukaraya dağıtılır. Namazın ardından tabut, mezarlığa kadar eller üzerinde taşınır. Tabutun önünde iki çocuk bulunur. Bunlar Kur'an-ı Kerim cüzlerinin bulunduğu sandıkları taşırlar. Her sandıkta otuz cüz, yani bir hatim bulunur. Bu çocuklara da, para verilir. Ölü yıkayana, tabutu yapan marangoza, mezar kazıyıcısına, teneşir tahtasını taşıyanlara da para verilir.⁸⁵

Cenaze eğer erkekse; babası, kardeşi, amcası... vb. eğer kadınsa, nikâh düşmeyen kişiler tarafından ölmüş olan kişi mezara indirilir. Mezar, tahtalarla örtülür. Toprak temas etmesin diye üzerine örtü serilir. Daha sonra mezara toprak atılır. Bu, sevap sayıldığı için oradakiler sırayla toprak atarlar. Mezarın üzeri, belli olması için tümsekleştirilir. Mezarın başucuna ve ayakucuna, bir tahta veya mezar taşı konulur. (Bkz. Ek-7) Mezar taşı hazırlanmamışsa, hazırlandığı zaman, yakınları tahtaları çıkarıp yerine mezar taşlarını koyarlar. Bu taşta, mevtanın adı-soyadı, baba adı, doğum ve ölüm tarihi ve el-Fatiha yazıları vardır. Ayrıca bazı aileler mezarı tamamen mermer ile

⁸³ M. Salih Bakırcı, 1959 Siirt doğumlu, Ortaokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Memur

⁸⁴ Cemal Eldemir, 1937 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Emekli

⁸⁵ Mithat Alkan, 1955 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Müezzin

kaplatırlar. (Bkz. Ek-8) Bazen mevtanın yakınları, mezarın yanına üzüm asması dikerler.⁸⁶

Mezarın kapatılmasının ardından, mevtayla yalnız kalarak, ona telkin verir. Hoca Telkin'i ölünün duyduğuna inanılır. Yörenin bazı kesimlerinde, hocanın mezar başında görevi bitince, mevtanın yakınlarından bir kişi mezarın yanında bekleyerek, onun adını zikredip korkmamasını, kalanların da bir gün öleceğini söyler. Bir süre sonra oradan ayrılırken, her iki adımda bir arkasına dönüp mezara bakar. Böylece, mevtanın sorgu meleklerinden korkmayacağına inanılır. Defin işi bitiminde, cenaze evine gelinerek, imam ve cenazeye katılanlar taziyede bulunurlar. Yörede taziye evinde genellikle bir haftaya kadar yemek yapılmaz. Komşular, akrabalar, tanıdıklar yemek getirerek ev halkına yardımcı olmaya çalışırlar. Kendi evlerinde yemek yapanlar da vardır. Taziye evine gelen misafirler Kur'an-ı Kerim okurlar, başsağlığı dilerler ve "Allah rahmet eylesin" diyerek dualar ederler.⁸⁷ (Bkz. Ek-9)

Taziye evinde, üçüncü günden yedinci güne kadar her gün helva yapılır. Misafirlere verilir, komşulara dağıtılır. Bu uygulamanın ise mevtanın günahlarına kefaret olacağına inanılır. Ayrıca ölünün gömüldüğü günün gecesinden itibaren camide, üç gün devam eden helete ve ziyaretler yapılır. Helete töreninde hel-eta (insan) ayetiyle başlayan sure ve bazı küçük ayetler okunarak, ölen kişiye dua edilir. Bu tören, yarım saat kadar sürer ve misafirler tören bitmeden kalkmaz. Bu şekilde dört ikindi, üç sabah olmak üzere yedi ziyaret yapılır. Helete ziyaretleri üç gün sürer ve bu ziyaretler için camiye gelenleri ölünün yakınları, kapıda karşılarlar ve ayakta durup memnuniyetlerini belirtirler. Helete sonunda, camiden ayrılanlara kapıda ikramda bulunulur. Özellikle sigara ikram edilir. Camide düzenlenen bu törenlerden başka, evde de kadınlar üç gün boyunca taziyede bulunurlar. Ölümünden sonra ilk üç Cuma akrabalar, komşular, tanıdıklar taziyeye gelirler. Salâvatlar getirirler. Kur'an okunur, dualar edilir. Hafızlar getirilip o akşam hatim yapılır ve ölünün ruhuna bağışlanır. Cuma günü gelenlere, evde yaptıkları ya da yaptırdıkları ekmek dağıtılır. Ayrıca o mevsimin meyvelerinden alınır ve gelenlere birer ikişer verilir, gelemeyenlere de gönderilir. Bu Cuma günlerinde, ayrıca kadınlar mezarlığa giderek, ölünün ruhuna ekmek, helva, pasta veya mevsim meyveleri dağıtırlar. Bu yiyeceklerin temininde akrabalar, eş-dost da katkıda bulunur.

⁸⁶ Beşir Olgun, 1960 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Memur

⁸⁷ Metin Barbarosoğlu, 1968 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Esnaf

Ölümün altıncı günü ölü evinde kadınlar arasında yine bir tören yapılarak, kadın hafızlara Kur'an okutulur. Ölünün yakınları, bu günlerde traş olmaz, yıkanmaz ve elbise değiştirmezler.⁸⁸

Ölümün kırkıncı günü, mevlit veya kırk bir yasin okutulur. Misafirlere yemek verilerek helva dağıtılır. Bugün mevtanın kemiklerinin eklemlerinden ayrıldığına inanılır. Yörede kabir ziyareti de çok yaygındır. Özellikle Cuma günleri ölmüş yakınları ziyarete gitmek, adet haline gelmiştir. Mezarlıkta Yasin, Fatıha ve çeşitli sureler okunarak ölünün ruhuna bağışlanır. Bayram arifelerinde, ölümün birinci yıl dönümünde de ölünün mezarına gidilerek dualar edilir.⁸⁹

Ölen bir insanın cenazesi olduğu zaman, yörede bir yıl boyunca komşular ve yakın akrabalar düğün yapmazlar. Tarihi önceden belirlenmişse de, ya iptal edilir, ya da mevlit okutularak, eğlencesiz yapılır. Bu da, insanların birbirlerine olan saygılarından dolayıdır. Ölünün ailesi, ilk bayramda evden çıkmaz ve evde oturarak taziyeleri kabul eder. Bu ziyarette de ikramlarda bulunulur.⁹⁰

4. ZİYARET VE ZİYARET YERLERİ İLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARI

4.1. Ziyaret İnancı

Ziyaret kelimesi; dilimizde bir yeri veya bir kişiyi görmeye gitme, Terim olarak ise; ziyaret edilen yer, yatır, evliya türbesi, ziyaretgâh anlamlarına gelmektedir.⁹¹

Araştırma alanımızla ilgili ziyaret amacıyla gidilen türbeler, ya caminin müştemilatında ya da caminin hemen yanında bulunmaktadır. Türbeleri ziyaret edenler, İslamiyet ile birlikte manevi bir amaç ve bazı beklentilerine çözümler arasalar da, yapılan bazı uygulamalar da İslam öncesinde görülen pratiklere rastlanmaktadır. Türbeye çaput veya bez bağlama, mum yakma, türbenin hemen yanındaki kuyunun suyunda şifa arama bu pratikler arasında sayılabilir.

Yörede bazı türbelerdeki yatırların hayatları ile ilgili bir takım bulunsa da (aşağıda vereceğiz), çoğu türbede yatan kişilerin hayatlarını anlatan bilgiler mevcut değildir. Bunlarla ilgili halk arasında çeşitli efsaneler ve menkıbeler anlatılır.

⁸⁸ Şirin Alp, 1926 Siirt doğumlu, Okur-yazar değil, Siirt'te ikamet etmekte, Ev hanımı

⁸⁹ Sabahattin Eryeşil, 1972 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, İşçi

⁹⁰ Yılmaz Batği, 1970 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Esnaf

⁹¹ Mehmet Doğan, **Büyük Türkçe Sözlük**, Ankara 2001, s. 1449

4.2. Siirt İlindeki Ziyaret Yerleri ve Burada Yapılan Uygulamalar

4.2.1 Veysel Karani Türbesi

Bu türbe, Siirt'in kuzeyinde ile 47 km. uzaklıkta bulunan Baykan İlçesi sınırları içerisinde. Veysel Karani türbesi, ilçenin 8 km güneybatısındaki Ziyaret Beldesi'nde bulunmaktadır.⁹²

Asıl adı Üveys bin Amir-i Karani olan Veysel Karani'nin doğum yeri, Yemen'in Karen Köyü'dür. 555–560 yılları arasında burada doğduğu tahmin edilir. Yemen kabilelerinden olan Muradoğulları'ndan Amir'in oğludur. 4 yaşında babasının vefatıyla annesiyle yapayalnız kalarak ilahi dinlere ait bir bilgisi olmadan, herhangi bir tahsil görmeden büyür. Ancak tek tanrı inancı, onun gönlünde yer eder ve insanların onunla alayından uzaklaşmak ve kör olan annesine bakabilmek için deve çobanlığı yapmaya başlar. Çok geçmeden son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'in insanları hak dine çağırdığı haberini alır ve kimsenin irşadı olmadan Müslüman olur. Annesine de Kelime-i Tevhid'i öğretir.⁹³

Veysel Karani, Müslüman olduktan sonra, peygamberimizi ziyaret edip onu görmeyi çok ister. 40 yaşının üzerindeyken O'nu görmek için Medine'ye gitmek için annesinden izin alır. Uzun bir yolculuktan sonra Medine'ye gelir, ancak peygamberimiz Tebuk Seferi'nde olduğu için, O'nu bulamaz. Hz. Aişe O'na kapıyı açar ve selamını peygamberimize iletir. Peygamberimiz eve döndüğünde evine ulu bir insanın geldiğini anlar ve Hz. Aişe'ye kimin geldiğini ve onu görüp görmediğini sorar. Hz. Aişe, onu gördüğünü söyleyince peygamberimiz “O gözünü bende ziyaret edeyim, görüşün ve gördüğün mübarek olsun.” der. Sahabilere de Üveys'i gören gözü ziyaret etmelerini buyurur ve ardından: “Şüphesiz tabiinin en hayırlısı Üveys'dir.” der. Peygamberimiz son hastalığında, Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Aişe'ye “Benden sonra, arkamdaki hırkamı Üveys'e verin.” diye vasiyette bulunur.⁹⁴

Hırka ona teslim edildikten sonra, halkın gözünde değeri artar. O da, annesinin vefatıyla Küfe'ye ve Basra'ya gider. Hz. Ali, O'nu Sıffin Savaşı'nda yanında yer alması

⁹² Siirt İl Yıllığı, Ankara, 1998, s. 75

⁹³ Siirt İl Yıllığı, Ankara, 1998, s. 75, 76

⁹⁴ İslam Âlimleri Ansiklopedisi, “Veysel Karani”, İstanbul 1992, II, s. 75-76

için, Medine'ye davet eder. Veysel Karani de oraya gider. Savaş sırasında yaralanarak Hicri 37, Miladi 657 şevvalin 18. günü şehit olur.⁹⁵

Şehit olduktan sonra, üç ayrı kabile onun naaşını alarak kendi topraklarına götürmek isterler. Bu duruma, ilk etapta Hz. Ali de bir çözüm bulamayınca onu korumaya alır. Ertesi gün Veysel Karani Hazretleri'nin mübarek naaşı üç kabilenin de tabutlarında görülür. Her biri razı olarak; biri Yemen'e, biri Şam'a, biri de Bitlis'e doğru yola çıkarırlar. Onun defni ve mezarıyla ilgili bu anlatılanlar birer rivayetten ibarettir. Gerçekte nereye ve nasıl defnedildiğiyle ilgili bir bilgi mevcut değildir.⁹⁶

Veysel Karani Hazretleri, peygamberimize büyük bir aşkla bağlanmış, hayatında okul görmediği, bir harf bile bilmediği halde Yüce Allah ona gayb âlemlerini açmıştır. Daha Hz. Muhammed'in peygamberliğinden önce, tek tanrı görüşüne ve son peygamberin geleceğine inanmıştır. Velilerin öncüsü Veysel Karani Hazretleri'ne atfedilen makamların en önemlilerinden biri, işte bu Baykan sınırları içerisinde bulunan Veysel Karani Türbesi'dir. Veysel Karani Hazretleri'ne ait bu külliyenin temeli Selçuklular zamanında atılmıştır. 1967'de onarım görmüştür. Tekrar 1974,1982 ve 1983'te de türbeye bazı binalar eklenmiştir.

Yörede en çok ziyaret edilen makamların başında Veysel Karani Türbesi gelmektedir. Yıllık ziyaretçi adedi yüz binlerin üzerindedir. Veysel Karani huzurunda insanlar dua eder, dilek tutar ve kurbanlar keserler.⁹⁷

Ayrıca, her yıl Mayıs ayında Cuma günleri burası topluca ziyaret edilir. Eskiden türbeye gelerek şifa bulan insanlar, şükran borcu olarak gümüşten göz şekilleri yapıp türbeye asarlarmış.⁹⁸ Yörede Veysel Karani Türbesi'ne yedi defa gidenlerin, bir defa hacca gitmiş kadar sevap alacağı inancı vardır. Hatta ziyaret sırasında, orayı tavaf edenleri de görmek mümkündür. Türbenin yakınındaki dilek ağacına adaklar adayanlar da vardır. Ayrıca çocuğu olmayanlar ya da herhangi bir muradı olan insanlar, türbeyi tavaf etmek için de oraya gitmektedir.⁹⁹ (Bkz. Ek-10)

⁹⁵ Siirt İl Yıllığı, Ankara, 1998, s. 76

⁹⁶ Siirt İl Yıllığı, Ankara, 1998, s. 76, 77

⁹⁷ Siirt İl Yıllığı, Ankara, 1998, s. 77

⁹⁸ Cumhur Kılıççıoğlu, **a.g.e.**, s.94

⁹⁹ Kumru Erdoğan, 1936 Eruh doğumlu, Okuryazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

4.2.2. İbrahim Hakkı Türbesi

İbrahim Hakkı, Hicri 115, Miladi 18 Mayıs 1703 yılında Hasankale’de dünyaya gelmiştir. Babası Molla Osman Efendi, aynı zamanda ilk hocasıdır. Osman Efendi, yedi yaşındayken annesini kaybeden İbrahim Hakkı’yı, amcasına bırakıp müşid-i kâmil aramak için seyahat eder. Aradığı müşidi Aydınlar’da İsmail Fakirullah’ın kişiliğinde bulur.¹⁰⁰

Osman Efendi, iki yıl oğlundan ayrı kalır, iki yılın sonunda İbrahim Hakkı da, babasının yanına getirilir. Burada, babasından ve Tillo’daki bazı âlimlerden astronomi ilmi ve tasavvuf ilmi gibi bazı dersler alır. Müşidinin hizmetinde tam on yıl kalan Molla Osman Efendi, Hicri 1132, Miladi 1720’de, 51 yaşında vefat eder.¹⁰¹

İbrahim Hakkı Hazretleri ise, babasının vefatından sonra, Erzurum’a giderek orada sekiz yıl boyunca ilmi çalışmalar yapar. 1728 yılında tekrar Tillo’ya döner ve altı yıl müşidinin yanında kalır. Burada tasavvufi terbiyeden geçer. Müşid-i İsmail Fakirullah’ın Hicri 1146, Miladi 1734 tarihinde vefatı üzerine, tekrar Erzurum’a giderek, daha önce babasının da imamlık yapmış olduğu Habip Efendi Camisi’nde imam olur. İlk evliliğini yaparak hacca gider. Hacdan dönüşünde Ömer Hayyam, Sa’di-i Şirazi, Feridüddin Atar gibi şairlerin şiirlerini topladığı, kendi yazdığı iki manzumenin de yer aldığı Lübbü’l Kütüb isimli kitabını yazar. 1747 yılında İstanbul’a giderek, şeyhi İsmail Fakirullah’ın Sultan I. Mahmut nezdindeki itibarından yararlanıp padişahla görüşür ve saray kütüphanesinde çalışmak için izin alır. Astronomiye olan ilgisi burada başlar. Kendisine müderrislik payesi verilerek, ders okutması şartıyla Erzurum’da görev verilir. Erzurum’a gelen İbrahim Hakkı, daha sonra bu görevi oğluna bırakıp, ilmi faaliyetlere daha çok zaman ayırabilmek için, günlerini Hasankale’de geçirmeye başlar.¹⁰²

İbrahim Hakkı Hazretleri, 1755 yılında ikinci defa İstanbul’a gider. Sarayda divan kâtibi olan Ali Efendi ve birçok kişiyle dost olur. 1763 yılında vefa duygusunun çokluğu neticesinde, memleketi Tillo’ya gider. İsmail Fakirullah Hazretleri’nin torunu ile evlenir ve talebe yetiştirmeye Tillo’da devam eder. Bir yıl sonra hacca gider ve döndükten sonra yine talebe okutur. İbrahim Hakkı Hazretleri, ara sıra Tillo’daki Cebel-

¹⁰⁰ Hayrani Altıntaş, **Marifetnamede Tasavvuf**, İstanbul 1981, s. 25-26

¹⁰¹ Nurettin Sancar, **Tillo Evliyaları**, İstanbul 1985, s. 87-89

¹⁰² Mustafa Çağrıncı, “İbrahim Hakkı Erzurumi”, **DİA**, İstanbul 2000, XVI, 305-306

i Ra'sil Kuva tepesine çıkar. Talebelerine, bu tepenin yakında büyük bir üne kavuşacağını söyleyerek, o tepede yaptırdığı musalla taşına oturup ölümü, ahireti, hesabı düşünür. 1778 yılında ömrünün sonlarına yaklaşınca, vasiyetnamesini yazar. Hastalıkları sebebiyle bazen, oğullarından kâtip olarak yardım ister. Hicri 1195 (1781) tarihinde Perşembe günü vefat eder. Hocası İsmail Fakirullah Hazretleri'nin kabrinin yanına defnedilir.¹⁰³

Rabbini tanımak için önce kendini, kendini tanımak için de diğer ilimleri öğrenmek gerektiğine inanan İbrahim Hakkı Hazretleri'nin birçok alanda yazdığı kitaplar mevcuttur. Tasavvufa yönelmesindeki gaye de, bu şekilde kendini tanımasıdır. Eserlerinin sayısı konusunda ihtilaflar varsa da, 40'a yakın olduğu söylenir. Eserlerinden bazıları; 1754'te yazmış olduğu Divan, 1760'ta yazdığı İrfaniye, İnsaniye, ayrıca Mecmuatü'l-Maani'dir.¹⁰⁴

Eserleri arasında bir ilim ve marifet hazinesi olan 1756'da yazdığı Marifetname çok kıymetlidir. Bütün ömrünü ilim öğrenmek, öğretmek ve kitap yazmakla geçiren İbrahim Hakkı Hazretleri vefat ettiğinde, dünyaya iki oğlan ve iki kız evlat bırakmıştı. Oğulları İsmail, Fehim ve Muhammed Şakir'dir. Neslinin devamı oğlu Muhammed Şakir ile sağlanmıştır.¹⁰⁵

Eserlerinin en kıymetlerinden olan Marifetname'de, matematik ve astronomi alanlarında, günümüze o devirlerden ışık tutan bilgiler mevcuttur. Bu eserinde, geometrik kavramlarla ilgili bilgilere, düzlemsel şekiller ve açı çeşitlerine, üç boyutlu geometrik şekillere yer verilmiş, yerin yuvarlak oluşuna, günümüzde de geçerli olan deliller sunulmuştur. Enlem ve boylamdan, eski ve yeni astronomiden, gezegen ve feleklerden de bahsetmiştir.¹⁰⁶

Türbesi, günümüzde Aydınlar (Tillo) ismiyle anılan ilçede bulunmakta ve her yıl binlerce insan burayı ziyaret etmektedir. Kabrinin yakınında bulunan, O'nun ve şeyhi

¹⁰³ İslam Alimleri Ansiklopedisi, "İbrahim Hakkı", İstanbul 1992, II, 366-367.

¹⁰⁴ Hayrani Altıntaş, **a.g.e.**, s. 35- 38.

¹⁰⁵ İslam Âlimleri Ansiklopedisi, "İbrahim Hakkı", İstanbul 1992, II, 366-367.

¹⁰⁶ Siirt İl Yıllığı, Ankara, 1998, s. 90, 91.

¹⁰⁷ Fatih Onat, 1971 Siirt Doğumlu, Siirt merkezde İkamet Etmekte, Lise Mezunu, Memur.

¹⁰⁸ Siirt İl Yıllığı, Ankara, 1998, s. 78, 79.

¹⁰⁹ Nurettin Sancar, **a.g.e.**, s. 18.

İsmail Fakirullah'ın kullandığı eşyaların sergilendiği müze, ziyaretçiler tarafından büyük bir ilgiyle gezilmektedir.¹⁰⁷ (Bkz. Ek-11)

4.2.3 İsmail Fakirullah Hazretleri

Hicri 1067'de, Recep Ayı'nda doğmuştur. Babası Hoca Kasım Efendi'dir. İlim öğrenmeye çocuk yaşta başlamış ve hoca olmuştur. 24 yaşında babasını, 30 yaşında da annesini kaybedince zühd ve takvası gereği, bir tarla satın alıp asma dikerek, geçimini sağlamıştır. 40 yaşına kadar günlerinin çoğunu oruçlu geçirmiş, orucunu yalnızca birkaç üzümle açmıştır. 40 gün konuşmadan, yemeden içmeden kesilip mana âleminde kalmış, kırkıncı gün uyanarak bir tas su, ekşi nar ve bir parça ekmek yiyip kendine gelmiştir. Sonra normal hayata dönmüş, 48 yaşında hacca gitmiştir.¹⁰⁸

Onun kerametleri arasında “Kuyu Hadisesi” büyük önem taşır. Düştüğü kuyuda kalmayı tercih eder ve 8 yıl boyunca herkesten, eşi ve çocuklarından ayrı kalarak Cenab-ı Hak ile dost olmaya çalışır. Dokuzuncu yılda kuyudan çıkar, müminleri irşada çağırır, Üveysiye Tarikatı'nın tasavvufi adabını vermeye başlar.¹⁰⁹

Hayatı boyunca müminleri irşat etmeye gayret eden Fakirullah Hazretleri, 79 yaşında (1734)'te vefat etmiştir. Vefatından sonra devrin padişahı I Mahmut, ferman göndererek, büyük bir kubbe inşa edilmesini emretmiştir. İnşa edilirken İbrahim Hakkı Hazretler'i de Rumi yeni yılda doğacak ilk güneşin, Tillo'da ilk olarak, mürşidinin kabrini aydınlatması gayesiyle, türbenin doğusuna düşen tepede bir duvar ve pencere yapmıştır. Karşı hizaya da, salon kapısı üzerine ufak bir pencere açtırmış ve böylece ilk güneşin ışık huzmeleri, tepedeki duvarda bulunan pencereden, kubbenin önündeki salon kapısının üstünden Fakirullah'ın aziz kabriyle buluşturmuştur. Bu ışık hadisesi, daha sonraki yıllarda kabrin yanına bir salon ilave edilince, kaybolmuştur¹¹⁰. (Bkz. Ek-12)

4.2.4 Şeyh Ebu'l Vefa Türbesi

Şehrin girişinde bulunan ulu bir ağacın altında, mütevazı sayılabilecek bir mezarda yatmaktadır. İstanbul'da Vefa semtine adını veren Vefa Hazretleri'nin babası olduğu söylenir.¹¹¹

¹¹⁰ Nurettin Sancar, a.g.e., s. 53–55

¹¹¹ Cumhuriyet Kılıççioğlu, a.g.e., s.94

Asıl adı Şeyh Ali İbn-i Ukeyl Übü'l' dür. Abdulkadir Geylani Hazretleri zamanında yaşamıştır. Veli olmadan önce, yol keserek insanların mallarına zarar veren Ebu'l Vefa, Şeyh Memduh Şembeği'den tarikat aldıktan sonra şeyhinin emriyle tövbe edip yağma ettiği malları ve hayvanları geri vermiş, artık Allah yolundan ayrılmamıştır.¹¹²

Türbenin yapı şekli betonarmedir. Günümüz modern mimarisine göre yapılmıştır. Hemen yanına inşa edilen camiye Şeyh Ebu'l Vefa Cami adı verilmiştir. Hac yolculuğuna çıkacaklar için, türbenin önünde bir tören düzenlenerek Kur'an okunur ve dualar yapılır. Böylece hacı adayları mukaddes topraklara uğurlanır.¹¹³

Ayrıca başı ağrıyanlar, bu türbeye giderek mum yakarlar. Her Çarşamba ve Cuma günleri de ziyaret edilerek, murat için dilekler tutulur.¹¹⁴ (Bkz. Ek-13)

4.2.5. Molla Halil Türbesi

1750 (H. 1164) yılında Bitlis yakınlarındaki Hizan'da doğmuş, 1843 (H.1259) yılında Siirt'te vefat etmiştir. Tefsir, fıkıh, hadis ve tasavvuf âlimidir. Babası Molla Hasan'ın vasıtasıyla Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri ile görüşüp duasını almış, yaşadığı bölgenin âlimlerinden ilim öğrenmiştir. Yetişmesinde babasının da çok büyük katkıları olmuştur. İlim tahsili için Siirt'in Halenze Köyü'ne, Van'ın Müküs Kasabası'na, Hizan'a ve Cizre'ye gitmiştir. Gittiği yerlerde dersler vermiş, babasının isteğiyle Siirt'e dönmüş ve otuz yıl bir medresede ders vermiştir.¹¹⁵

Soyunun Hz. Ömer'e kadar ulaştığı bilinmektedir. Bıraktığı eserler onun değerli bir âlim ve büyük bir zat olduğunun delillerindedir. Hayatı boyunca ilim öğrenmiş, ilim yaymış ve talebelere dersler vermiştir. Aynı zamanda da tarikatla meşgul olup Kadiri Tarikatı'nın keramet sahibi Iraklı Ahmet Reşit'in mensubudur. Yirmi civarında eseri bulunup, türbesi Siirt'te Bileyliye Mezarlığı'ndadır.¹¹⁶ (Bkz. Ek-14)

4.2.6. Şeyh Muhammed El Hazin Türbesi

1820 yılında, Siirt'e 10 km. mesafedeki Dereyamaç Köyü'nde doğmuştur. Şeyh Muhammed El Hazin Hazretleri Irak'a Şeyh Osman'ın yanına ilim öğrenmek için gider

¹¹² Siirt İl Yıllığı, Ankara, 1998, s. 96

¹¹³ Ahmet Zamur, 1973 Siirt Doğumlu, Siirt merkezde İkamet Etmekte, Lise Mezunu, Memur

¹¹⁴ Ayfer Çelik, 1953 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

¹¹⁵ Evliyalar Ansiklopedisi, "Molla Halil Siirdi", İstanbul 1992, VIII, 292-294.

¹¹⁶ Siirt İl Yıllığı, Ankara, 1998, s. 96

ve döndüğünde Siirt Ulu Cami'inde vaaz ve nasihatler eder. 1891 (H.1308)'de vefat eder. Dereyamaç Köyü'ndeki türbesi, halk tarafından ziyaret edilir. Hayatta iken, kabrini, Halid Bin Velid'in bir savaş sırasında, çadırını kurduğu yer olarak belirttiği, şu anki türbesinin olduğu yere yapmalarını istediği rivayet edilir.¹¹⁷ (Bkz. Ek-15)

Türbeye asabi olan insanlar götürülerek, şifa bulacağına inanılır. Ayrıca ağlayan çocuklara da burası ziyaret ettirilir. Deli derecesindeki asabi, sınırlı olan hastalar buradaki odada zincirlere bağlanır ve birkaç saat durmaları sağlanır. Böylece şifa bulunacağına inanılır. Yine türbede bulunan tokmağı, ağrısı olanlar, ağrıyan yerlerine vurarak ağrılarının geçeceğine inanırlar. Konuşamayan insanları da, bu türbeye ziyarete götürürler ve buradaki hayvan gemine benzeyen tahtayı, hastaların ağızlarına koyarak, konuşacaklarına inanırlar.¹¹⁸

4.2.7. Şeyh Musa Türbesi

Türbesi, şehrin güneyindeki eski Halep yolu üzerinde, Algül Mahallesi'nde bulunmaktadır. Felç geçiren hastalar, bu türbeye götürülerek bir süre orada bırakılır. At sırtında götürülen birçok hastanın, türbeden yürüyerek çıktığı söylenmektedir. Şeyh Musa'nın kerametlerinden biri de, Cuma namazına gittiği vakit, tarlasının bir aslan tarafından sürülmesidir.¹¹⁹

Türbenin ne zaman ve kimler tarafından yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak 1968 yılında yıktırılarak yeniden inşa edilmiştir. Türbe, klasik Osmanlı mimarisine göre yapılmış, yapı şekli Ahlat taşları ve betonarmeden oluşmuştur. İç kısımları seramikle kaplıdır.¹²⁰ (Bkz. Ek-16)

Ayak ağrılarından şikâyeti olan hastalar, bu türbede yatan mübarek zatı ziyaret ederek, türbenin bir köşesinde uyumaya çalışırlar. Sonra da rahatsızlıklarının geçmesi için Cenab-ı Allah'a dua ederler ve bu zatın vesile olmasını niyaz ederler.¹²¹

4.2.8. Şeyh Halef Türbesi

Türbede yatan Şeyh Halef'in, Abdulkadir-i Geylani'nin torunu olduğu söylenmektedir. Türbesi, il merkezindeki Ülkü Mahallesi'nde bulunan Ülkü Cami'inin,

¹¹⁷ Siirt İl Yıllığı, Ankara, 1998, s. 96

¹¹⁸ Nuri Dirikolu, 1936 Siirt doğumlu, Okur-yazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Serbest meslek

¹¹⁹ Feremez Tepe, 1962 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, İşçi

¹²⁰ Cumhuriyet Kılıççioğlu, a.g.e, s.94

¹²¹ Mehmet Turhan, 1971 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Memur

yan tarafındadır. Türbe 1532’de caminin ilk inşası ile birlikte yapılmış, fakat 1986 yılında cami yıktırılıp yeniden inşa edilince, türbe de yeniden inşa edilmiştir.¹²² (Bkz. Ek-17)

Türbe özellikle Cuma akşamları ziyaret edilerek, dileklerinin kabul edilmesi için dua edilir. Burada bulunan kuyu suyunun, sıtmaya iyi geldiği söylenir. Sıtma olan hastalar, bu su ile yüzlerini yıkarlarsa, şifa bulacaklarına inanırlar.¹²³

Ayrıca zekâ yönünden geri olan ve konuşmada güçlük çeken çocuklar, bu türbeye getirilerek Allah’a dua edilir ve bu türbenin suyundan hastaya içirilerek, şifa beklenir. Konuşmada zorluk çeken çocuklarla, zihninin açılmasını dileyen kişiler de bu türbeye getirilir, türbenin anahtarını ağızlarına koyarak çevirirler. Bu şekilde zihinlerinin açılarak, şifa bulacaklarına inanırlar.¹²⁴

4.2.9. Şeyhü’t-Türkî Türbesi

Şehrin doğusunda bulunan, yüksek bir tepedeki türbede yatmaktadır. Hac mevsiminde, arife günü, hacca gitmiş olan yakınları Arafat’a çıkınca, hacı aileleri ve yakınları da bu tepeye çıkarak, hacdaki yakınları için buradaki türbede mevlit okuturlar, dua ederler. Akşam olunca da mum yakarak şehre inerler ve çeşitli türbeleri ziyaret ederler.¹²⁵ (Bkz. Ek-18)

Burada yatan zatın Türk olduğu rivayet edilir. Hacca gidip dönüşte, her şeyden elini eteğini çekerek bu tepeye çıkıp, burada sadece ibadet etmek için yaşadığı anlatılır. Vefatından sonra da aynı tepeye gömülür.¹²⁶

4.2.10. Şeyh İlyas Türbesi

İlin doğu tarafındaki Algül mahallesinde, basit bir türbede metfundur. Türbenin yanında bir mescid ve medrese bulunmaktadır. Yapı itibariyle çok eski olan türbe, 1984 yılında mahalle halkı tarafından yıktırılarak yeniden inşa edilmiştir. (Bkz. Ek-19) Anlatılanlara göre Şeyh İlyas’ın hocası Şeyh Musa, hacca gittiğinde şeyh İlyas, hocasının çok sevdiği peynirli bir çeşit tatlı olan “Aside Tatlısı” hazırlatarak, hocası

¹²² Recep Honaz, 1962 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, İmam

¹²³ Cumhuriyet Kılıççioğlu, a.g.e, s.94

¹²⁴ Recep Honaz, 1962 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, İmam

¹²⁵ Cumhuriyet Kılıççioğlu, a.g.e, s.94

¹²⁶ Cumhuriyet Kılıççioğlu, 1938 Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Gazeteci-yazar

hacdayken, O da hacda görülür ve tatlıyı hocasına verir. Hacca giden diğer insanlar tarafından da bu olaya şahit olunur.¹²⁷

Çocuklarının erken yürümesini isteyen aileler ile çocuklarının yürümesi geciken aileler, bu türbeye giderek, orada mum yakarlar. Ayrıca aside tatlısı yaparak, oradaki fakirlere ve diğer insanlara dağıtırlar.¹²⁸

4.2.11. Şeyhetü'z-Zeynep Türbesi

Asıl adı Zeynebü'l-Muhaddise Binti Süleyman Bin Hibetullah'tır. 1219 yılında Siirt'te doğmuş, 1306'da vefat etmiştir. Türbe, Siirt merkezindeki Aydınlar yolu üzerinde bulunur. (Bkz. Ek-20) Türbenin ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Zeynebü'l-Muhaddise, Mısır'da okumuş ve hadis ilminde büyük bir yücelik göstermiş olduğu için "Müsned-i Dimişkiyye" adını kazanmıştır. Selahaddin-i Safadi, Hafızı Zeynep gibi ilim adamları, onda okumuşlardır. Türbeye gelen ziyaretçi sayısı, yılda üç bin kişiyi bulmaktadır. Türbeyi ziyaret edenler türbenin etrafındaki demir örgüye bez bağlayarak dilek dilerler.¹²⁹

4.2.12. Şeyhü'n-Neccar Türbesi

Asıl adı Şeyh Hüseyin En-Neccar İbni Neccar'dır. Siirt il merkezindeki Bağlar semtinde bulunmaktadır. Hayatı ve hangi devirde yaşadığı ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Türbenin, ne zaman ve kim tarafından yapıldığı da kesin olarak bilinmemektedir. Türbenin mimari bir özelliği yoktur. Hemen yanında mescid, çilehane ve medrese bulunmaktadır. Şeyh Neccar'ın marangoz olduğu bilinir. Marangozlukta çok ileri gittiği, çivi kullanmadan tahtaları birleştirebilecek kadar ileri bir kabiliyete sahip olduğu söylenmektedir. Siirt Ulu Cami'sine yapmış olduğu bir minber, daha sonra etnografya müzesine götürülerek, orada günümüze kadar sergilenmiştir.¹³⁰

4.2.13. Şeyh Süleyman Türbesi

1172 yılında Siirt'te doğmuştur. Vefat tarihiyle ilgili kesin bir bilgi yoktur. Ancak Sahabe-i Kiram'dan Halit bin Velid Hazretlerinin soyundan geldiği söylenmektedir. Hadis ilminde şöhret olmuştur. Türbe, ildeki Ulus Mahallesi'nde

¹²⁷ Cemal Eldemir, 1937 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Emekli

¹²⁸ Cumhur Kılıççioğlu, a.g.e, s.94

¹²⁹ Cumhur Kılıççioğlu, a.g.e, s. 94.

¹³⁰ Kemal Eryeşil, 1937 Siirt doğumlu, Ortaokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Emekli memur

bulunmaktadır. (Bkz. Ek-21) Türbenin ne zaman ve kimler tarafından yapıldığı da bilinmemekle birlikte, 1965 yılında yıktırılarak, Selçuklu mimarisine göre yeniden inşa edilmiştir. Türbeye baş ağrısından şikâyeti olan kişiler gelerek, burada yatan zatı ziyaret edip, rahatsızlıklarının geçmesi için vesile olmasını isterler ve Allah'a duada bulunurlar.¹³¹

4.2.14. Şeyhü's-Sibre Türbesi

Doğan mahallesindeki Şeyh Davud Cami'sinin önünde bulunan meydanda, sadece dört duvardan oluşan basit bir türbede yatmaktadır. (Bkz. Ek-22) Genellikle buraya sürekli ağlayan, hırçın çocuklar getirilerek terbiye olmaları için dualar edilir. Çocuğu huysuz olan anneler; önce türbenin yanındaki kuyuya iğne atarlar, sonra da mezar üzerine kuru üzüm bırakırlar. Böylece çocuklarının güzel huylu olacağına inanırlar.¹³²

Özellikle Cuma akşamları gelen ziyaretçiler, burada mum yakarak muratlarının olmasını isterler. Türbenin yakınındaki kuyudan da su alarak, dualarının kabul olması için bu sudan içerler ve bu suyla yıkanırırlar.¹³³

4.2.15. Şeyhü'l-Horani Türbesi

İl merkezindeki İnönü Mahallesi'nde bulunmaktadır. Mezar bir dut ağacının hemen altındadır. Hayatı ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu türbeye, vücudunda kaşıntı olan hastalar gelerek türbenin yanındaki kuyudan su alıp yıkanırırlar ve bu şekilde iyileşeceklerine inanırlar.¹³⁴

4.2.16. Şeyh Muhammed Tarmilî Türbesi

Türbe; eski Şirvan yolu üzerindedir. (Bkz. Ek-23) Türbenin hemen yanında bir oda bulunmaktadır. Haziran ve Temmuz aylarında Cuma günleri buradaki odada, kadınlar yıkanarak güzellik talep eder ve şöyle derler: “Ey tarmol şeyhi, sarılık ve siyahlıkları götür, beyazlık ve pembelik getir.”¹³⁵ Ayrıca türbeye yılın diğer zamanlarında Salı günleri ziyaretçiler gelerek burada dua edip, türbenin yakınındaki

¹³¹ Nezir Güneş, 1970 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Müezzin

¹³² Cumhuriyet Kılıççioğlu, a.g.e, s.95

¹³³ Mithat Alkan, 1955 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Müezzin

¹³⁴ Misbah Yılmaz, 1963 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Memur

¹³⁵ Cumhuriyet Kılıççioğlu, a.g.e, s.95

¹³⁶ Mustafa Nas, 1971 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, İmam

sudan içerler. Bu sudan evlerine de götürüp yıkanırılar. Bu şekilde şifa bulacaklarına inanırılar.¹³⁶

4.2.17. Şeyh Saad Türbesi

Türbe, Ulus Mahallesi'nde kendisiyle aynı ismi taşıyan Saad Cami'inin yanında bulunmaktadır. (Bkz. Ek-24) Hangi yılda yaşadığı ve kim olduğu hakkında kesin bir bilgi yoktur. Buraya gelen ziyaretçiler yılan ve akrepten korunmak için, türbeden aldıkları tahta parçalarını muska olarak taşırlar. Bu şekilde yılan ve akrep ısırılmalarından, korunacaklarına inanırılar.¹³⁷

4.2.18. Şeyh Cerrah Türbesi

Siirt merkezindeki Ulus Mahallesi'nde bulunmaktadır. (Bkz. Ek-25) Türbenin hemen yanında, bir de cami bulunur. Camideki kuyudan su alınarak, doğumda zorluk çeken kadınlara içirilirse, doğumun kolaylaşacağına inanırılar.¹³⁸

4.2.19. Şeyh Üvendire Türbesi

Türbe, Algül Mahallesi'nde bulunur. (Bkz. Ek-26) Buraya özellikle, çocuğu olmayan kişiler gelirler. Bu türbenin yanındaki dibek taşına arpa koyarlar. Bu arpayı orada bulunan kuyunun içinde yaşadığına inanılan bir tayın, kuyudan çıkararak yediğine inanırılar.¹³⁹

4.2.20. Şeyh Münkedir Türbesi

Siirt merkezindeki Ulus Mahallesinde bulunan Münkedir Cami'inin içindeki türbede metfundur. (Bkz. Ek-27) Burada yatan zatın tabiundan olup, hadis rivayet ettiği söylenir. Peygamberimizin halasının torunu olduğu bilinir. Türbenin yanında, bir su kuyusu bulunur. Buraya gelen ziyaretçiler, muratlarının olması için bu kuyudan su alarak içerler ve evlerine götürerek yıkanırılar.¹⁴⁰

¹³⁷ Cumhuriyet Kılıççioğlu, a.g.e, s.95

¹³⁸ Vefik Özmazı, 1963 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, İşçi

¹³⁹ Hanife Özmazı, 1941 Siirt doğumlu, Okur-yazar değil, Siirt'te ikamet etmekte, Ev hanımı

¹⁴⁰ Muhammed Ali Çelebi, 1971 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt'te ikamet etmekte, İmam

¹⁴¹ Nesrin Çalapkulu, 1960 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

, 5. BEREKET, UĞUR VE UĞURSUZLUKLA İLGİLİ HALK İNANIŞLARI

Araştırmamızın konuları arasında, bereket, uğur ve uğursuzlukla ilgili olarak nitelendirilen, inanışlarda mevcuttur. Bu inanışlar bazen; insan davranışları, bazı hayvanların halleri ve bir takım olaylar sonucunda, bazen de insanların yaşadıkları bazı olaylara sebepler aranmasıyla ortaya çıkmıştır.

Yörede ilkbahar yağmurlarının bereket getireceğine inanılır. Yağmur yağarken bazı insanlar; balkonlara, bahçelere, kapı önlerine kaplar koyarak yağmur suyunun dolmasını sağlarlar. Daha sonra bu suyu, bereket getirmesi için evlerine serperler. Genç kızlar ve kadınlar saçlarını bu suyla yıkarlar. Bu şekilde saçlarının uzayacağına, parlaklaşacağına ve sıklaşacağına inanırlar. Yağmur suyunu içenler de vardır. Bunun da bazı hastalıklara şifa vereceğine, kısır kadınlara içirilirse de çocuğunun olacağına inanılmaktadır.¹⁴¹

Evlerde bulunan bulgur, buğday, un, şeker çuvallarından harcanırken, besmeleyle alınırsa bereketli olacağına inanırlar. Eğer çok uzun süreden beri kullanılıp da tükenmemişse, bunu başkalarına söylemenin bereketi kaçıracağı inancı vardır. Bu yüzden erzakların tükenmediği, kimseye söylenmez. Bir evde yılan bulunursa, ona dokunulmaz ve zarar verilmez. Çünkü onun bereket getirdiğine ve cin taifesinden olduğuna inanılır. Ayrıca evlere bereket getirsin diye, odanın duvarına buğday başakları asılır. Biriktirilen altının veya paranın sık sık sayılması da bereketsizlik olarak nitelendirilir. Sabah erkenden kalkıp işe koyulmak da, yörede bereket ve bolluk getireceğine delalet etmektedir.¹⁴²

Bir evde kavga edilmezse, o evin bereketli olacağı inancı vardır. Yine besmeleyle yapılan yemek ve ekmek de bereketli olur. Misafirin de eve bereket getireceğine inanılır. Hamur sıçraması, yürüyen bir çocuğun emeklemesi eve misafir geleceğine işaret sayılır. Çay içilirken, bardağın üzerine çıkan siyah çöpler de, misafir geleceğine yorumlanır.¹⁴³

İnsanların bazı halleri ve davranışları da uğur ve uğursuzluk olarak sayılmaktadır. Geceleyin banyo ve tualete besmelesiz girmek, sıcak su dökmek

¹⁴² Sedat Akay, 1971 Siirt doğumlu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Üniversite Mezunu, Öğretmen

¹⁴³ Mediha Uludemir, 1925 Siirt doğumlu, Okuryazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

uğursuzluk olarak yorumlanır. O kişiye, cinlerin zarar vereceğine inanılır. Ayakkabı ters bırakılmaz. Bırakılırsa şeytan giyeceği düşüncesi vardır. Elbiselerin de düz giyilmesine dikkat edilir. Ters giyilince işlerin rast gitmeyeceğine inanılır. Giysilerdeki sökükler, çıkarıldıktan sonra dikilir. Söküğü olan birinin, elbisesi çıkarılmadan üzerindeyken dikilirse, eti dikilirmiş gibi olur. Bu yüzden o kişinin ağzına iğne konulması gerektiğine inanılır. Eşikler de kutsal kabul edilerek eşiğe basılmasından ve oturulmasından kaçınılır. Ocaktaki küllerin veya sigara külünün eve dökülmesi halinde de hemen temizlenmesi gerekir, eğer hemen temizlenmezse uğursuzluk getireceğine inanılır.¹⁴⁴

Yörede, kesilen tırnaklar ve saçların gömülmesi gerektiğine inanılır. Tırnaklar toprağa atılmazsa, bir daha uzamayacağı inancı vardır. Herhangi bir şey yere düştüğünde düz tarafı yere gelirse uğur, ters tarafı gelirse de uğursuzluk sayılır. Kurumamış bir dut ağacını kesen kişinin başına, kısa süre içinde bela geleceğine inanılır. Çünkü dut ağacının sebil olduğu inancı vardır. Bu ağacın bulunduğu yerden gelip geçenlerin, bundan çekinmeden istifade etmesi, kesilmesine engel olarak görülmüştür. Yürürken, iki kişinin ortasından geçmenin onları ayırmak anlamına geldiğine inanılır. Yolcu edilen misafirin arakasından ev süpürmek de, yörede uğursuzluk sayılan diğer inanışlardandır.¹⁴⁵ Ayrıca bebekler sağlıklı ve tok oldukları halde ağlamaya devam ederlerse, o bebeğin uğursuz olduğuna inanılır. Yeni doğan bir bebeğin omzuna onu kötü ruhlardan koruması için "Polef" adı verilen, demirden yapılmış bir hilal takılır. Bu hilalin, bebeği her türlü kötülükten koruyacağına inanılır. Yine küçük çocukların ve bebeklerin üzerinden atlanmaz, atlanırsa boylarının uzamayacağı ve büyümeyecekleri düşünülür.¹⁴⁶

Siirt ilinde uğur ve uğursuzluk ile ilgili inançlardan bir diğeri de "iğreme" adı verilen, bir insanın başka birinin malına istemeden zarar vermesi ve sonra bu zararı ödemeye çalışması sonucu ortaya çıkar. Eğer zararı ödemesi kabul edilirse, mal sahibine bir zarar geleceğine inanılır. Bu yüzden de mal sahibi, ödemesini kabul etmez. Uğursuzluk sayılan inanışlar arasında; merdiven altından geçmek ve kara kedi görmek de vardır. Bunların gerçekleştiği gün, o kişinin başına herhangi bir üzücü olay geleceğine inanılır. Kulak çınlaması da uğur ve uğursuzluğa yorumlanır. Sol kulak

¹⁴⁴ Emrullah Evin, 1932 Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Emekli öğretmen

¹⁴⁵ Naci Çevik, 1948 Siirt doğumlu, Okur-yazar, Siirt merkezde ikamet etmekte, Esnaf

¹⁴⁶ Hulkiye Olgun, 1927 Siirt doğumlu,, Okur-yazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

çınlaması kötü, sağ kulak çınlaması iyiye işaret sayılır. Aynanın kırılması ise, beladan kurtulacakları anlamına gelmekte ve uğur olarak görülmektedir.¹⁴⁷

Yörede, cenaze mezara götürülürken, gençlerin cenazeyi taşımaları uğursuzluk sayılır. Cenaze evine taziyeye gidenler, o evden çıkınca başka evlere gitmezler. Eğer giderlerse gittikleri evden de, yakın bir zamanda cenaze çıkacağına inanılır. Cuma günleri sadakanın bolca verilmesi gerektiğine inanırlar. Böylece, kazaların belaların önüne geçeceği düşünülmektedir. Gece sakız çiğnemenin, ölü eti çiğnemek gibi olduğu inancı vardır. Bu yüzden geceleri sakız çiğnenmez. İki bayram arasında düğün yapmak uğursuz sayılır. Cuma akşamları bir evden, ev halkının ölen yakınlarının ruhları, o eve gelerek dua istediklerine inanılır. Bunun için Cuma akşamlarında ev halkı ölenler için Kur'an-ı Kerim okuyarak ölenlerin ruhlarına bağışlarlar. Bazı kesimlerde, cuma günleri taziyeye için cenaze evine gidilecek olunursa, ikinci vakti girmeden taziyeye evinden çıkılması gerekir. Bunun sebebi; ikinci vaktine kadar çıkılmaması durumunda, uğursuzluk geleceğine inanılmasıdır.¹⁴⁸

Siirt ilinde yapılan bazı işlerin de, uğursuzluk getireceği inancı vardır. Bazı kesimlerde çatal, kaşık satın alınmasının uğursuz olduğuna inanılır. Eğer ihtiyaçtan dolayı alınması gerekiyorsa, bunu ev halkından olmayan birine aldırırlar. Aileden birinin alması durumunda, o evden bir ölü çıkacağına inanılır. Yeni bir gelinin çeyizi ikinci olmadan eve getirilmelidir. Bazı ailelerde ikindiden sonra çeyizin getirilmesi uğursuzluk olarak görülür.¹⁴⁹

Yörede eskiden, nazar boncuğunun nazardan koruduğu inancı yaygınken bu inanış günümüzde pek nadir olarak görülmekte; ancak nazar boncuğu, süs olarak taşınmaya devam edilmektedir. Nazardan korunmak ve insanların üzerindeki ağırlığın alınması için uygulanan en önemli ve yaygın pratiklerden biri de kurşun dökmektir. Kurşun dökerek insanların hafifleyeceğine, kötü gözle bakanların o insana zarar veremeyeceğine inanılır. Kaza ve beladan, nazardan korunmak için yapılan bir diğer uygulama da kurban kesmedir. Özellikle ev veya araba alanlar, aldıkları mülkün kazadan beladan korunması için kan akıtmak gerektiğine inanırlar ve kesilen kurbanın etini fakirlere dağıtarak sadaka verirler. Her hafta Cuma günleri, ya da ayda bir kere,

¹⁴⁷ Nuri Dirikolu,, 1936 Siirt doğumlu, Okur-yazar, Siirt merkezde ikamet etmekte, Esnaf

¹⁴⁸ Fereç Turhan, 1934 Siirt doğumlu,, Okur-yazar, Siirt merkezde ikamet etmekte, Serbest meslek

¹⁴⁹ Cemal Eldemir, 1937 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Emekli

Veysel Karani Türbesi'ne gidip orada dua etmenin de insanları sıkıntıdan kurtaracağı inancı vardır. Ayrıca nazardan korunmak için, muska da yaptırılır. Özellikle küçük çocukların omuzlarında nazardan koruyucu muskalar bulunur.¹⁵⁰

Siirt ilinde, bazı hayvanlar da uğursuz olarak görülmektedir. Baykuşun ötmesi veya bir evin yakınına konması, o evden ya da yakınlarından birinin öleceğine işaret sayılır. Bazı kesimlerde tavşan da uğursuz kabul edilmektedir. Bir evde tavşan varsa, tavşanın sahibinin kısa zamanda öleceğine inanılır. Güvercin de, bazı ailelerde uğursuzluk olarak görülür.¹⁵¹

6. HAC VE ASKERE UĞURLAMA İLE İLGİLİ YAYGIN HALK İNANIŞLARI

6.1. Hacca Uğurlamayla İlgili Halk İnanışları

Lügatte, kutsal sayılan makamları ziyaret kastında bulunmak anlamına gelen hac kelimesi, dini terim olarak; Arafat'ta arefe günü bir miktar durduktan sonra, Kâbe-i Muazzama'yı usulüyle tavaf edip ziyaret yapmak demektir.

Hac ibadeti, İslam'ın beş temel esasından olup; hem beden, hem de mal ile yapılan bir ibadettir. Ergenlik çağına gelmiş, akli başında, sağlıklı, hür ve zengin sayılan Müslümanlara ömürde bir defa hacetmek farzdır.¹⁵² Mü'minler, hac ibadeti için aynı gaye ve inanişla bir araya gelerek, ibadet şuuru ve heyecanı ile kâinatın yaratıcısına yönelip ondan mağfiret isterler. Kamil bir imanla yaşayıp, bu iman üzerine ölmeyi dilerler. Bu ibadet sırasında kazanılan manevi hazla, eskiden yaptıkları kötü alışkanlıklarını terk ederler ve kalan ömürlerinde Allah'ın emirlerine, daha sıkı sarılma arzusu duyarlar.¹⁵³

İslam'ın beş temel esasından biri olan hac ibadetini, ilde eskiden yaşlı ve hali vakti yerinde olan insanlar ifa etmekteyken, günümüzde bu yaş, ulaşımın da kolaylaşmasıyla, oldukça gençleşmiştir. Yörede mali durumu iyi olan insanlar, vakit kaybetmeden, yaşları çok genç de olsa, bu farz olan ibadeti yapmak için acele ederler.

¹⁵⁰ Şirin Alp, 1926 Siirt doğumlu, Okur-yazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

¹⁵¹ Metin Barbarosoğlu, 1968 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Esnaf

¹⁵² Ömer Nasuhi Bilmen, **Büyük İslam İlmihali**, 1992 İstanbul, s. 347

¹⁵³ Mehmet Dikmen, **İslam İlmihali**, 2004 İstanbul, s. 436

¹⁵⁴ Muhittin Kuzu, 1957 Siirt doğumlu, Ortaokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Emekli memur.

¹⁵⁵ Turgay Ekinci, 1958 Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Emekli memur

¹⁵⁶ Mesut Olgun, 1969 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Esnaf

Hatta bunu birkaç kez yerine getirenler, bekar olarak gidenler de epeyce mevcuttur. Bazı kesimlerde erkekler, ilk kez hacca giderken hanımlarını götürmezler, ikinci seferde götürmeyi tercih ederler.¹⁵⁴ Yörede hacca gideceği kesinleşen insanlar, resmi işlemlerini yaptırdıktan sonra, kazaya kalmış olan namaz, oruç gibi ibadetlerini, gidecekleri güne kadar tamamlamaya çalışırlar. Yakınları, eş-dost ve akrabaları, komşuları ziyaret edip helallik isterler. Uzakta olanları da, telefonla ararlar. Hacca gidecek olan kişi esnaf ise, bütün çarşı dükkânlarını dolaşarak, helallik alır. Küs olduğu kişilerle de barışarak helalleşir. Hacca gitmeden yaklaşık bir hafta önce hacı adayının tanıdığı insanlar, akrabalar hacı adayını ziyaret için, evine gelirler ve çeşitli hediyelerle yolluk olarak kurabiye, börek gibi yiyecekler getirirler. Hacı da hac dönüşü bunlara karşılık olarak hediyeler getirir.¹⁵⁵

Hacı adayının, hacca gitmesine az bir süre kala, Veysel Karani türbesine götürülür. Eskiden hacca gitmeden önceki gün, hacı adayını yakınları hamama götürürlerdi. Orada salâvatlar getirilip ilahiler söylenir ve sonrasında yemek yenilirdi. Günümüzde bu adet yok denecek kadar azalmıştır. Ancak şimdi ise, yolculuğun başlayacağı gün hacı adayını uğurlamaya gelen erkekler evinin önünde halka oluşturarak, def eşliğinde ilahi söyleyip salâvat getirirler. Kadınlar hel-hil çekerler. Hacca gidenin üzerine şeker atarlar. Hacılar şehirden ayrılırken büyük kalabalıklar tarafından uğurlanırlar. Bu sırada hacı adaylarının belli olması için sırtlarına pelerine benzeyen bir kuşak bağlarlar. Ezanlar ve ilahiler eşliğinde uğurlanırken, Ebu'ul-Vefa Türbesi'nin önünde bir tören düzenlenerek Kur'an okunur ve dualar edilir. Uğurlamaya gelenlerin bir kısmı, hacı adayına uçağa bininceye kadar eşlik ederler.¹⁵⁶ (Bkz. Ek-28)

Kurban Bayramı arifesinde, hacı adayının yakınları, hazırladıkları susamlı ekmek ve irmik helvasını fakirlere, akrabalara, komşulara dağıtırlar. Aynı gün hacı yakınları, öğleden sonra şehrin kuzeydoğusundaki Şeyhü't-Türki Tepesi'ne çıkarak mevlid okutup, fakirlere sadakalar verirler. Bu uygulama, arife günü hacı adaylarının Arafat'a çıkışına binaen yapılmaktadır. Çünkü bu tepenin, Arafat Dağı'nın yüksekliğine eşit olduğu kanaati vardır. Şeyhü't-Türki'de akşam namazı da kılınarak mumlar eşliğinde tepeden inilir. Şehirdeki camiler dolaşılır, minarelere çıkılarak dualar edilir.¹⁵⁷

¹⁵⁷ Necla Ecevit, 1956 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

Hacıların şehre dönmeleri yaklaşıncaya, eğer eşler birlikte hacca gitmişlerse, yakınları onların evlerine gidip temizlik yaparlar. Döndükleri gün evin önünde şükür olarak kurban kesilip kan akıtılır. Misafirler, onları karşılamak için önceden hacı evinde toplanmış olurlar. Mevlid okutulup gelen misafirlere yemekler verilir. Misafirler; hacılara baklava, şeker, çay gibi hediyeler getirirler. Ziyarete gelenler, hacının avucunun içini öperler. Elini mübarek yerlere, Hacerü'l-Esved'e sürdüğü için teberrük (berekatli) olduğuna inanırlar. Hacılar, üç gün evlerinden ayrılmayarak, gelen misafirleri kabul ederler. Hacdan getirdikleri hediyeleri misafirlere verirler. Ayrıca, hacılar daha gelmeden önce yakınları, gelecek olan misafirlere verilmek üzere; içinde ekmek, helva, iplik, iğne, seccade, tespih, takke,... olan poşetler hazırlarlar. Hacının getirdiği hurma, zezem, kına, namazlık gibi hediyelerle, önceden hazırlanan poşetleri misafirlere, onların hediyelerine karşılık olarak verirler. Yörede hac görevini ifa etmiş olan erkeklere “hacı”, bayanlara ise “hacchiye” denir.¹⁵⁸

6.2 Askere Uğurlama İle İlgili Halk İnanışları

Her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da askerliğe büyük önem verilmiş, bu görev, Peygamber ocağı olarak benimsenmiştir. Askere gidecek olan gençler, bu kutsal görevi, vatani bir borç olarak bilerek, en güzel bir şekilde icra etmeye özen göstermişlerdir.

Siirt İli'nde askerlik, kutsal bir görev olarak sayılmış ve askere gidecek olan gençleri uğurlamak için, çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Hatta askere gitmemek uğursuzluk olarak görülmüştür. Yaşı ilerlemesine rağmen, askere gitmemiş kişiler için, bir özrünün olabileceği düşünülmüştür. Bu sebeple yörede askerlik çağına gelen gençler, bu görevi, hemen yerine getirmek isterler.¹⁵⁹

Yörede bir gencin askere gitmesine iki hafta kala akrabaları, dostları asker ve ailesini yemeğe davet ederler. Askere gidecek olan genç, gideceği güne kadar arkadaşlarıyla güzel vakit geçirmek için eğlenir, çeşitli yerlere gezmelere götürülür. Askere gitmesi yaklaşıncaya akrabaları ve tanıdıkları asker evine gelerek ona ve ailesine atlet, çorap, havlu gibi hediyeler getirirler onlara “Allah hayırlı teskereler nasip etsin, günler su gibi akar, Allah sağ salim gelmesini nasip etsin” gibi temennilerle dileklerde

¹⁵⁸ Nebahat Genç, 1941 Siirt doğumlu, Okur-yazar, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

¹⁵⁹ Cabir Çalapçıkay, 1942 Siirt doğumlu, İlkokul Mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Emekli memur

bulunurlar. Ayrıca askere, akrabalarının her biri hediye olarak bir miktar para da verirler. Arkadaşları da, askerde kullanacağı iç çamaşırını, traş takımı, çorap, eşofman gibi eşyalarını alırlar.¹⁶⁰

Asker ailesi de, çocukları askere gitmeden önce çabuk ve sağ salim dönmesi için, bazı uygulamalar yaparlar. Bir kâğıda “La ilahe illallah, Muhammedu’r-Rasulullah” cümlesinin Arapçasını yazdırarak “Muhammedu’r-Rasulullah” kısmını kesip bir parça beze sararak, askere gidecek gencin omzuna asarlar. Bunu askerden dönünceye kadar çıkarmamasını isterler. Bu muskaya “Buluşma muskası” adı verilir. “La ilahe illallah” kısmı ise, askerin ailesinde kalır. Böylece bu lafızların ayrı kalamayacağı düşünülerek, askerin sağ salim geri döneceğine inanırlar. Askere gideceği gün ayrıca, askerin annesi bir tas un getirerek, oğlunun avuç içini una batırmasını ister, elinin izi çıkar ve un, bu şekilde bir fakire sadaka olarak verilir. Bu uygulamada da askerin çabuk döneceği inancı vardır. Bir de, o gün asker, evden çıkarken ona bir parça ekmek yedirilir. Ekmeğin kalan kısmı da duvara asılır. Böylece askerin, kalan bu ekmek parçasından da nasibi olup, döneceğine inanılır. Bazı aileler de çocuklarını ezan sesiyle evden çıkarmak için, bir vakit ezanı okunurken evden uğurlarlar.¹⁶¹

Askere gitmeden iki gün önce akrabalar, eş-dost ve yakınlar bir araya gelerek askere moral vermek için kına gecesi düzenlerler. Bu gecede eğlenirler, askeri omuzlara alırlar ve çeşitli maniler söylerler.

Oy askerime, vay askerime

Asker mi oldun Gelibolu’ya

Oy askerime, Vay askerime

Bir başkası da:

Anneciğim elbisemi yıka, dikenlere at

Bu sene senin oğlunum, seneye devletin

Anneciğim ben gidiyorum, gelin sana emanet

Dili uzun olursa, ondan biraz kes

¹⁶⁰ Şakir Özmazı, 1971 Siirt doğumlu, Lise Mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, İşçi

¹⁶¹ Sedat Akay, 1971 Siirt doğumlu, Üniversite Mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Öğretmen

Eğer kısa olursa, baş tacı et¹⁶²

Askerin serçe parmağına kına yakılırken de;

Kınayı getir ana,

Elimi batır ana,

Bu gece misafirim,

Yanında yatır ana

türküğü söylenir. Kına yakılmasının sebebi de, vatanına kurban olması düşüncesidir.¹⁶³

Askere gideceği gün, yakınlar ve akrabalar uğurlamaya gelirler. Asker, herkesle vedalaşarak, hayırlı dualarla yolcu edilir. Otogara kadar Türk Bayrakları asılmış arabalarla konvoy yapılarak uğurlanır. Asker uğurlandıktan sonra, annesi ve babası oğullarının sağ salim dönmesi için adaklar adarlar. Annesi, oğlu askerden dönünceye kadar bayramlarda verilen şekerleri yemez, toplayarak saklar. Teskere alıp askerden dönünce, bu şekerleri onun üzerine serperler. Oğulları askerde olanlara, “Allah askere selamet versin” diye dua edilir.¹⁶⁴

¹⁶² Yüksel Fakirulloğlu, 1942 Aydınlar doğumlu, Okur-yazar, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

¹⁶³ Zübeyde Serin, 1951 Siirt doğumlu, İlkokul Mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı

¹⁶⁴ Suat Serin, 1941 Siirt doğumlu, Ortaokul Mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Emekli memur

İKİNCİ BÖLÜM

SİİRT İLİNDEKİ YAYGIN HALK İNANIŞLARINDA ESKİ TÜRK İNANCININ İZLERİ

Türkler, İslam'ı kabul etmeden önceki hayatlarında Budizm, Yahudilik, Maniheizm gibi çeşitli dinlerle karşılaşmışlardır. Ancak bu dinler, kendi karakter ve ruhlarına uygun olmadığı için, sadece bir boy veya bir grup tarafından benimsenmiştir. Daha sonraki dönemlerde İslam dini ile karşılaşmışlar ve kitleler halinde islamı kabul etmişlerdir. Türklerin toplu olarak islamı benimsemelerindeki en önemli sebep; İslam'ın, eski inançlarıyla bazı noktalarda bağdaşmasıdır. Özellikle ahiret inancı ve tek tanrı inancı, Türklerin Müslüman olmadan önceki hayatlarında da görülmektedir.³

Türklerin İslam'dan önceki hayatlarında tanrı inancına baktığımızda, Orta Asya'da devlet kurmuş olan Hunlar, Göktürkler, Uygurlar gibi Türk devletlerinin hepsinde de “Gök Tanrı” veya “Tengri” adı verilen tek tanrı inancı, dini sistemin merkezi olmuştur. Milli bir tanrı olarak da benimsenen gök tanrıya; tek, yaratıcı, hayat veren, öldüren, iradesine göre hükmeden, yardım eden veya cezalandıran, insanlara yol gösteren, kurbanlar sunulan bazı sıfatlar yüklenmiştir. Türkler, hiçbir dönemde tanrıya insani özellikler atfetmeyip, Müslüman oluncaya kadar gök tanrı inanışlarını devam ettirmişlerdir. Bu tek tanrı inancı, İslam'ı kabul etmeleriyle Allah ismi karşılığında Tanrı kelimesi kullanılmıştır. Bununla birlikte Eski Türklerde ata ruhlarına saygı gösterilerek ahiret, ruhun ölmezliği, cennet-cehennem, melek, şeytan, kurban, haşır, iyi-kötü ruhların bulunduğu da inanılmıştır.⁴

1. DOĞUMLA İLGİLİ HALK İNANIŞLARINDAKİ ESKİ TÜRK İNANCININ İZLERİ

1.1. Eski Türk İnancında Doğum

³ Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, Ankara 1997, s. 78-79

⁴ Hikmet Tanyu, **İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı inancı**, Ankara 1990, s. 33, 48, 185

Doğum konusuyla ilgili olarak, Türklerin özellikle ilk dönemlerine ait bilgiler, oldukça sınırlıdır. Ancak yakın dönemlerle ilgili etnografik çalışmalar, bu bilgilerin çoğalmasını sağlamıştır.⁵ İslam öncesi yazılı materyallere bakıldığında ise, Türklerin Tanrı (Tengri) adında bir yaratıcıya inandıkları, her şeyi ve insanı yaratan ve yaşatanın, tanrı olduğu inancı görülmektedir.⁶

Göktürkler zamanından beri var olan, koruyucu ruh veya melek şeklinde anlaşılan, küçükleri koruyan “Umay” adına rastlanır.⁷ Göktürk yazıtlarında ayrıca, Umay’ın Türklere yardım ettiği, Türklerin de çocuklarına Umay’ın ismini verdikleri belirtilmektedir.⁸ Kaşgarlı Mahmud’un Divan-ü Lügati’t Türk adlı eserinde de Umay’a rastlanır. Bu eserde Umay, kadın doğum yaptıktan sonra çıkan sondur ve kadınlar Umay’a saygı duyarsa, onlara oğul verir.⁹

Yakutların inançlarında da “Ogo ımıta” denilen bir ruhun çocuğun başı üzerinde öterek, bununla çocuğun neslinin bereketli olacağını haber verdiği inanılır. Bir başka anlamı koruma silahı, tılsım, muska olan “İmi”nin Umay olduğu da bilinmektedir. Bu Umayın yerini yakutlarda “Ayısıt” almıştır. Ayısıt yaratıcı, bereket ve refah sağlayıcı dişi ruhlar zümresidir. Kısır kadınlar, gebe kalmak için Ayısıt’a dua ederler. Ayısıtların, dağınık haldeki hayat unsurlarını toplayarak birleştirdiği ve “Kut” yaptıklarına inanılır. Bu kut denilen nesneyi ana karnındaki çocuğa üfleyerek çocuğa can verirler. Gebe kadınlar da bu ruhların koruması altındadır. Ayrıca, insanları ve hayvanları koruyan Ayısıtların olduğuna da inanılırdı. İnsanları koruyan Ayısıtların yaz günleri güneşin doğduğu yerde, hayvanları koruyanların da kış günleri güneşin doğduğu yerde bulunduğu inanılmaktaydı. Yakut Türkleri arasında Ayısıt inancı o kadar fazladır ki, kısır kadınların çocuk vermesi için Ayısıtı yalvarması yanında, gebe olan kadınlar da doğumları yaklaşınca Ayısıtın yardımı gelsin diye, evlerini ve evlerinin çevrelerini çok temiz tutmaya çalışırlar. Komşu çocuklarına, hayvan yavrularına şefkat göstererek onları doyururlardı.¹⁰

⁵ Ünver Günay, Harun Güngör, **Türk Din Tarihi**, İstanbul 1998, s. 81

⁶ Şaban Kuzgun, **Dinler Tarihi Dersleri**, Kayseri 1993, s. 58

⁷ Ünver Günay, Harun Güngör, **a.g.e.**, İstanbul 1998, s. 81

⁸ Abdulkadir İnan, **Eski Türk Dini Tarihi**, İstanbul 1976, s. 24

⁹ Kaşgarlı Mahmut, **Divanü Lügat’it Türk I**, (çev. Besim Atalay), Ankara 1988, s. 217

¹⁰ Abdulkadir İnan, **a.g.e.**, İstanbul 1976, s. 26–27

Yakut Türklerinde çocuğu olmayan kadınların, mukaddes bir ağacın altında ak boz at derisi üzerinde “yer sahibi”ne yalvararak ağlaya sızlaya dua ettikleri görülür. Bu duadan sonra gebe kalınıp çocuğu olanlar bunu, Tanrıdan ve yer ağaç ruhları tarafından verildiğine inanırlar. Kırgız Kazak kısır kadınlarının da, sahrada tek başına biten bir ağaç, bir kuyu veya su yanında koyun kesip geceledikleri bilinmektedir.¹¹ Çocuk sahibi olabilmek amacıyla ıduk kurbanı uygulamalarına da rastlanır.¹²

Eski Türk destanlarında da kısırlık, çocuk sahibi olmayla ilgili uygulamalar vardır. Manas Destanında, Yakup Han kısırlığından şikâyet ettiği eşinin, mezarları ziyaret etmediğinden, elmalı yerlere yuvarlanmadığından, kutlu pınarların yanında yatmadığından bahseder.¹³ Dede Korkut hikâyelerinde de, erkek çocuk sahibi olmak için adaklar adanıp, büyük toylar düzenlendiğinden, açların doyurulduğundan, açıkların giydirilip ağzı dualı birinin duasının alındığından söz edilir.¹⁴ Ayrıca Dede Korkut Hikâyelerinde, Oğuzların çocukları olmayan ailelere nasıl baktıklarını, oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa, oğlu kızı olmayanı kara otağa oturttuklarını görürüz.¹⁵

Eski Türklerde hamilelik de farklı şekillerde öğrenilir. Mesela Yakutlarda ocaktaki kül kıpırdarsa “og kuta oynuyor” çocuk ruhu oynuyor diyerek, ateşin ailede bir çocuğun dünyaya geleceğini haber verdiğine inanırlardı.¹⁶

Doğumun gerçekleşeceği gün; doğumun kolay olması için, kiler, ev, sandıklar açılarak ateşe yağ atma, hayvan kurban etme ve bu kurbanın kemiklerini bir torbaya konup ormana asma uygulamalarına da Yakutlarda rastlanır. Altaylı boylarda ve Kırgızlarda doğum gecikirse ya da zor olursa, albastı ya da alkarası denilen kötü ruhun loğusaya musallat olduğuna inanılır. Doğum olayı gerçekleşirse şenlikler yapılır, kurban uygulamalarına da sıkça başvurulurdu.¹⁷

Yakut Türklerinde çocuk dünyaya gelince babası ziyafet verir. Birkaç gün sonra da toy düzenlenir. Ziyafetten sonra baba ihtiyarlardan birinden, çocuğuna ad koymasını ister. Orada bulunanlardan biri, çocuğa isim koyar. Kadına doğum yaptıran ebe de, misafirlerden çocuk için hediye (diş) ister. Misafirler de hediyelerini beşiğe asarlar.

¹¹ Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara 1972, s. 167–168

¹² Ünver Günay, Harun Güngör, **a.g.e.**, İstanbul 1998, s. 68

¹³ Ünver Günay, Harun Güngör, **a.g.e.**, İstanbul 1998, s. 81

¹⁴ Zeki Ö. Defne, **Dede Korkut**, Ankara 1988, s. 62

¹⁵ Abdulkadir İnan, **a.g.e.**, İstanbul 1976, s. 141

¹⁶ Abdulkadir İnan, **a.g.e.**, İstanbul 1976, s. 43

¹⁷ Ünver Günay, Harun Güngör, **a.g.e.**, İstanbul 1998, s. 68

Ayrıca Yakutlarda ve diğer Türk boylarında, çocuğu yaşamayan aileler, ölüm ruhunu yanıltmak için bazı tedbirler alırlar. Bunlar arasında; çocuğun bir komşuya geçici olarak satılması, çocuğun kazan altına konulması, çocuğa Dursun, Ölmezbay, Yaşar gibi isimlerin verilmesi sayılabilir.¹⁸

Eski Türklerde, çocuk doğduktan sonra babasının koyduğu ad, onun geçici ismi olurdu. Dede Korkut hikâyelerine göre o zamanlar, çocuk büyüyünce savaşta veya avda yararlıklar gösterirse boyun bütün üyeleri toplanır, boyun din adamı Dedem Korkut dua ve kutlamalarla oğlan çocuğa gerçek adını verirdi. Herhangi bir kahramanlık gösterinceye kadar boyun gerçek üyesi sayılmaz, geçici ismi taşır ve at sahibi olamazlardı.¹⁹ Ayrıca çocuklara doğduğu günün önemli olaylarını anlatan adlar da verilirdi. Mesela düşman baskınının giderildiği gün doğanlara Yağıbasan, Aş töreni yapıldığı gün doğanlara Aşbergen, sayılı bir misafir geldiğinde doğanlara Konakkeldi gibi isimler verilirdi.²⁰

1.2. Doğumla İlgili Halk İnanışlarındaki Eski Türk İnanıcının İzleri

Araştırma alanımız olan Siirt ili merkezinde, doğumla ilgili halk inanışlarında eski Türklerin doğumla ilgili inanışları benzerlikler göstermektedir. Mahiyetleri bakımından birbirinin hemen hemen aynı olan bazı tabiatüstü güçlerin varlığına ve onların gebe kadınları ve çocuklarını koruduğuna inanılmakla birlikte, bazı kötü ruhların da hamile kadınlara ve çocuklara zarar vereceğine inanılır. Bu inanış yörede alkarısı, al basması şeklinde isimlendirilmiş ve bazı uygulamalara sebep olmuştur.

Yakutlarda, çocuğu olmayan kadınların mukaddes bir ağacın altında ak boz at derisi üzerine yer sahibine yalvarıp ağlayarak dua etmeleri, araştırma alanımız alanımız olan Siirt ilinde de çocuğu olmayan kadınların bunun üzüntüsüyle gözyaşlarıyla bu isteklerini bir türbede dile getirmeleri benzerlik göstermektedir. Gene Manas Destanında Yakup Han'ın eşinin kısırlığından şikâyet ederek kısırlığının giderilmesi için mezarları ziyaret etmediği, elmalı yerlerde yuvarlanmadığı, kutlu pınarların yanından geçmediği sözleri de Siirt ilindeki çocuğu olmayan kadınların çeşitli türbe ve yatırları ziyaret ederek, yakınındaki ağaca bez bağlamaları, çocukları olunca kurban kesmeyi adamlarıyla uyum içindedir.

¹⁸ Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara 1972, s. 173–174

¹⁹ Abdulkadir İnan, **a.g.e.**, İstanbul 1976, s. 10

²⁰ Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara 1972, s. 175

Kırgız ve Kazak kadınlarının kısırlıktan kurtulmak için sahrada tek başına biten bir ağaç, bir kuyu ve su yanında koyun kesip gecelemleri de Siirt ilindeki gebe olamayan kadınların yaptığı bazı uygulamalarda görülür. Siirt yöresinde de kısır olan kadınların çeşitli ziyaretlere, yatırlara giderek bu türbelerin yanında bulunan kuyu suyundan şifa beklemleri, bu sebeple sudan evlerine götürerek veya oradaki havuzda yıkanmaları, çocuk dünyaya gelince de kurban kesmeleri, eski Türk inançlarıyla paralellik gösterir. Ayrıca yörede, Şeyhül Hazin Türbesinin yanındaki ağaç da kutsal kabul edilmiştir. Kadınların bu ağacın altında durup, ağaçtan serpilenden suyun, ağacın dallarından ve yapraklarından süzülerek vücuduna deymesi halinde kısırlıktan kurtulacağına inanmaları, eski Türklerdeki sahrada tek başına biten ağaç örneğine veya Yakutlardaki kısır kadınların mukaddes saydıkları bir ağacın altında yaptıkları uygulamalara benzediği görülür.

Altaylı ve Kırgız boylarında, doğumun gecikmesi ve güç olmasının “albastı” veya “alkarası” denilen kötü ruhlara bağlanması, Siirt ilinde de görülmektedir. Yörede de, hamile kadınlar albasması ve alkarasından korunmak için gece dışarıya çıkmaz, yalnız bırakılmazlar. Eğer yalnız kalırlarsa, kötü ruhların hem anneye hem de bebeğine zarar vereceğine inanırlar. Ayrıca alkarası, albasması isimlerini araştırma yöremizdeki doğum sonrası inanışlarda da görmekteyiz. Loğusa kadın ve çocuğun kırk gün boyunca evden çıkmaması, başka loğusalarla karşılaştırılmaması, yalnız bırakılmaması, çocuğun beşiğinin altına ekmek, makas, polef konulması hep alkarası ve albasmasından korunmak içindir.

Doğumun kolay olması için, eski Türklerde gördüğümüz kilerin, evin, sandıkların açılması, ateşe yağ atılması, hayvan kurban edilip kemiklerinin bir kaba koyularak ormanda asma uygulamalarıyla, yörede paralellik gösteren bazı uygulamalar mevcuttur. Araştırma alanımızda da doğumun kolay olabilmesi için, doğum yapacak kadının sıcak su dolu tencereye oturtulması, sırtının sıvazlanması, kocasının ayakkabısından su içirilmesi aynı amaçla yapılan uygulamalardandır.

Eski Türklerde çocuğu olup yaşamayan aileler, çocuk yaşasın diye yeni doğmuş çocukların kazan altına konulması, çocuğun geçici olarak satılması ve çocuğa Dursun, Yaşar, Ölmezbay gibi isimler verilmesi uygulamaları araştırma alanımızda da görülür. Yörede doğan çocuklar yaşamıyorsa aileden birinin çarşaf giyerek dilenci kılığında yedi

evden bir şeyler istemesi, bebeğe yedi ayrı kumaştan yedi yamalı elbise yapılması, yedi yaşına gelene kadar yeni kıyafetler alınmaması çocuğun yaşaması içindir. Yakutlarda çocuk dünyaya gelince babasının oradakilere ziyafet vermesi, doğan çocuğa gelen hediyelerin beşiğe asılması uygulamalarına da Siirt ilinde rastlanmaktadır. Doğumdan birkaç gün sonra çocuğu görmeye gelen misafirlerin getirdikleri hediyeleri çocuğun beşiğinin yanına bırakmaları da eski Türk inanışlarıyla paralellik göstermektedir.

Eski Türklerde erkek çocuğa önem verildiğini, oğlu olanı ak otağa oturttuklarını, ayrıca umaya tapılırsa oğul vereceği inancını görmekteyiz. Erkek çocuk, Siirt yöresinde de çok büyük önem arz etmekte, sürekli kızı olanlar son kızlarına Songül gibi isimler vermektedirler. Eğer erkek çocukları yaşamıyorsa, yaşaması için yedi yaşına kadar saçlarını uzatıp, ona yeni elbise giydirmemeleri, yörede bu amaçla yapılan uygulamalardandır.

Eski Türklerde çocuğa isim verilirken, çocuğun doğduğu günle ilgili bazı olayların göz önünde bulundurulması da, Siirt yöresinde görülmektedir. Berat Kandilinde doğanlara Berat, Ramazan ayında doğanlara Ramazan, Kadir gecesinde doğanlara Kadir gibi isimlerin verilmesi eski Türklerle benzerlik göstermektedir.

2. EVLENME İLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARINDAKİ ESKİ TÜRK İNANCININ İZLERİ

2.1. Eski Türk İncasında Evlenme

Eski Türklerde, her toplumda olduğu gibi, aile toplumun çekirdeğini oluşturmakta, kan akrabalığına dayanmaktadır. Türklerin dünyanın her yerine dağılmalarına rağmen varlıklarını devam ettirmeleri, aile yapısına verdikleri önemden kaynaklanır. Evin, eşiğin ve ocağın kutsallık kazanması da, aileye verilen önemi ortaya koyar. Ataerkil aile yapısına sahip olan Türk aileleri, geniş aileden çok, küçük aile tipinde kuruludur. Türkçede izdivaç için kullanılan “evlenme” veya “evlendirme” tabirleri, evlenen erkek veya kızın baba ocağından ayrılıp ayrı bir ev oluşturmasını anlatır.²¹

Eski Türklerde bir genç evlenirken, ne evleneceği kızı babasının ocağına getirirdi, ne de kendisi evleneceği kızın ocağına giderdi. İç güveylik ve iç gelinlik

²¹ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, İstanbul 1997, s. 227

yoktu. Yeni bir aile ocağı kurarlar ve buna “ak ev” derlerdi. Erkek, babasından hissesini alır, kız da “yumuş” diye adlandırılan çeyizini getirterek gelinle damat mallarını birleştirip, ev sahibi olurlardı.²²

Eski Türklerde, kadın kendinden aşağı durumda olan biriyle evlenemezken, evlenme için belirlenen bir yaş şartı da mevcut değildir. Babanın ölümünde üvey anayla, ağabeyin ölümünde yengeyle evlenme mecburiyeti, birden fazla kadınla evlenmenin var olduğunu gösterse de tek zevcelik esastır. Nişanlanma müessesesine de önem verilmiş, nişanlılık döneminde erkek tarafı kız tarafına bir elçi göndererek, kızın babası teklif ederse “kalın” tespit edilirdi. Kalın, erkek tarafının kız tarafına verdiği eşya veya hayvandır. Bu hediyein bir kısmı, kızın babasına çeyizi hazırlaması için, bir kısmı kızın anasına süt hakkı için, bir kısmı erkeğin nişanlısını ilk ziyaretinde ona vermesi için, diğer kısmı da düğün masrafını karşılaması için erkek tarafından verilen hediyedir. Kalın tespit edilince tarafların birbirlerine karşı yükümlülükleri olur. Kızın annesi, belli bir tarihte çeyizi hazır etmek zorunda kalır. Anne, çeyizi hazırlamazsa erkek, kızını kaçırma hakkına sahiptir. Nişanlı erkek, gündüz nişanlısını ziyaret edebilir. Nişan bozulursa, bu olayın kalının tesliminden önce veya sonra olması durumuna göre hediyeler ya iade edilir veya iade edilmezdi.²³

Eski Türklerde, en yaygın evlenme usulü kız kaçırma yöntemi ise de bu, zamanla terk edilerek yerini dünürcü yöntemine bırakmıştır. Oğuz Destanında Karahan, oğlu için “Kür-Han’a adam saldı, kızını isteyerek onu Oğuz’a aldı” ifadesinden dünürcü yönteminin yaygınlaştığını görüyoruz. Bunun yanında Yakut ve Altay Türkleri arasında kız kaçırma usulüyle evlenme, son zamanlara kadar meşru sayılırdı.²⁴ Kız kaçırma usulü ile evlenme, seyrek olarak baskınlar yapılarak da gerçekleştirilirdi. Altaylılarda kız kaçırma, kızın rızasıyla olurdu. Kız, razı olduğunu delikanlıya bir yüzük ve mendil vererek belirtir, bu da, nişan yüzüğü yerini tutardı. Evlilik olayından sonra, gelinler için birçok şey, tabu sayılırdı. Geline kocasının ve onun soyundan erkeklerin adlarını söylemek, belirli bir zaman geçmeden kayınbaba ve kayınbiraderleriyle, hatta ihtiyar kadınlarla konuşmak yasak sayılırdı.²⁵

²² Ziya Gökalp, **Türk Medeniyet Tarihi**, İstanbul 1976, s.296

²³ Halil Cin, **İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme**, Konya 1988, s.272-277

²⁴ Abdulkadir İnan, **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara 1987, s. 344, 348-349

²⁵ Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara 1972, s. 166-167

Gelin, düğün gecesi babasının ocağından bir miktar ateş alır; baba, kızının başına bir duvak koyardı. Babanın bu hareketiyle kız evli sayılır, bu olay babanın velayet hakkının sona erip kocasının otoritesinin başladığını gösterirdi.²⁶

Gelin alma töreni, eski Türklerde saçı ve kurban uygulamalarına vesile olmuş, aileye verilen önem evin, eşiğin ve ocağın kutsallık kazanmasıyla sonuçlanmıştır.²⁷ Türklerin evlenme törenlerinde müşterek Şamanizm unsuru, gelin geldiği gün başına saçı saçmaktır. Bu saçı, her devirde en çok önem verilen mahsullerden oluşmaktadır. Mesela, avcılık devrinde avın kanı, yağı, eti; çiftçilik devrinde darı, buğday; çobanlık devrinde süt, kımız, hayvan yağı saçı olarak kullanılmıştır. Bu uygulama, yabancı soya mensup bir kızın, kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayini kalıntısıdır.²⁸

Kırgızlarda, genç kız gelin geldiği evden, üç gün boyunca dışarıya çıkmaz ve akrabasına, kocasına, herkese saklı kalırdı. Üç gün geçtikten sonra, ihtişamlı saklı kaldığı perdenin arkasından çıkarılır ve yüzü açılır. Artık kocası ve diğer akrabaları onu görebilirdi. Bu yüz açılması düğününe Kırgızlar “bet aşar toy” derlerdi.²⁹

Düğün merasimlerinde bir boydan diğer boya, yad ellere gelin olan kızlara ayrılık türküleri söylenirdi. Başkurt kızları düğünün son günü, yani kızın oğlanın evine gideceği gün ağıtlar söylerlerdi.³⁰

2.2. Evlenme İle İlgili Halk İnanışlarında Eski Türk İnancının İzleri

Siirt yöresindeki evliliklerde; kız isteme, kız kaçırma, düğün adetleri konularında yöre inancı ile eski Türk inanışları arasında benzerlikler bulunmaktadır.

Yörede genellikle dünürcü yöntemiyle evlenmeler gerçekleşmektedir. Bu evlenme şekli, eski Türklerdeki baskınlar yaparak kız kaçırma yönteminin zamanla terk edilerek dünürcülük yöntemiyle evlenme yapılmasının, bir yansımasıdır. Bazı kesimlerde kız kaçırma ile evlenme çok nadir de olsa görülmektedir.

Siirt ilinde evlenmek isteyen erkeğin, beğendiği kızı ailesinden bir büyüğe söylemesiyle, annesi ve yakınlarından birkaç kişi, kızın evine görücü olarak giderler. Bu

²⁶ Halil Cin, **a.g.e**, Konya 1988, s.275

²⁷ Ünver Günay, Harun Güngör, **a.g.e**, İstanbul 1998, s. 69

²⁸ Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara 1972, s. 167

²⁹ Ziya Gökalp, **a.g.e**, İstanbul 1976, s.312–313

³⁰ Abdulkadir İnan, **a.g.m**, Ankara 1987, s. 343

uygulamanın Oğuz destanındaki Kara Han'ın oğlu için “Kur-Han'a adam saldı, kızını isteyerek onu Oğuz'a aldı” ifadesinden eski Türklerde de görüldüğünü anlaşılr.

Eski Türklerde kız, evlenmeye razı oluşunu delikanlıya bir mendil ve yüzük vererek belirtmesi, günümüzdeki nişan yüzüğünün yerini tutmakta, yörede de bu şekilde evlenme belirtisi olarak iki tarafın birbirlerine nişan yüzüğü alması, bu uygulamanın bir benzeridir.

Yörede annelerin kızlarına çeyiz hazırlamaları ve bunu düğünden önce gönderip oturacakları evi sermeleri, eski Türklerdeki “yumuş” denilen çeyizin gelinin oturacağı eve getirilmesi ve evin hazırlanması uygulaması, birbirinin hemen hemen aynıdır.

Siirt yöresinin bazı kesimlerinde, kız istenip verildikten sonra başlık parası denilen “na'de” konuşularak, kızın babasının erkek tarafından belli bir miktar para, hayvan istemesi, anneye de süt hakkı için bir miktar para verilip bununla düğüne hazırlık yapması, eski Türklerde de kızın babasının tespit ettiği bir miktar mal veya hayvanın verildiği “kalın” uygulamasının neredeyse aynıdır.

Siirt yöresinde, gelinin baba evinden çıkarken, gittiği eve bağlı olması için erkek kardeşinin beline kırmızı kuşak bağlama âdeti, Eski Türklerdeki, gelinin evden çıkarken babasının, başına duvak koyması, böylece kızın velayetinin kocasına geçmesi uygulamasını hatırlatmaktadır.

Aileye verilen önemle eski Türklerde evin, eşiğin ve ocağın kutsallık kazanması da, Siirt yöresinde düğün merasimleri yapılırken gelinin kocasının evine gireceği zaman eşikten geçerken kapıya parmağıyla bal sürmesi, üç kere Kur'an-ı öpüp başına koyması bunun bir yansımasıdır.

Siirt yöresinde gelin, damadın evine geleceğinde evin önünde kurban kesilerek nazardan korunmaları ve bereket getirmesi için gelin ve damadın üzerinden atlamaları, gelin eve girdikten sonra üzerinden buğday, şeker, bozuk para atılması eski Türklerdeki saç uygulamasının bir benzeridir.

Siirt ilinde damadın, gelinin duvağını açarken yüz görümlüğü olarak bir hediye vermesi, Kırgızlarda gelin geldikten üç gün sonra “bet açar toy” denilerek gelinin yüzünün açılması uygulamaları da benzer uygulamalardandır.

Eski Türklerde gelinin, kocasının ve onun soyuna mensup erkeklerin adını söylemesi, belirli bir zaman geçmeden kayınbaba ve kayınbiraderleriyle, hatta ihtiyar kadınlarla konuşmasının yasak oluşu, Siirt ilindeki bazı kesimlerde, gelinler için hala mevcuttur. Bu da, eski Türklerden beri bu uygulamanın devam ettiğini göstermektedir.

3. ÖLÜMLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARINDAKİ ESKİ TÜRK İNANCININ İZLERİ

3.1. Eski Türk İnançında Ölüm

Bütün toplumların hayat ve ölüm hakkındaki tasavvurları, hemen hemen aynı olmuş; insanı yaşatan nesne, dünyanın bütün dillerinde aynı anlamlara gelen nefes, tın, rüzgâr gibi kelimelerle ifade edilmiştir. Eski Türkler can ve ruh kavramını “tın” (nefes) kelimesiyle ifade etmişlerdir. Tın vücuttan ayrılırsa, ölümün gerçekleşeceğine inanılmıştır.³¹

Eski Türklerde ölüm, ruhun bedeni kesin olarak terk etmesi şeklinde görülmüş, hayvanların hatta bütün varlıkların ruhlarının bulunduğu inanılmıştır. Ruhun uyku ve hastalıklarda bedeni geçici olarak terk ettiği inancı da vardır. Altaylılar, ruhla ilgili çeşitli kategoriler belirlemiş, bütün canlılarda bulunana tin, yalnız insandakine süne, her şeyde bulunana kut adını vermişlerdir. Ölüm olayıyla bedenden ayrılan ruhun, bazen başıboş dolaştığına inanmışlar, Altaylılar buna “üzüt” , Yakutlar “üöz”, Kozan Türkleri ise “ürek” demişlerdir. Eski Türklerde daha sonraları, yabancı dinlerin etkisiyle “ölüm meleği” inancı görülmüştür. Kırgızların, ölüm meleğinin altı tane yüzünün olduğuna inandıkları ve onun soğuk yüzünden çekindikleri bilinmektedir. Tatarlar ölüm meleğinin kılıcından söz ederek, hastanın ölüm meleğini gördüğü vakit, ağzının açık kaldığına inanmışlardır. Bununla birlikte, ölüm halinde ruhun, kuş gibi uçarak bedenden ayrıldığı tasavvuru da Türklerde mevcuttur. Kağan ve beylerin ölümlerinde, ruhların kuş gibi uçup göğe, Tanrının yanına gittiği inancı da vardır. Bu sebeple, uçmak İslami dönemde Türkler tarafından cennet olarak kullanılmış, cennete gitmek anlamını ifade

³¹ Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara 1972, s. 176

etmiştir. Bu da, eski Türklerde ölümün bir son değil, başka bir hayata başlangıç olduğunu ve ahiret inancının var olduğunun göstergesidir.³²

Altaylılarda, biri öleceği zaman yanında şaman da olurdu. Ölecek kişinin ruhunu, göklere ya da yerin altına gönderildiğine inanılırdı.³³ Eski Türklerin, ölüleri gömmeleriyle ilgili Çin kaynaklarında anlatılanlara göre, Hunlar kabile reislerini sırmalı elbiselerle gömerlerdi. Bazı Türklerin de ölüyü bir tabuta yerleştirdikten sonra dağların tepesine veya ağaçların üstüne koydukları bilinmektedir. Göktürkler ise, ölen Hakan veya beyin mezarına hayattayken öldürdüğü düşman sayısı kadar taş heykel dikip, bunlara “balbal” derlerdi. Hazarlar ve Oğuzlarda, ölüyü nehir kenarına gömmek adetken, Kırgızlar ise ölüleri temizlenmeleri ve günahlardan arınmaları için yakarlardı. Ancak Müslümanlarla komşu olduktan sonra ölülerini gömmeye başlamışlardır.³⁴

Ölü gömme adetleriyle ilgili olarak, Kumanların ölülerinin üzerine bir insan heykeli diktikleri ve bu heykelin yüzünün, güneş doğudan doğduğu için doğuya baktığı anlatılır. Mezara da ölünün içmesi için kırmızı, yemesi için de et konulduğu söylenmektedir.³⁵ Türklerde ölüleri defin ederken yapılan merasime “yuğ töreni” adı verilirdi. Bu törenlere yugcı, sıgıtçı denilen özel kişiler katılarak, biri ölenin maceralarını anlatır, ikincisi de ağlayıcılık görevi yapardı. Kırgız Türkleri ölünün etrafında üç kere dolaşır tavaf eder, ağlar sonra, ölüyü yakarlardı. Gene, ölünün bütün eşyalarıyla beraber yakılıp, külünün vakti gelince gömülmesiyle mezara bir kitabe dikilirdi.³⁶

Eski Türklerde, ruhların yılda bir kere geceleri hayattayken yaşadıkları yerlere gelip halkı ziyaret ettikleri, göklere çıkan iyi ruhların da dünyadaki akrabaları için Tanrı nezdinde şefaatte bulunmaları, yeraltına giden kötü ruhların ise insanlara fenalık yapabileceği inancı vardı. Bu iyi ve kötü ruh ayrımı; ölümden sonraki hayat, cennet, cehennem ve hesap gibi dini kavramların eski Türk inanışlarında mevcut olduğunu ve bu inanışların yabancı dinlerin etkisiyle oluştuğunu göstermektedir. Cehennem, yerin altına yerleştirilerek, kötü ruhların oraya gideceği şeklinde tasvir edilmiş, cehenneme

³² Ünver Günay, Harun Güngör, **a.g.e**, İstanbul 1998, s. 84–85

³³ Murat Uraz, **Türk Mitolojisi**, İstanbul 1992, s. 228

³⁴ Ekrem Sarıkcıoğlu, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, İstanbul 1983 s. 96–97

³⁵ Bahaeddin Ögel, **Türk Kültür Tarihi**, Ankara 1991, s. 296

³⁶ Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançının İzleri**, Ankara 1990, s. 109–110

“tamuğ” denilmiştir. Ölümden sonraki hayat ve cennet, cehennem kavramları, ölümden sonra hesap tasavvurunun mevcut oluşunu akla getirmiştir.³⁷

Gene, Çin kaynaklarından edinilen bilgilere göre, Hunların ölümlerini tabut içine koydukları, bu tabutun iç ve dış olarak iki katlı olduğu, altın ve gümüş işlemeli kumaş ve kürklerle örtüldüğü bilinmektedir. Göktürkler, defin törenlerinde, ölüyü çadıra koyup; ölünün oğulları, torunları veya başka akrabalarınca kesilen at ve koyunları, çadırın önüne serer; çadırın etrafını yedi defa dolaşır kapının önünde bıçakla yüzlerini yaralayarak ağlar ve bu töreni yedi defa tekrar ederlerdi.³⁸ Büyük törenlerde, yakın akrabası ölenler saçlarını traş ederler, tırnaklarıyla yüzlerini yırtarak kanatırlardı. Ayrıca, gene bir yuğ töreninde, ölünün üçüncü günü, akrabaları toplanarak, ölünün şerefine gelen misafirlere “basan” denilen ziyafet verirlerdi. Ziyafetten sonraki günlerde mezarlıkta toplanırlar, ağlayıp feryat ederek üzüntülerini anlatırlardı. Yedinci günde tekrar toplanıp, önceki ziyafeti yinelerlerdi.³⁹

Eski Türklerin, ölümlerini yıkayarak temizlediklerini, “eşük” denilen bir kefene sarıp tabuta koyduklarını ve bir arabayla mezara koymak üzere götürdüklerini de görmekteyiz.. Ayrıca ölünün statüsüne göre defin merasimine büyük katılımlar da olmaktadır. Hakanların ve önemli şahısların ölümünde yabancı heyetler de bu merasimlere katılmışlardır.⁴⁰ Ölülerini gömmeye ilgili yapılan uygulamalardan biri de, Kumanlardaki gibi ölümlerin üzerine bir tepelik yapılması, hatta zenginlerin küçük bir ev şeklinde yapmış oldukları mezarlardır.⁴¹

Altaylılarda, herhangi bir evde ölen olursa o evde “aldacı” denilen kötü ve pis ölüm ruhlarının bir zaman o evde kaldığına inanılırdı. Şamanlar, temiz sayıldıklarından pis ruhların onları kirletmemesi için ölü evlerine girmediği, kırk gün geçtikten sonra o evde temizlik yapılmasıyla şamanın eve gelerek, ardıc ağacından yaptığı tütsüyle aldacıları kovduğu sonra da törenle yemek yendiği anlatılır.⁴²

Eski Türklerde kullanılan yoğ terimi de önceleri defin merasimini ifade etmişse de sonra, “ölü aşı” ya da ölümler için verilen yemek ya da ziyafet anlamında

³⁷ Ünver Günay, Harun Güngör, **a.g.e**, İstanbul 1998, s. 86

³⁸ Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara 1972, s. 177

³⁹ Murat Uraz, **a.g.e**, İstanbul 1992, s. 228

⁴⁰ Ünver Günay, Harun Güngör, **a.g.e**, İstanbul 1998, s. 94

⁴¹ Bahaeddin Ögel, **a.g.e**, Ankara 1991, s. 296

⁴² Murat Uraz, **a.g.e**, İstanbul 1992, s. 228.

kullanılmıştır. Türklerin başka dinlere girmelerinden sonra da yakını ölen ailelerin verdiği bu ziyafet devam etmiş, hatta Oğuzların “dü aşı” için, iki yüz başa kadar at kestikleri bildirilmiştir.⁴³

3.2. Ölümle İlgili Halk İnanışlarında Eski Türk İnancının İzleri

Araştırma alanımız olan Siirt merkezinde ölümle ilgili inanç ve uygulamaların dini özelliği ön plana çıkmaktadır. Buna rağmen, yapılan bazı pratiklerde eski Türk inanışlarının izlerini de görmek mümkündür. Altaylarda, biri öleceği zaman yanında şamanın da olması ve onun ruhunu göklere ve yerin altına göndereceğine inanılması; Siirt yöresinde de öleceği belli olan insanların yalnız bırakılmayıp, yanlarında onları rahatlatacak, dualar edecek insanlar veya hocalar bulunmasıyla benzeşmektedir. Ayrıca eski Türklerde can çekişmekte olan hastaların ölüm meleğini görünce, bunun yüz hatlarından anlaşılacak ağzının açık kaldığına, ölüm meleğinin altı yüzünden soğuk yüzünü gördüğüne inanılması, araştırma sahamızda da ölüm halindeki insanların tavırları ve hareketlerinin, almış oldukları renklerin ölümden sonraki hayatlarının ne olacağı konusunda bilgi verdiği inancıyla paralellik göstermektedir.

Eski Türklerde, göklere çıkan iyi ruhların dünyadaki akrabaları için şefaatte bulunabilecekleri inancı da, araştırma sahamızda bütün insanların hoşnut olduğu ve Allah’ın sevgisini kazanmış kişilerin, Allah katında akrabaları için şefaate edebilecekleri şeklinde görülmektedir.

Eski Türklerdeki ölüleri yıkayarak temizleme, eşük denilen bir kefene sarma ve tabuta koyarak bir arabayla mezara götürme adetleri, Siirt ilinde de yapılan uygulamalardandır. Araştırma alanımızda ölüler yıkanır ve kefene sarılarak tabuta konur, tabutun üzerine de ölen kişiye göre başörtüsü, elbise, takke bırakılır, hatta genç biriyse tabut boyanır.

Göktürklerdeki ölen Hakan veya Beylerin mezarlarına taş heykel dikilerek belirli hale getirilmesi, yöremizde de ölen değerli insanların mezarlarının türbe veya yatır olarak inşa edilip ziyaret edilmelerinin sağlanması uygulamalarıyla benzerlikler göstermektedir. Ayrıca Kırgız Türklerinin, mezarlara kitabe diktirmeleri de günümüzdeki mezar taşlarını anımsatmaktadır.

⁴³ Ünver Günay, Harun Güngör, **a.g.e.**, İstanbul 1998, s. 94–9

Siirt yöresinde, eski Türk inançlarına benzer uygulamalardan bir diğeri de, ölünün ardından üzülmek ve bunu dışa vurmaktır. Eski Türklerde ölenin ardından bağırıp feryat ederek ağlama geleneği, Siirt'te de görülmekte, hatta bazı kadınlar eski Türklerdekine benzer olarak yüksek sesle ağlayıp, zılgıtlar (hel-hil) çekmektedirler.

Kumanların, mezarlarının üzerini tepecik şeklinde yapıp, yönünü doğu cihetine çevirmeleri, araştırma alanımızdaki bezer uygulamaları akla getirmektedir. Siirt yöresinde de mezarlar, dinin bir gereği olarak kibleye doğru, yani güneye çevrilir ve üzeri tümsekeştirilir.

Eski Türklerdeki ölen kişinin ardından üçüncü gün, yedinci gün ve kırkıncı günde ölenin yakınlarının gelen misafirlere yemek vermeleri de Siirt ilinde yapılan uygulamalara çokça benzemektedir. İlde, ölünün hayrı ve günahların kefareti için misafirlere ve komşulara helva yapılarak dağıtılması, mevsimin meyvelerinden verilmesi âdeti oldukça yaygındır. Ayrıca eski Türklerde ruhların yılda bir kez geceleri, yaşadıkları evi ve ev halkını ziyaret etme inancı; Siirt ilindeki insanların da ölümün birinci yılında komşularını, akrabalarını davet ederek ölünün hayrı için dualar okutmaları, yiyecekler dağıtılması uygulamalarını akla getirmektedir. Eski Türklerde insanlara ziyafet verme olarak görülen yoğ aşu uygulaması da, Siirt yöresinde bu şekilde kendini göstermektedir.

4. ZİYARET VE ZİYARET YERLERİ İLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARINDAKİ ESKİ TÜRK İNANCININ İZLERİ

4.1. Eski Türk İnancında Ziyaret

İnsanların ziyaret yerleriyle olan ilişkisi, münasebeti ve ziyaret fenomeni, birtakım usul ve adabı birlikte getirmiştir.⁴⁴ Keramet gösteren veli insanlar veya taşlar, sular, ağaçlar, tepeler feyz ve bereket şekillerine dönüşmüş, kerametlerin yaygınlaşmasıyla insanların onlara olan rağbeti artmış ve bunlardan yararlanmak istemişlerdir.⁴⁵

Eski Türkler, tabiat kültü'nü "yer-su" terimiyle ifade etmişlerdir. Vatanın korunmasında yer-su ruhlarının rolü, açıkça ifade edilmiştir. Tonyukuk yazıtında Göktürk

⁴⁴ Ünver Günay, Harun Güngör, Şaban Kuzgun, v.d., **Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri**, Kayseri, 1996, s. 90

⁴⁵ Ünver Günay, Harun Güngör, Şaban Kuzgun, v.d., **a.g.e**, Kayseri, 1996, s. 87

vatanına saldıran düşmanları, Tanrı umay ve yer su ruhlarının da yardımıyla yenilgiye uğrattıklarından söz edilmiştir. Ayrıca bu yazıtlarda, iduk denilen mukaddes olduğu kabul edilen tamag, iduk, baç gibi dağlık ve ormanlık yerler ya da su adları bulunur.⁴⁶

Yer-su ruhlarının en önemlisi dağlar olup, Hunların eski vatanlarında gök Tanrıya Han-yoan dağında kurban kestikleri bilinmektedir. Ayrıca Orta Asya'daki bazı kavimlerin de kurbanlarını yüksek dağ tepelerinde sundukları, Çin kaynaklarında geçmektedir. Altayların bir kısmı da kurbanlarını bir ayinle Gök-Tanrı'ya sunmakta, dağları Tanrı makamı olarak kabul etmektedirler. Gene eski Türklerde, her boyun ve oymağın da kendine has, kutsal bir iduk dağı mevcut olup hatta büyük birliklerin de müşterek mukaddes dağları bulunmaktadır.⁴⁷

Eski Türklerde, ormanlar bir kült sayılır ve bazı ağaçlara ayrıca önem gösterilirdi. Özellikle kayın ağacı, en çok saygı gösterilendi. Kayın ağacı ayinlere katılır, Altaylıların dualarında zikrolunurdu. Yakutlar ise, karaçam ağacını kutlu sayıp, çocuğu olmayan kadınları bu ağacın altına getirirler, beyaz at derisini ağacın altına sererek ağacın yanında dua ederlerdi.⁴⁸

Kırgızlarda da mukaddes ağaçlar, ataların ve önemli insanların mezarları islamlaştırılmış ve evliya türbeleri haline getirilmiştir. Manas Destanında Yakup Han, hanımı için kısırlığından şikâyet ederek bunun sebebini mezarlı yerleri ziyaret etmemesine, kutlu pınarların yanında gecelememesine bağlamaktadır. Ayrıca bir kuyu veya su yanında koyun kesip geceleyen kadınların da kısırlıktan kurtulacağı belirtilmektedir.⁴⁹

Eski Türkler, ayrıca ateşin kutsallığına inanmış, ateşin her şeyi temizlediği ve kötü ruhlardan koruduğu anlatılmıştır. Batı Göktürk Hakanına gelen elçiler, ateşler arasından geçmişler, Yakut Türkleri de ayinlerinde ateşi kullanmışlardır.⁵⁰

4.2. Ziyaret İle İlgili Halk İnanışlarındaki Eski Türk İnancının İzleri

⁴⁶ Abdulkadir İnan, **a.g.e.**, İstanbul 1976, s. 30–31

⁴⁷ Abdulkadir İnan, **a.g.e.**, İstanbul 1976, s. 31–32

⁴⁸ Abdulkadir İnan, **a.g.e.**, İstanbul 1976, s. 38–39

⁴⁹ Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara 1972, s. 168

⁵⁰ Abdulkadir İnan, **a.g.e.**, İstanbul 1976, s. 42–43

Siirt ili merkezinde, eski Türklerin kutsal saydıkları bazı inanışlar mevcuttur. Araştırma yöremizde de türbe, yatır, mezar, ağaç, taş ve sularla ilgili olan, bunların kutsiyetini gösteren efsane ve hikâyeler anlatılmaktadır.

Türklerde, dağın ve ormanların kutlu sayılarak buralarda Tanrıya kurbanlar adamaları, araştırma alanımızdaki insanların kurban uygulamalarını hatırlatmaktadır. Siirt ilinde de insanlar, adanmış oldukları kurbanlarını çeşitli evliya türbelerini ziyaret ederek buralarda kesmektedirler.

Eski Türklerdeki bazı ağaçlara özel önem verilmesi, Yakutların karaçam ağacını kutlu sayarak çocuksuz kadınları buraya getirip, beyaz bir at derisini ağacın altına sererek ağacın yanında dua etmeleri, Siirt ilinde de farklı şekillerde görülebilmektedir. Ağacın kutsallığı inancından dolayı, insanların bu ağaçlara bir parça bez bağlayarak dilekte bulunmaları, araştırma alanımızda da uygulanmakta olup, bazı türbelerde ise bu bez parçalarının türbenin yanındaki demirlere bağlandığı görülmektedir.

Yakup Han'ın hanımının kısırlığından şikâyet ederken, kutlu yerleri ziyaret etmemesini, kutlu pınarların yanından geçmemesini kısırlığının sebebi olarak göstermesi, günümüzde de yöredeki insanların aynı sebeplerle türbe ve yatırları ziyaret etmesi şeklinde devam etmiştir. Ayrıca eski Türklerdeki, kutlu pınarların yanından geçen kadınların kısırlıktan kurtulması inancı, Siirt ilinde de ziyaret yerlerinin yanındaki kuyu sularının bazı hastalıklara şifa olacağı inancıyla benzerlikler göstermektedir.

Eski Türklerin, ateşi kutsal sayarak her şeyi temizlediğine ve kötü ruhlardan koruduğuna inanmaları, Siirt ilinde de türbelere giden insanların oralarda mum yakmaları Türklerin bu inanışlarını anımsatmaktadır.

5. BEREKET, UĞUR VE UĞURSUZLUKLA İLGİLİ HALK İNANIŞLARINDAKİ TÜRK İNANCININ İZLERİ

5.1. Eski Türklerde Bereket, Uğur ve Uğursuzlukla İlgili Halk İnanışları

Eski Türklerin inanışlarında bazı kötü ruhların var olduğu, fena insanların ruhlarının da bunlara karıştığı inancının yanında, kurtarıcı ve koruyucu ruhlara, yer-sulara, merhametli olan, kanlı kurban istemeyen Tanrıya da inanılmıştır.⁵¹

⁵¹ Abdulkadir İnan, a.g.e, İstanbul 1976, s. 30

Çok eski zamanlardan beri, bazı törenlerde saç ve kurban uygulamaları yapılmaktadır. Yakutlar, kötü ruhların etkilerine ve çeşitli tehlikelere karşı kımız saçısı uygulamalarını yapmışlardır.⁵² Eski Türklerin bu şekilde canlı ve cansız kurbanları mevcut olup, canlılardan olan; kanlı kurbanlar, cansızlardan olan da; kansız kurbanlardır. Kansız kurbanlara saç da denilmekte; arpa, buğday, süt, yağ, şarap ve kımız gibi yiyecek ve içecekler saç olabilmekteydi. Kurban ile ilgili yapılan uygulamalardan biri de, hasta insanın günahlarına karşılık olarak domuz kurban edilmesi ve hasta adamın kutsal su ile yıkanmasıdır.⁵³

Eski Türklerde, gök ve su mukaddes sayılmış, gök rengi sonsuzluğu, emniyeti, türeyişi, huzuru telkin etmiş, sükûn ve huzur vermiştir. Gök Tanrı'ya taptıkları için göğü; ululuğun, yüceliğin bir sembolü olarak görmüşler ve gök rengi olan maviye bu şekilde değer vermişlerdir.⁵⁴

Eski Türklerin bereket getirmesi amacıyla yaptıkları bir diğer uygulama da, buğday başaklarından oluşturulan bir demeti evin duvarına asmalarıdır.⁵⁵

Eski Türklerde ocak, ailenin direği sayılır ve kutsaldır. Ocağı söndürmek ve küllerini dağıtmak, ırkın tükenmesinin sebebi olarak görülmektedir.⁵⁶

Eski Türk din adamlarına “kam” denilmiş, bunların hastalıkları tedavi eden, manevi bir güce sahip oldukları belirtilmiştir. Kamların, insanlara zarar veren kötü ruhları onlardan uzaklaştırdığına inanılmış, hastaları tedavi etmek için tütsüleme ve bazı hareketler yaparak efsunlu sözler söyledikleri belirtilmiştir.⁵⁷

5.2. Bereket, Uğur ve Uğursuzlukla İlgili Halk İnanışlarında Eski Türk İnanıcının İzleri

Eski Türklerin uygulamalarında gördüğümüz, bazı kötü ruhların fenalığından korunmak için yapılan, kanlı kurban uygulamalarının bir benzerini Siirt ilinde de görmekteyiz. Yörede, insanların ziyaret yerlerine ve bazı yatırlara giderek, buralarda istedikleri dilekleri gerçekleşirse, kurban adamaları; düğünlerde gelinin, damadın evine

⁵² Ünver Günay, Harun Güngör, **a.g.e**, İstanbul 1998, s. 83

⁵³ Murat Uraz, **a.g.e**, İstanbul 1992, s. 229–230–233

⁵⁴ Sadık Tural, Elmas Kılıç, **Nevruz ve Renkler**, Ankara 1996, s. 59

⁵⁵ Abdulkadir İnan, **a.g.m**, Ankara 1987, s. 434

⁵⁶ Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, **a.g.e**, Ankara 1997, s. 87

⁵⁷ Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara 1972, s. 73–81–82

gelirken kurban kesilerek nazardan korunmak için üzerinden atlatılması ve diğer kurban kesme uygulamaları eski Türklerle paralellik göstermektedir.

Eski Türklerde görülen saç uygulamasının benzerlerine araştırma alanımızda rastlamaktayız. Gelinin damadın evine gelince üzerinden para, şeker, buğday atılması; askerden gelen bir gencin üzerinden, annesinin topladığı şekerleri atması, eski Türklerdeki uygulamayla benzerlik arz etmektedir.

Hastaların tedavi edilmesi ile ilgili olarak, eski Türklerdeki kutsal su ile yıkanma, hastaya kurbanlar kesme uygulamalarına, Siirt ilinde de rastlamaktayız. İl merkezinde ziyaret yerlerindeki şifalı kabul edilen su ile hasta kişi yıkanır; adakların kabulün halinde, kurban kesilip dağıtılır. Ayrıca hastanın bir hocaya giderek, muska yaptırması ve bunu üzerinde taşıması pratiği de, eski Türklerdeki kamların tedavi yöntemlerini anımsatmaktadır.

Eski Türklerin mavi renge önem verip, bu rengin emniyet ve huzur getirdiğine olan inançlarını, Siirt ilinde de mavi renkli boncuğun, çocukları nazardan korunması için, omuza takılması şeklinde görmekteyiz.

Eski Türklerin, bir başak demetini evin duvarına asarak bereket getireceği inancına, Siirt ilinde nadir de olsa rastlamak mümkündür. Ayrıca askere gidecek olan gencin ısırdığı son ekmeği evin duvarına asma uygulamasının da bu pratiğe benzediği söylenebilir.

Eski Türklerde gördüğümüz ocağın kutsallığı, ocağın sönmesinin ve küllerinin dağıtılmasının ırkın tükenme sebebi olarak görülmesi inancının benzerine, araştırma alanımızda da rastlamaktayız. Siirt ilinde de bazı aileler, külün veya sigara küllerinin eve dökülmesini uğursuzluk olarak görmekteler ve hemen temizlemektedirler. Eski Türklerde, kamların tedavi yöntemleri olan, tütsüleme ve efsunlu sözler söyleyerek hastaları tedavi ettikleri inancını da, günümüzde araştırma alanımız olan Siirt ilinde kurşun dökme şeklinde görebilmek mümkündür.

SONUÇ

Siirt; Güneydoğu Anadolu Bölgemizde, gelişmesini henüz tam olarak sağlayamamış, sanayi yatırımlarının yetersiz ve halkın gelir kaynaklarının sınırlı olduğu küçük bir ilimizdir. Ancak inanış, gelenek ve görenekler konusunda oldukça zengin bir yapıya sahiptir.

İlde eğitim ve sağlık kuruluşları yetersizdir. Bu sebeple yöre halkının bir kısmı ortaya çıkan sağlık problemlerinde, çeşitli halk inanışlarını tatbik etmektedir. Bu durum, özellikle doğum ile ilgili inanışlarda çok yaygın olarak karşımıza çıkar. Bilhassa kısır olan kadınlar, çocuk sahibi olabilmek için, birçok pratiklere başvurmaktadır. Yörede yaşayan insanların bir kısmı ise sağlık kuruluşlarına ilk etapta başvurmakta, buralardan sonuç alamadıkları takdirde de, halk inanışlarını uygulamaktadırlar. Bunun yanında araştırma sahamız olan Siirt ilinde doğum, hamilelik, doğum sonrası (anne ve çocuğa) uygulanan bazı pratikler oldukça yaygın bir şekilde göze çarpmaktadır.

Siirt'te evlenme konusunda eskiden beri yapıla gelmiş fakat günümüzde bazı değişikliklere uğramış, bir kısmı ise artık uygulanmayan bazı pratikler mevcuttur. Eskiden

yörede ev düğünleri yapılırken, günümüzde bunun yerini salon düğünlerinin aldığını; ancak ev düğünlerinin, halkın bazı kesimlerinde hala devam etmekte olduğunu görüyoruz. Kısmeti açılmayan kızlara yapılan uygulamalar, düğün aşamasına gelinceye kadar var olan pratikler, düğün sırasındaki uygulamalar çok çeşitli olup günümüzde de uygulanmaktadır. Uygulanan bu pratiklerin bir kısmında, eski Türk inancının izlerini görmekteyiz.

Her toplumda olduğu gibi Siirt ilinde de, ölüm olayı, yöre halkını derinden etkilemekte, bu olayın öncesinde ve sonrasındaki defin gelenek, örf ve adetlerde var olan bölgedeki inanışlarla, eski Türk inanışları arasında büyük oranda benzerlikler görülmektedir. Ayrıca yapılan bu uygulamalarda, Siirt halkının cenaze ile ilgili inanışlara hassas bir şekilde riayet ettiklerini de görmekteyiz.

Siirt ilinde mevcut halk inanışlarından hacca ve askere gidenler uğurlama, bereket-bereketsizlik, uğur-uğursuzlukla ilgili inanç ve gelenekler de oldukça zengindir. Bunlardan bir kısım uygulamalar eski Türk inançlarıyla benzerlikler göstermektedir.

Siirt ilinde de türbe ziyareti mevcuttur. Halk bu davranışlarıyla, İslamiyet ile birlikte manevi bir amaç ve bazı beklentilerine aramaktadır. Aslında yapılan bu uygulamalar, İslam öncesindeki Türklere görülen pratiklere benzemektedir. Türbeye çaput veya bez bağlama, mum yakma, türbenin hemen yanındaki kuyunun suyunda şifa arama bu pratikler arasında sayılabilir. Yörede bazı türbelerdeki yatırların hayatları ile ilgili bir takım bilgiler bulunsa da çoğu türbede yatan kişilerin hayatını anlatan bilgiler mevcut değildir. Bunlarla ilgili halk arasında çeşitli efsaneler ve menkıbeler anlatılmaktadır.

Toplumdan topluma değişiklik gösteren gelenek–görenek ve halk inanışları, milletleri ayakta tutarak; birlik, beraberlik ve bütünlüklerini sağlamakta, kültür yozlaşmasını önlemektedir. Bizden sonraki nesillere aydınlık bir gelecek sağlamak için; milli benliğimizin, ilim, kültür ve sanat etkinliklerimizin özünün korunarak geleceğe aktarılması sağlanmalıdır. Siirt ili eski Türk kültürüyle bağını koparmadan, zaman içerisinde bazı değişiklikler gösterse de, törenlerini ve inanışlarını canlı olarak yaşamakta ve yaşatmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

A. KAYNAK KİŞİLER

AKAY Sedat, 1971 Siirt doğumlu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Üniversite Mezunu, Öğretmen.

ALKAN Mithat, 1955 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Müezzin.

ALP Şirin, 1926 Siirt doğumlu, Okur-yazar değil, Siirt'te ikamet etmekte, Ev hanımı.

ALP Veyisi, 1965 Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt'te ikamet etmekte, Serbest meslek.

ANIK Nurcan, 1966 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt'te ikamet etmekte, Ev hanımı.

ARSLAN Ömer, 1974 Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt'te ikamet etmekte, Esnaf.

BAĞÇECİ Derya, 1955 Siirt doğumlu, Okuryazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanım.

BAĞIŞ Mehbare, 1936 Siirt doğumlu, Okur-yazar değil, Siirt'e ikamet etmekte, Ev hanımı.

BAKIRCI M. Salih, 1959 Siirt doğumlu, Ortaokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Memur.

BARBAROSOĞLU Metin, 1968 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Esnaf.

BATĞI Yılmaz, 1970 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Esnaf.

BATUR Ayfer, 1940 Siirt doğumlu, Okur-yazar Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı.

ÇALAPÇIKAY Cabir, 1942 Siirt doğumlu, İlkokul Mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Emekli memur.

ÇALAPÇIKAY Fethi, 1973 Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt'te ikamet etmekte, Okul müdürü.

ÇALAPÇIKAY Mesude 1950 Siirt doğumlu, Okuryazar, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı.

ÇALAPKULU Nesrin, 1960 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı.

ÇELEBİ Muhammed Ali, 1971 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt'te ikamet etmekte, İmam.

ÇELİK Ayfer, 1953 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı.

ÇEVİK Hatice, 1946 Siirt doğumlu, Okur- yazar değil, Siirt'te ikamet etmekte, Ev hanımı.

ÇEVİK Naci, 1948 Siirt doğumlu, Okur-yazar, Siirt'te ikamet etmekte, Esnaf.

DEMİR Agit, 1961 Siirt doğumlu, Ortaokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, İşçi.

DEMİREL Makbule, 1935 Siirt doğumlu, Okuryazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı.

DEMİREL Nurcan, 1969 Siirt doğumlu, Ortaokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı.

DEMİREL Rıfat, 1959 Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Öğretmen.

DEMİREL Servet, 1961 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, İşçi.

DİRİKOLU Nuri, 1936 Siirt doğumlu, Okur-yazar, Siirt'te ikamet etmekte, Esnaf.

DİRİKOLU Şaban Can, 1961 Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt'e ikamet etmekte, İl Kült. Turizm Md.

ECEVİT Necla, 1956 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı.

EKİNCİ Beyaz, 1928 Siirt doğumlu, Okur- yazar değil, İstanbul'da ikamet etmekte, Ev hanımı.

EKİNCİ Nihal 1966 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt'te ikamet etmekte, Ev hanımı.

EKİNCİ Turgay, 1958 Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Emekli memur.

ELDEMİR Cemal E, 1937 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Emekli.

ERDOĞAN Kumru, 1936 Eruh doğumlu, Okuryazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı.

ERKOYUNCU Levent 1971 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, İmam.

ERTEN Behice, 1935 Siirt doğumlu, Okuryazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanım.

ERTEN Şengül, 1966 Siirt doğumlu, Ortaokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı.

ERYEŞİL Kemal, 1937 Siirt doğumlu, Ortaokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Emekli memur.

ERYEŞİL Sabahattin, 1972 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, İşçi.

EVİN Emrullah, 1932 Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt'e ikamet etmekte, Emekli öğretmen.

EVİN Vahide, 1938 Siirt doğumlu, Okur-yazar, Siirt'te ikamet etmekte, Ev hanımı.

GENÇ Kemal, 1926 Siirt doğumlu, Okur-yazar değil, Siirt'e ikamet etmekte, Emekli memur.

GENÇ Nebahat, 1941 Siirt doğumlu, Okur-yazar, Siirt'te ikamet etmekte, Ev hanımı.

GENÇ Nurcan, 1973 Siirt doğumlu, İlkokul Mezunu, Siirt'te ikamet etmekte, Ev hanımı.

GÜNEŞ Nezir, 1970 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Müezzin.

GÜNGÖR Belgin, 1964 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt'te ikamet etmekte, Ev hanımı.

HONAZ Recep, 1962 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, İmam.

KILIÇÇIOĞLU Cumhuriyet, 1938 Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Gazeteci-yazar.

KUZU Muhittin, 1957 Siirt doğumlu, Ortaokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Emekli memur.

KUZU Süreyya, 1961 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı.

NAS Mustafa, 1971 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, İmam.

ODUNCU Hatun, 1937 Siirt doğumlu, Okur-yazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı.

OLGUN Beşir, 1960 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Memur.

OLGUN Hulkiye, 1927 Siirt doğumlu, Okur-yazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı.

OLGUN Mesut, 1969 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Esnaf.

ONAT Fatih, 1971 Siirt Doğumlu, Siirt merkezde İkamet Etmekte, Lise Mezunu, Memur.

ÖMÜR Aynur, 1960 Siirt doğumlu, Okur- yazar, Siirt'te ikamet etmekte, Ev hanımı.

ÖMÜR Ördeki, 1928 Siirt doğumlu, Okur-yazar, Siirt'te ikamet etmekte, Ev hanımı.

ÖZMAZI Hanife, 1941 Siirt doğumlu, Okur-yazar değil, Siirt'te ikamet etmekte, Ev hanımı.

ÖZMAZI Şakir, 1971 Siirt doğumlu, Lise Mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, İşçi.

ÖZMAZI Vefik, 1963 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, İşçi.

ÖZORPAK Celal, 1960 Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Öğretmen.

ÖZORPAK Emine, 1969 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı.

SERİN Suat, 1941 Siirt doğumlu, Ortaokul Mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Emekli memur.

SERİN Zübeyde, 1951 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt'te ikamet etmekte, Ev hanımı.

SUSAM Necla, 1964 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı.

TAN Remziye, 1946 Siirt doğumlu, Okur-yazar, Siirt'te ikamet etmekte, Ev hanımı.

TEPE Feremez, 1962 Siirt doğumlu, İlkokul mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, İşçi.

TURHAN Fereç, 1934 Siirt doğumlu, Okur-yazar, Siirt'te ikamet etmekte, Serbest meslek.

TURHAN Hatice, 1942 Siirt doğumlu, Okur-yazar değil, Siirt'te ikamet etmekte, Ev hanımı.

TURHAN Suna, 1941 Siirt doğumlu, Okur-yazar, Siirt'te ikamet etmekte, Ev hanımı.

ULUDEMİR Mediha, 1925 Siirt doğumlu, Okuryazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı.

YEŞİLDAĞ Kemalettin, 1958 Siirt doğumlu, Üniversite mezunu, Siirt'te ikamet etmekte, Memur.

YEŞİLDAĞ Sevinç, 1974 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı.

YILMAZ Misbah, 1963 Siirt doğumlu, Lise mezunu, Siirt merkezde ikamet etmekte, Memur.

YILMAZ Reyhan, 1930 Erüh doğumlu, Okur-yazar değil, Siirt merkezde ikamet etmekte, Ev hanımı.

ZAMUR Ahmet, 1973 Siirt Doğumlu, Siirt merkezde İkamet Etmekte, Lise Mezunu, Memur.

B. KAYNAK ESERLER

ALTINTAŞ, Hayrani, “**Marifetnamede Tasavvuf**”, İstanbul 1981.

ATALAY, Ömer, **Siirt Tarihi**, İstanbul 1946.

BİLMEN, Ö. Nasuhi, **Büyük İslam İlmihali**, İstanbul 1992.

CİN Halil, **İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme**, Konya 1988.

DEFNE, Zeki Ö., **Dede Korkut**, Ankara 1988.

DİKMEN, Mehmet, **İslam İlmihali**, İstanbul 2004.

DOĞAN, Mehmet, **Büyük Türkçe Sözlük**, Ankara 2001.

Evlilyalar Ansiklopedisi, “**Molla Halil Si’ridi**”, VIII., 292-296, İstanbul 1992,

GÖKALP, **Türk Medeniyet Tarihi**, İstanbul 1976.

- GÜNAY, Ünver - Harun Güngör, **Türk Din Tarihi**, İstanbul 1998.
- GÜNEY, Ünver, Harun Güngör, Şaban Kuzgun, v.d., **Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri**, Kayseri 1996.
- İNAN, Abdulkadir, **Eski Türk Dini Tarihi**, İstanbul 1976.
- _____ **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara 1987.
- _____ **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara 1972.
- ÇAĞRICI Mustafa, “**İbrahim Hakkı Erzurumi**”, D.İ.A, XVI., 305-311, İstanbul 2000,
- İslam Alimleri Ansiklopedisi, “**Veysel Karani**”, II., 74-77, İstanbul 1992.
- İslam Alimleri Ansiklopedisi, “**İbrahim Hakkı**”, II., 366-367, İstanbul 1992.
- KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, İstanbul 1997.
- KALAFAT, Yaşar, **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara 1995.
- KAŞGARLI Mahmut, **Divanü Lügat’it Türk I**, (çev. Besim Atalay), Ankara 1988.
- KILIÇÇIOĞLU Cumhur, **Her Yönüyle Siirt**, Ankara 1992.
- KUZGUN, Şaban, **Dinler Tarihi Dersleri**, Kayseri 1993.
- ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Kültür Tarihi**, Ankara 1991.
- ÖZGEN Nurettin, **Kuruluş Yeri Bakımından Siirt Şehri ve Yakın Çevresinin Doğal Ortam Özellikleri**, Siirt 2003.
- Renkli Büyük Türkiye Ansiklopedisi, “**Siirt**”, X., 1005-1021, İstanbul 1982.
- SANCAR, Nurettin, **Tillo Evliyalari**, İstanbul 1985.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, Isparta 2002.
- SEÇKİN, Bekir Sami, **Başlangıçtan Günümüze Siirt Tarihi**, İstanbul 2005.
- Siirt Tarım Master Planı**, Siirt 2003.
- Siirt İl Yıllığı**, Ankara 1998.
- TANYU, Hikmet, **İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı inancı**, Ankara 1990.
- TÜMER, Günay, Abdurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, Ankara 1997.
- TURAL, Sadık, Elmas Kılıç, **Nevruz ve Renkler**, Ankara 1996.
- URAZ, Murat, **Türk Mitolojisi**, İstanbul 1992.
- [www. metoor.gov.tr](http://www.meteor.gov.tr).
- [www. siirtbeld.gov.tr](http://www.siirtbeld.gov.tr).
- [www. siirt.gov.tr](http://www.siirt.gov.tr).
- [www. siirtliler.net](http://www.siirtliler.net).
- Yurt Ansiklopedisi, “**Siirt**”, IX., 6665-6746, İstanbul 1982–1983.

EKLER

EK-2 Sünnet Olmuş Çocuğa Hediye Takılırken

EK-3 Nişan Töreni

EK-4 Kına Gecesi Eğlenen Misafirler

EK-5 Düğünde Halay Çeken İnsanlar

EK-6 Gelin ve Damada Takı Takma Töreni

EK-7 Mezarın Baş ve Ayak Ucuna Dikilen Taşlar

EK-8 Mezarın Baş Tarafına Dikilen Cenazenin Ad, Soyad, Doğum ve Ölüm Tarihlerinin Yazılı Olduğu Taş

EK-9 Taziye Çadırı

EK-10 Veysel Karani Türbesi

EK-11 İbrahim Hakkı Türbesi

EK-12 İsmail Fakirullah Türbesi

EK-13 Ebul Vefa Türbesi

EK-14 Molla Halil Türbesi

EK-15 Muhammed El-Hazin Türbesi

EK-16 Şeyh Musa Türbesi

EK-17 Şeyh Halef Türbesi

EK-18 Şeyhü't-Türki Türbesi

EK-19 Şeyh İlyas Türbesi

EK-20 Şeyhetü'z-Zeynep Türbesi

EK-21 Şeyh Süleyman Türbesi

EK-22 Şeyhü's-Sibre Türbesi

EK-23 Muhammed Tarmilî Türbesi

EK-24 Şeyh Saad Türbesi

EK-25 Şeyh Cerrah

EK-26 Şeyh Üvendire Türbesi

EK-27 Şeyh Münkedir Türbesi

EK-27 Şeyh MünkeDir Türbesi

ÖZGEÇMİŞ

01.09.1975 yılında Konya ili Bozkır İlçesi'nde doğdum. İlk ve orta öğrenimimi Bozkır'da tamamladım. 1995 yılında girdiğim Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 2000 yılında mezun oldum. Siirt ilinde öğretmenliğe devam etmekteyim. Evli ve bir çocuk babasıyım.